

Národní identita žáků základních škol

Bc. Aneta Kratochvílová

Diplomová práce
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Aneta Kratochvílová**

Osobní číslo: **H14735**

Studijní program: **N7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Národní identita žáků základních škol**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k národní a kulturní identitě žáků a jejich národnímu vědomí.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace smíšeného výzkumu formou dotazníku a rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HRDÁ, Martina a Radim ŠÍP. Identita v sociálně pedagogickém výzkumu: pole napětí, změn a začlenění. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5761-6.

KOUKOLÍK, František. Češi: proč jsme kdo jsme - a jak dál? Praha: Galén, c2015. ISBN 978-80-7492-129-2.

SCRUTON, Roger. O potřebnosti národů. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011. ISBN 978-80-7325-245-8.

SMITH, D. Anthony. National Identity. London; New York: Penguin, 1991. ISBN 0-87417-204-7.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. Sociální psychologie. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

20. listopadu 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

15. dubna 2016

Ve Zlíně dne 20. listopadu 2015

doc. Ing. Aněžka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 17.3. 2016

.....
Krausová

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá národní identitou pubescentů a klade si za cíl zjistit, jaké je jejich národní vědomí, a jak svou národní identitu prožívají. Teoretická část objasňuje pojem identita a její jednotlivá vymezení z pohledu různých koncepcí. Dále se zabývá vývojem identity z hlediska ontogeneze a klíčových sociálních interakcí, které ovlivňují člověka v průběhu života. Vymezuje pojmy jako národ, nacionalismus, vlastenectví, národní identita, snaží se o charakteristiku české národní identity, zabývá se tím, jak je národní identita formována na základních školách. Praktická část má povahu smíšeného výzkumu. Kvantitativní část využívá dotazníkového šetření ke zjištění, jaká je národní identita žáků, jak ji oni sami vnímají a jaké mají postoje k národu. Kvalitativní část pak pomocí polostrukturovaného rozhovoru zkoumá individuální prožívání národní identity.

Klíčová slova: identita, národní identita, česká národní identita, národní vědomí, vlastenectví, nacionalismus, Rámcový vzdělávací program

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the national identity of teenagers. Its objective is to find out what teenagers' national consciousness is like and how they experience their national identity. The theoretical part explains the concept of identity and its specific definition from the perspective of different approaches. It also deals with the development of identity in terms of ontogenesis and key social interactions affecting humans throughout their lives. It defines terms such as nation, nationalism, patriotism, national identity, tries to characterize Czech national identity, dealing with how the national identity is shaped in primary schools. The practical part comprises mixed research. The quantitative part uses the questionnaire as a research tool for gathering information about pupils' national identity, their national perception and their attitudes to nation. The qualitative part exploits the semi-structured interview in order to explore individual feelings of national identity.

Keywords: identity, national identity, Czech national identity, national consciousness, patriotism, nationalism, Rámcový vzdělávací program

Děkuji Mgr. Jakubu Hladíkovi, Ph.D. za odborné a zároveň vstřícné vedení diplomové práce, za jeho cenné rady a připomínky. Dále děkuji paní učitelce Inge Součkové za pomoc při hledání respondentů a samozřejmě děkuji také respondentům samotným, že byli ochotní se výzkumu zúčastnit.

„Svatý Václave, nedej zahynouti nám ni budoucím.“

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
1 SEBEPOJETÍ A TEORIE OSOBNOSTI	12
1.1 IDENTITA A JEJÍ ZKOUMÁNÍ	13
1.2 IDENTITA Z POHLEDU PSYCHOLOGICKÝCH A SOCIOLOGICKÝCH SMĚRŮ	14
1.3 IDENTITA V POSTMODERNÍ DOBĚ	17
2 IDENTITA VE VÝVOJI A SOCIÁLNÍ INTERAKCI	21
2.1 RODÍCI SE „JÁ“	21
2.2 PŘEDŠKOLNÍ OBDOBÍ.....	23
2.3 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK	24
2.4 OBDOBÍ DOSPÍVÁNÍ	24
2.5 DOSPĚLOST	26
2.6 STÁRNUTÍ A JEHO PSYCHOSOCIÁLNÍ DOPADY NA IDENTITU ČLOVĚKA	29
3 KONCEPCE NÁRODA, NACIONALISMU, VLASTENECTVÍ	31
3.1 NÁRODNÍ IDENTITA	34
4 ČESKÁ NÁRODNÍ IDENTITA V HISTORICKÉM A SOUČASNÉM KONTEXTU	36
4.1 FORMOVÁNÍ ČESKÉ IDENTITY	38
4.2 NÁRODNÍ IDENTITA ŽÁKŮ ZÁKLADNÍCH ŠKOL.....	40
4.3 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM A JEHO DOPAD NA FORMOVÁNÍ OSOBNOSTI	40
4.4 PRŮŘEZOVÁ TÉMATA JAKO PROSTŘEDEK K ROZVOJI IDENTITY.....	41
4.4.1 Osobnostní a sociální výchova.....	41
4.4.2 Výchova demokratického občana	42
4.4.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech	42
4.4.4 Multikulturní výchova.....	43
4.4.5 Environmentální výchova	43
4.4.6 Mediální výchova.....	44
1 PRAKTICKÁ ČÁST	45
5 VÝZKUMNÉ POJETÍ	46
5.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY	47
5.2 VÝZKUMNÝ SOUBOR	48
5.3 VÝZKUMNÝ NÁSTROJ	49
5.4 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	50
6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT KVANTITATIVNÍ ČÁSTI	53
7 SHRUTÍ DAT V KVANTITATIVNÍ ČÁSTI	75
8 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT KVALITATIVNÍ ČÁSTI	78
8.1 OTEVŘENÉ KÓDOVÁNÍ.....	78
8.2 AXIÁLNÍ KÓDOVÁNÍ	92
8.3 SELEKTIVNÍ KÓDOVÁNÍ	94
9 SHRUTÍ DAT V KVALITATIVNÍ ČÁSTI	96
10 DOPORUČENÍ PRO PRAXI	99

ZÁVĚR	102
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	104
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	112
SEZNAM OBRÁZKŮ	113
SEZNAM TABULEK.....	114
SEZNAM PŘÍLOH.....	115

ÚVOD

Identita, ať mluvíme o osobní, kulturní, národní či jiné, je pojem často skloňovaný v mnoha odborných publikacích, celá řada výzkumníků na ni obrací pozornost právě pro její nadčasovou aktuálnost, v dnešní době každý (jedinec, skupina, stát) identitu potřebuje k tomu, aby našel své místo v životě, aby někam zapadl, vůči někomu se vymezil či našel svůj smysl existence a orientoval se ve společnosti a ve světě celkově. Identita člověka jako taková, je velmi pestrá na pole bádání právě také proto, že na ni můžeme pohlížet z mnoha různých úhlů pohledu a vždy nás může překvapit něčím novým – všichni jsme natolik rozmanití a mnohotvární, že postihnout identitu komplexněji je nelehký úkol.

Náš výzkum se zaměřuje na identitu národní, a přesněji na identitu pubescenta, která se teprve rodí a rozvíjí. V tomto věku si jedinec teprve začíná uvědomovat velikost a zároveň propojenost celého světa, snaží se jej pochopit. Podstatné je pro něj hledat a najít sám sebe, svoje autentické já, které bude schopné žít na této zemi spolu s dalšími lidmi, kteří stejně jako prostředí, ve kterém jedinec žije a realizuje se, mají velký vliv na utváření a formování jeho totožnosti. Jedinec si rovněž uvědomuje, že je členem určité mnohočetné skupiny – národa, v němž lidé v něm žijící, mají určité společné charakteristiky demografické, kulturní, jazykové, obyčejové či jiného rázu, a ke kterému cítí určitou příslušnost a postupně si k němu vytváří svůj vlastní postoj, který právě v této práci zkoumáme.

Nejprve vymezíme pojem identita, podíváme se na něj z různých koncepcí, budeme jej zkoumat z ontogenetického vývoje a zaměříme se také na specifické sociální interakce, které identitu pomáhají utvářet. Dále vysvětlíme, jak různí autoři interpretují pojem národ, nacionalismus, vlastenectví. Cílem bude také přiblížit čtenářům obsah národní identity, stejně jako nastínit, jaké má česká identita charakteristiky. Náš smíšený výzkum bude mít dvě roviny – první z nich je kvantitativní, v níž pomocí dotazníkového šetření zkoumáme, jak pubescenti vnímají svůj národ, jakou si myslí, že má Česko pozici vůči ostatním státům, čím jsou ovlivňováni ve svých postojích a názorech, do jaké míry se cítí být jeho součástí, jaký mají vztah k cizincům, zdali se zajímají o historii a současnost Česka. Kvalitativní analýza pomocí polostrukturovaného rozhovoru pak nabídne hlubší sondu do individuálního prožívání národní identity pubescentů.

Výzkumy, které se touto problematikou v České republice zabývají, mají často obecný charakter a soustřeďují se spíše na celou populaci, tudíž může být zajímavé zjistit, jak

národní identitu vnímá mladá generace, u níž se identita teprve buduje a postupně zvnitřňuje.

1 SEBEPOJETÍ A TEORIE OSOBNOSTI

Na začátku našeho pojednání by bylo účelné si definovat, co to sebepojetí vůbec je. Jedná se o určitý celistvý souhrn představ a hodnotících soudů, které jedinec o sobě chová. Můžeme jej zkoumat ze tří úzce souvisejících hledisek: z pohledu formování sebepojetí, z pohledu sebeuvědomování jedince a z hlediska sebepojetí jako regulátoru sociálního chování. Sebeobjekt je velmi důležité ve formování vlastní identity, někteří autoři je však nevnímají jako jedno a totéž. Někdy se sebeobjektem myslí spíše hypotetický konstrukt, který se uplatňuje na nevědomé úrovni. Tato potřeba sebeformulace se objevuje především tehdy, když chceme vyřešit nějaký problém. Slouží k vysvětlení chování a prožívání spíše než jako reálně existující psychická entita (Blatný, Plhánková, 2003, s. 92–93).

Pojem identita může nabývat oproti sebepojetí lehce posunutých významů, slovo pochází z latinského „indenticus“, což znamená shodný, totožný (Latinsko/český slovník, 2000, s. 258). Někdy se místo pojmu identita dosazuje také individualita či osobnost.

V naší práci však budeme chápat sebepojetí a identitu shodně jako odpověď na otázky, kdo jsem, čím jsem a také, jaký jsem, a to naše „já“ je konstantní v čase a prostoru (Bačová in Výrost, Slaměník, 2008, s. 109). Každý člověk je jiný, liší se od ostatních lidských bytostí, je jedinečnou osobností. Co však tato osobnost je?

Definicemi osobnosti se zabývá celá řada autorů, ve své teorii akcentují vždy něco trochu jiného a pojmají ji z různých směrů (nejčastěji z filosofického či psychologického pohledu), vymezují ji proto rozdílně. Jedna z nejznámějších definic praví, že každý člověk je jedinečnou osobností, jež se vyznačuje jednotou psychických procesů, stavů a vlastností, jedná se o souhrn vnitřních determinant prožívání, chování. Podle metaindividuální teorie je osobností to, co člověku připisujeme či za koho jej považujeme (Smékal, 2012, s. 17). Na osobnost můžeme nahlížet z různých úhlů pohledu – z hodnotícího hlediska: tento pohled je vlastní především laické veřejnosti, ta považuje člověka za osobnost tehdy, kdy je něčím pozoruhodný, vynikající (Říčan, 2010, s. 13). Určitá osoba je výrazně charismatická. Termín má v tomto pohledu silné pozitivní zabarvení. Někomu může vytanout na mysl, jestli i on, obyčejný člověk z lidu, je také osobností? Psychologie tyto obavy rozptyluje a tvrdí, že každý jsme osobností, ať více či méně rozvinutou či utvořenou (Smékal, 2004, s. 17).

Druhé hledisko zdůrazňuje psychickou individualitu jedince, tedy její jedinečnost, odlišnost od ostatních, především akcentuje rozdíly mezi lidmi stejného věku a kultury. V tomto pojetí se jako synonymum osobnosti hodí také pojem povaha (Říčan, 2010, s. 14). Tento směr zastává Raymond B. Cattell, jenž je představitel ucelené koncepce, podle níž lidé disponují určitými osobnostními vlastnostmi, které utváří tzv. psychologický prostor. V něm se každá osobnost nachází vůči jiným v určitém poměru. Teorie osobnosti pak umožňuje vyjádřit komplexní psychickou povahu konkrétního člověka ve vztahu k druhým lidem v totožném psychickém hyperprostoru (Cakirpaloglu, 2012, s. 35).

Třetí přístup osobnost definuje jako architekturu nebo určité uspořádání celku psychiky. Zkoumání osobnosti z tohoto hlediska můžeme chápat jako analogii ke zkoumání anatomie a fyziologie lidského těla. Psychika se dělí na samostatné složky, z nichž každá má svoji funkci. Zde se jako synonymum pro osobnost hodí Adlerův termín individuum.

Předmět psychologie osobnosti se pak zabývá druhým a třetím významem, často je vzájemně propojuje, v konečném důsledku se však jedná o dva podobory, jež spolu navzájem koexistují a spolupracují (Říčan, 2010, s. 14).

Osobnost se skládá z několika složek – z dimenze biologické, psychosociální a duchovní, jež se váží se světem přírody a věcí, se světem lidské mysli a lidských vztahů a v neposlední řadě se světem kultury. Tato triáda zasahuje jak do psychologické, tak do filozofického bádání teorie osobnosti (Smékal, 2012, s. 20). Tuto trojdimenzionálnost osobnosti rozpracoval širěji zakladatel logoterapie Viktor Emil Frankl a dělí ji na fyziologickou, psychologickou a noologickou – s tou poslední pak nejvíce pracuje. Noologická dimenze, jež je charakteristická hledáním a nacházením vůle ke smyslu, je na stejné úrovni důležitosti jako předchozí dvě. Její opomíjení, stejně tak jako fyziologické či psychologické složky, má za následek emoční nestabilitu a celkovou disharmonii v jádru osobnosti (Štědroň, 2009). Smysl (ať už života, lásky, práce, utrpení) tkví v odpovědnosti (Frankl, c2006, s. 43). Smysl se v jednotlivých situacích mění a má pro každou osobnost vlastní, nezaměnitelný význam (Štědroň, 2009).

1.1 Identita a její zkoumání

Mnoho autorů se snažilo a stále snaží identitu nějak verbálně uchopit, pojmenovat její podstatu, studují ji z nejrůznějších úhlů pohledu. Toto množství různých směrů a pokusů ji nějak definovat můžeme rozdělit do dvou základních koncepcí. *Silné koncepce* vychází z původní představy o identitě a osobnost představují jako stálou v čase a prostoru, kdež-

to *slabé koncepce* o osobnosti uvažují jako o nejednotné entitě v čase a prostoru, tedy mění se v závislosti na určitém prostředí. Pojďme se nyní podívat na prvky, které jsou společné pro *silnou koncepci*: Především vychází z toho, že identita je něco, co mají nebo co by měli mít, případně hledají všichni lidé. Dalším předpokladem je, že identitu mají všechny sociální skupiny (národní, etnické, rasové, ale také skupiny jako je rodina, vrstevníci atd.). Identita může existovat také bez našeho vědomí. Může být objevená, ale také mylná. Další předpokladem je tvrzení, že kolektivní identita se zakládá na silné příslušnosti ke skupině, homogenitě, jež určuje silnou hranici na „my“ a „oni“ (Bačová in Výrost, Slaměník, 2008, s. 111).

Slabé koncepce, jež jsou charakteristické pro postmoderní dobu, hovoří o identitě jako o nejednotné, nestabilní, neustále se měnící. V každodenním životě se části identity různě kombinují, v závislosti na prostředí objevují či mizejí (Brubaker a Cooper, 2000, s. 11).

Tato zjevná terminologická rozrůzněnost znesnadňuje komparaci empirických výsledků, a proto musíme být obezřetní, budeme-li jednotlivé výzkumy srovnávat. V oblasti zkoumání identity je také důležité (a poněkud ošemetné), aby jedinec uměl kriticky vyhodnotit sám sebe – zda tu či onu charakteristiku považuje za takovou, která si zaslouží speciální uznání a úctu, zda ji považuje za takovou, již nelze změnit, tedy je stálá.

Ale to není vše: pokud se odborníci zabývají historickým či mezikulturním zkoumáním identity, měli by se zaměřit na *kulturní imperativy identity*, jak lidé určité doby, kultury či sociálního postavení vnímají sami sebe, jaké vlastnosti a chování jsou v daném společenství prestižní a oceňovány (Bačová, 2008 podle Výrost, Slaměník, 2008, s. 115).

1.2 Identita z pohledu psychologických a sociologických směrů

Nyní se pojďme podívat na jednotlivé teorie osobní identity z různých konkrétních pohledů. Na osobnost se můžeme dívat jako na dynamický interakční systém, navzájem vnitřně provázaný, jenž se rozvíjí a projevuje právě v sociálních interakcích, a to v závislosti na podmínkách existence a s orientací na seberealizaci v dané životní realitě (Mikšík, 2009, s. 12).

Z výše uvedeného je patrné, že osobnost nemůže být oddělená entita od okolního světa a okolí, ale je jím přímo utvářena a ona sama působí na okolí a taktéž ho formuje. Toto téma více rozpracovává symbolický interakcionismus, jehož hlavní představitelé jsou Mead a Blumer, kteří do středu formování identity staví právě společnost a vzájemnou

interakci v ní. Tato teorie tvrdí, že celé chování při komunikaci je směnou určitých významů (Jandourek, 2012, s. 113). Mead rozlišuje dvě složky v nás, v první, v tzv. *Self*, je socializované Já (*Me, I*) a v druhé nesocializované Já. Osobní identita je v tomto pojetí utvářena pouze v sociálních interakcích, v nichž je ústředním tématem vyjednávání (Maslowski a Šubrt, 2014, s. 263).

Člověk je tedy vůči prostředí aktivní a racionálně uvažující bytostí. Kognitivní procesy jsou zde vnímány jako nástroj vypořádání se s praktickými problémy v určitém čase a prostoru. V interakci s prostředím jsou velmi důležité symboly a pochopení jejich významu. Při tom se předpokládá, že na určitý stimul v prostředí nastane identická reakce alespoň dvou individuí, která symboly chápou stejně. K uvědomění si jednotlivého významu dochází díky zprostředkovaným symbolům. Významným aspektem v této interakci je schopnost nahlížet na sebe z pohledu druhé osoby. Na to se vrství další sociální schopnosti a dovednosti, které formují naši osobnost: schopnost přejímat role, postoje druhých, artikulovat ostatním sdílené významy (Šubrt, 2015), a jiné dovednosti, které z nás dělají bytost sociální.

Z tohoto pohledu nahlíží na osobní identitu také behaviorismus, který ji považuje pouze za kategorii chování, kterou můžeme zachytit pouze v jednání a v činech (Kon, 1988, s. 26).

Další úhel nazírání nám nabízí do hloubky vypracovaná teorie Tajfelovy sociální identity. Britský sociální psycholog Henri Tajfel na základě empirických studií zjistil, že jedinci zvýhodňují ty, kteří jsou členy stejné sociální skupiny a naopak znevýhodňují členy jiné skupiny. Z toho vyvodil, že se lidé definují a hodnotí ve smyslu skupin, do kterých patří. Vztažná skupina poskytuje kolektivní sebepojetí, přičemž každá skupina má vlastní specifickou identitu. Všechny sociální skupiny, identity tedy předepisují, kým člověk je a jak má jednat (Gálik, 2012, s. 35–36).

Sociální identita přímo utváří jedincovo sebepojetí, jež je odvozeno ze znalosti vlastního členství ve skupině, které má pro něj velký význam (Social identity and intergroup relations, 1982, s. 2). Je to určitý kulturní kapitál, jehož klíčovou funkcí je kulturní a sociální inkluze či exkluze, a který nám pomocí kulturní distance pomáhá utvářet kolektivní identitu. Kulturní kapitál pak představuje institucionalizované široce sdílené kulturní signály jako např. postoje, názory, preference, používané jako nástroje sociální a kulturní exkluze (Lamont, Lareau 1988 podle Šafr, 2007). Kulturní kapitál, jenž nás ovlivňuje a formuje, má tři složky: Ta první je *vtělená*, obsahuje to, jak se umíme pohybovat v soci-

álním prostoru, další je *objektivizovaná*, tedy kulturní předměty hmotné povahy a třetí *institucionalizovaná*, do níž patří vzdělání, které nabudeme vystudováním určité školy. (Bourdieu podle Šafr, 2007).

Do debaty o osobní identitě výrazně přispěl německý psycholog Erik Erikson, který ji pozoruje z pohledu ontogenetického vývoje a tvrdí, že je utvářena naší identifikací z dětství, tím, s čím se identifikujeme v současnosti a také základními životními závazky. Jeho pojetí odlišuje *Self* identitu, která je součástí našeho vnímání sama sebe a *Ego* identitu, jež nám predikuje určitou stálost (Bačová in Výrost, Slaměník, 2008, s. 115). Za dobu největšího formování identity zmiňuje pozdní adolescenci, kdy při nezvládnutí vybudování vlastního Já může nastat psychosociální krize identity (Marcia, 1965, s. 551). Identitu definuje jako přímé jedincovo vnímání vlastní jednoty a kontinuity v čase, stejně jako chápání kontinuity a jednoty ostatních lidí.

Budování identity je spojeno s usilováním o konzistenci a celistvost. Jestliže jedinec není schopný integrovat protiklady a rozdíly uvnitř vnímaného a sociálně zprostředkovaného vlastního já v různých sociálních situacích, jakož i v průběhu času, potom jeho jednotlivé prvky zůstávají oddělené a zmatené. Takto neadekvátně vytvořenou identitu nazýváme difúzní. Lidé s difúzní identitou jsou zmateni v otázkách, které se týkají jejich cílů, povolání, sexuální a genderové identity (Capturing identity, 2007, s. 150).

Na Eriksonově teorii staví Marcia, který dále rozpracovává jeho myšlenku, že pro utváření osobnosti je hlavní krize – tedy aktivní zkoumání, hledání určitých alternativ při budování závazku identity. Je to kritické nahlížení na cíle a hodnoty, které nám předsouvají naši rodiče a ostatní autority. Další složkou je již zmíněný závazek, tedy určitá preference vlastních osobních cílů, kterých chce jedinec dosáhnout, a hodnot, které chce zastávat a jež se rozhodl ctít. Dále navazuje na Eriksona v otázce rozpracování Ego identity, jež podepřel mnohými empirickými studiemi a myšlenkou, že osobnost můžeme klasifikovat na základě čtyř statusů s ohledem na stupeň poznání a závazku, který jsme přijali (McLellan a Syed, 2015, s. 18).

Zjistil, že během života lze přecházet z jednoho statusu do druhého. První možnou variantou je již výše zmíněná *difúzní identita*, pro niž je typické, že ještě nedošlo k učinění rozhodnutí týkajících se vývojových úkolů, jedinec ještě nemá zkušenost s krizí identity, protože se budováním identity ještě ani nezačal zabývat (Bačová in Výrost, Slaměník, 2008, s. 116).

Dalším typem je *identita předčasně uzavřená* (foreclosure), v níž jedinec nekriticky přijímá hodnoty, názory a postoje od svých rodičů a nezkoumá tak jiné varianty a možnosti (Capturing Identity, 2007, s. 150). Adolescenti s předčasně uzavřenou identitou jsou velmi zranitelní vůči kritice vlastní osoby, selháním v úkolu dosažení identity si kompenzují zvolením nerealisticky vysokých cílů a závazků, kterých nejsou schopni dosáhnout (Marcia, 1966, s. 557).

Jedinci, kteří sice aktivně zkoumají sami sebe, ale ještě nedospěli k žádnému závěru, jsou v tzv. fázi *moratoria identity*, které se někdy prodlužuje až do dospělosti a může způsobovat značné psychosociální potíže.

Čtvrtým typem, který je optimální, je *dosažení identity*, kdy jedinec již krizi vyřešil a učinil rozhodnutí o tom, jaké stabilní závazky bude ctít, tedy si definoval soubor určitých postojů, hodnot a osobních cílů, kterých chce dosáhnout. Na základě bádání nad různými možnostmi si je zvnitřňuje, zkoumá různé alternativy a rozhoduje se pro tu pro sebe nejvhodnější (Bačová, 2008 podle Výrost, Slaměník, 2008, s. 116).

Marcia (1996, s. 557) u těchto osobností zjistil největší nezávislost v utváření identity, celkově se vyrovnávají lépe s vytvářením závazků – usilují o realistické cíle.

Je třeba si však uvědomit, že Erikson i Marcia, ale i většina zde zmíněných autorů, koncipují identitu v kontextu západní společnosti, vychází z její filosofie, myšlení a kultury. V níž vlivem industriální společnosti, která je charakterizována individualizací, relativitou hodnot a restrukturalizací sociálních systému, nabývá více a více na důležitosti aktivní strategie pro vytvoření vlastního sebepojetí (Fadjukoff a Kroger, 2016). Situace ve východní kultuře, je v oblasti chápání identity v mnohém odlišná, neklade se v ní takový důraz na individuální identitu, nýbrž převažuje jakési kolektivní vědomí.

1.3 Identita v postmoderní době

Na identitu ovšem nemusíme nahlížet jen z pohledu sociologického a psychologického, ale i z pohledu filosofie, a to jako na vysokou hodnotu, je-li míněná jako životní cíl. Na jedné straně stojí výzva ke svobodě, na druhé přijatá zodpovědnost za své činy: stanu se opravdu takovým, jakým bych měl být a zároveň chtěl být. Cílem je vytvořit jakýsi soulad mezi tím, čím chci být já, a tím, jakého mě chce vidět společnost.

Jednou z nejsilnějších potřeb člověka je především to, aby byl jeho život smysluplný. Když však nechce přijmout určitou kulturou, náboženstvím, filosofií vidění sebe sama,

může se stát, že si toto vlastní sebepojetí začne tvořit sám: začne se rodit tzv. *Selfhood* – jedincem svobodně vytvořená identita, jež je mu nejvyšším cílem veškerých jeho snah. Tato identita nejlépe slouží jeho zájmům – tedy hlavně jemu samému. Člověk sám sebe zbožšťuje, je fascinován sebou samým, a to často bez ohledu na důsledky, které toto jednání bude mít na lidi v jeho okolí.

Moderní člověk si do jisté míry stanovuje směr a smysl svého života. Ve svém výběru akcentuje především svou svobodu a svá práva daleko více než odpovědnost a povinnosti vůči společnosti. Zároveň takto „vybudované já“ může být vnitřně nejisté, hladové po uznání druhých a duševně nespokojené. Dnešní doba je charakteristická úpěnlivou snahou nalézt vlastní cestu a být oceněn ostatními lidmi. Typickým příkladem je pěstování kultu osobnosti, fanatické obdivování celebrit, jmenování významnými osobami lidi, kteří nemají žádná hodnotová kritéria (Baumeister, 1991 podle Křivohlavý, 2006, s. 182–4). Nekritický obdiv k těmto osobám, napodobování jejich chování či stylu oblékání, může souviset se strachem ukázat sám sebe v celé své šíři, se strachem z odmítnutí, který se pojí s velkou touhou být také obdivován a respektován.

Jiná, ale podobně laděná teorie, která se řadí mezi *slabé definice*¹, hovoří o tom, že všichni žijeme v hustých neproniknutelných sítích neosobních vztahů, hrubého, necitlivého a lhostejného světa, který v nás může vzbuzovat pocit frustrace. Plníme celou řadu sociálních rolí, které se od nás očekávají, avšak v každé roli je přítomný pouze malý kousek našeho já. Neustále se musíme kontrolovat, aby nevypluly na povrch jiné části naší identity, jež jsou v dané situaci irelevantní a nevhodné. A zde nastává intrapersonální konflikt. Kdo vlastně jsem? Jsem ten člověk, který byl dopoledne v práci nebo ten, který se odpoledne bavil s přáteli? A jsem vůbec stejný ráno a večer? V dílčím epizodickém vnějším světě plném funkčních vztahů, postrádáme trvale a jasně definovatelnou jednotu osobností sociálních aktérů. Žádná z těchto sociálních rolí neposkytuje obraz našeho niterného já. Uspokojení ale je však možné najít, a to vzájemným hlubokým vztahem s druhou osobou. Životním posláním jedince v postmoderní době je vystoupit z davu, ukázat svou jedinečnost – to neodmyslitelně souvisí s konzumním stylem života a společenskými trendy (Bauman podle Roubal, [b. r.]).

---

¹ Identita není stálá v čase a prostoru, je proměnlivá, viz str. 14

V souvislosti s postmoderní dobou se začíná hovořit o tzv. *kapitálu identity*. Tento termín popisuje, jakým způsobem jedinec investuje do určité identity a zapojuje se v sérii výměn spolu s ostatními aktéry, v nichž si potvrzuje svoji osobní a sociální identitu. Je to strategické a účelné chování v sociálních interakcích. V tomto smyslu kapitál identity si snaží získat či udržet potvrzením skupinového členství či osobního sebepojetí (Côté a Levine, c2002, s. 157–158).

Do kapitálu identity náleží mnoho aspektů, které jsou specifické pro členství v dané kulturní skupině, například pohlaví, rasa, národnost, sociální status, náboženské přesvědčení atd. Tyto sociální kategorie nemůžeme pouze jednoduše sečíst a zabývat se jimi jednotlivě, ale různě se v jednotlivých sociálních interakcích prolínají a lidé je obměňují a kombinují v závislosti na dané sociální situaci.

Kapitál identity se skládá ze dvou odlišných zdrojů. První z nich jsou hmatatelné zdroje. Ty se vyznačují tím, že jsou „sociálně viditelné“ – zde patří především určité akademické vzdělání, sociální status, prestiž. Dále to jsou zdroje nehmatatelné, do nichž patří především naše psychologické schopnosti – umět kriticky vyhodnocovat situace, vyjednávat s lidmi. Kapitál identity také zahrnuje osobnost jednotlivce a pomáhá mu svobodně se pohybovat mezi různými sociálními skupinami. Je to schopnost se adaptovat, kombinovat různé osobní možnosti. Součástí rozvinutého kapitálu je také používání více jazyků, díky nimž se jedinec umí adaptovat ve větším množství sociálních skupin (Côté a Levine podle Ho a Bauder, 2012, s. 284–285).

Podle teorie kapitálu identity je naše „já“ proměnlivé v čase a prostoru a je závislé na tom, v jakém sociálním prostředí se právě nacházíme. Na druhou stranu, některé naše osobnostní vlastnosti a charakteristiky (např. trpělivost, vstřícnost, vynalézavost...) jsou konstantní a jsou nám vlastní v každé rozmanité situaci (Ho a Bauder, 2012, s. 288).

Na identitu se můžeme dívat také jako na spoustu různých příběhů, jež se vzájemně propojují a tvoří celek, jehož hlavním aktérem jsme my sami. Tato teorie říká, že naše *Self* se skládá z mnohočetných prvků, které tvoří relativně autonomní pozici Já. To nám dává možnost měnit sociální role ve vztahu k situaci (Hermans, 2001a, s. 248). Příběhy našeho života vyprávíme druhým lidem a právě ve vyprávění a během něj si obraz naší identity upevňujeme, ne-li zcela vytváříme. Jedná se o interpretační proces našich minulých zážitků, které mají přímou souvislost s naším *Self* (Pals s. 177 in Josselson, c2006). Toto pojetí nazýváme narativní identitou. Můžeme ji uplatnit nejen jako praxi jednotlivce, ale i různých skupin, národů, v nichž se pak kolektivní identita uplatňuje prostřednictvím

sdílených obsahů jako je vyprávění dějin a jeho chápání, určitá až mytologizace historických událostí (Maslowski a Šubrt, 2014, s. 220–221). To, jak příběh pojmem, co zdůrazníme, vynecháme, to vše má velký vliv na formování našeho kolektivní vědomí.

Někteří autoři tvrdí, že formování identity je spojené s budováním určité osobní filosofie o světě, ideologii, kterou si každý jedinec v průběhu života osvojuje. Utváříme si určitý hodnotový rámec, kterým se řídíme. McAdams (1993, s. 81) zastává názor, že k tomu, aby jedinec poznal sám sebe, se musí nejprve rozhodnout, čemu věří, že je pravdivé, dobré, lživé a zlé ve světě, kde žije. Tato ideologie zahrnuje názory, jimž věříme, různé naše předpoklady, ale i předsudky zahrnující přesvědčení, co je správné v oblasti morálky, v politické praxi, obsahuje orientaci, po jaké cestě jít v oblasti duchovní a náboženské, jaké uplatňovat rodičovské styly apod (Aubin, in Josselson, c2006, s. 223–224).

2 IDENTITA VE VÝVOJI A SOCIÁLNÍ INTERAKCI

Identita je v posledních desítkách let hodně diskutované téma, které může nabývat různé konotace a významy. V našich identitách se zračí splet' vnějších a vnitřních faktorů, jež nás utváří, ať si to uvědomujeme či nikoliv. Je to neustálý, nikdy nekončící proces, protože naše identita se stále vyvíjí a mění. Ale kdy vůbec můžeme začít hovořit o tom, že proces rozvoje osobnosti začal? Identitu, v tom nejzákladnějším smyslu, máme již od samotného narození, každý z nás se rodí jako jedinečná nezaměnitelná bytost. Naše osobní identita je však nerozdělitelně spojená se sociální interakcí, se kterou se setkáváme už od prvních momentů na tomto světě. Sociální realita nám v procesu socializace formuje osobnost, a to již prakticky od narození. Počátky „já“ u novorozence můžeme definovat hlavně jako introjekci, zahrnutí a promítání ostatních do vlastního nitra, která je založená na pozitivní zpětné vazbě a vzájemnosti. Tato pozitivní vazba dává dítěti pocit bezpečí, který mu pomáhá rozvíjet vztah s primární osobou (Kroger, 2005 s. 10).

V tomto procesu je důležité postupně si zvnitřňovat určitý systém kulturních poznatků, norem a hodnot, sociálních rolí, způsobů chování a jednání, jež jedinci umožňují začlenit se úspěšně do určité společnosti a aktivně se účastnit společenského života (Kohoutek, 2009). Jde o jakési tvarování biologické bytosti v sociální, v němž si jedinec zvolna a po malých krůčcích začíná vytvářet představu o světě, o svém okolí, ale také více a více si začíná uvědomovat sám sebe jako určitou ucelenou jednotku.

V této kapitole bychom chtěli popsat v obecné rovině nejdůležitější faktory, důležité životní etapy, situace, sociální skupiny a naše sociální role, které nás přímo či nepřímo ovlivňují a formují nás ve všech směrech naší existence.

2.1 Rodící se „já“

Kdy se nám tedy naše identita utváří? Autoři se v tomto vymezení nepatrně liší. Sebeuvědomění, tedy v té rudimentální podobě, se začíná rodit už od narození, kdy dítě umí odlišit svůj pláč od pláče druhého dítěte.

Vygotskij spojuje sebeuvědomění s prvním rokem života dítěte, kdy hovoří o rozvoji vědomí sebe sama, tzv. „větší my“, taktéž se zde rozvíjí postoje k sobě (Vygotskij podle Kravtsova, 2006).

Stern hovoří o tzv. „vynořujícím se já“ (*emergent self*), jehož základem je schopnost dítěte poznávat v prvních interakčních zkušenostech určité pravidelnosti. Srovnává informace

z různých smyslů, rodí se schopnost organizovat své zkušenosti a tyto zkušenosti umí prožívat. Ve druhém až šestém měsíci chápe své tělo jako jednotu, která přetrvává v čase. Tělo je častým předmětem jeho intenzivních her, bádání a průzkumů. Taktéž umí rozpoznat, že má schopnost vyvolat reakce u druhých – například pláčem. V další fázi, asi do patnáctého měsíce, dominuje „subjektivní já“, jež je charakterizováno porozuměním vlastní psychice i psychice druhých, dítě ví, že i druzí vnímají a že vnitřní pocity, jeho i ostatních, se projevují vnějším chováním. Uvažovat o sobě v první osobě, tedy reflektovat samo sebe se dítě naučí na konci druhého roku či na začátku roku třetího. Toto vědomí sebe sama se projevuje aktivním vzdorovitým jednáním a sebeprosazováním, které je pro batolecí období příznačné (Stern podle Výrost, Slaměník, 2008, s. 84).

Ačkoliv je jeho uvažování značně egocentrické, batole chápe, že je jen jeden z mnoha objektů ve světě a že dění v něm se nepodřizuje jeho přáním a aktivitám. Zároveň ale také nerealisticky předpokládá, že má kontrolu nad tím, co se kolem něho děje (např.: maminka je smutná – je to jeho vina). Sebepojetí, tedy to, jak batole vidí samo sebe, není zcela soudržné. Spíše než o ucelený obraz se jedná o útržkovité a nepropojené poznatky o sobě. Dítě začíná samo sebe poznávat v zrcadle poměrně pozdě, a to ve 14. až 15. měsíci.

Rozvíjení určitého sebepojetí jedince jde ruku v ruce s používáním jazyka (Vágnerová, 2012, s. 171).

Jazyk je neodmyslitelně od začátku jeho osvojování součástí naší identity, odleskem ale i nástrojem konstrukce sociální reality. Hranice interpretace nás svazují s možnostmi světa, s porozuměním událostí v něm a taktéž povahou interakce (Hrdá, 2011, s. 27). Jazyk v tomto smyslu není pouze komunikační prostředek, ale také určovatel limitů pochopení světa a taktéž se stejně silnou intenzitou působí jako determinující faktor v rozvíjení naší kulturní a národní identity.

Když tedy na konci batolecího období zaznívá z úst dítěte to magické „já“, nejde jen už o pouhé vymezení se vůči okolnímu světu a nabytí vědomí vlastní jedinečnosti, ale ve svém důsledku se dítě zařazuje do nějakého specifického sociálního kontextu. Je zajímavé, že ještě předtím, než dítě začne o sobě uvažovat jako o „já“, nazývá se třetí osobou, nejčastěji vlastním jménem, to totiž neodmyslitelně charakterizuje danou osobu. Velice rychle si také osvojuje „můj“ a „tvůj“ a má tendenci se chovat ve vztahu ke svým hračkám značně teritoriálně. Dítě už ví, že když upustí hračku nebo se na ni přestane dívat, hračka nezmizí, bude tu stále (Vágnerová, 2012, s. 172).

Uvědomění si vlastního „já“ a možnosti něco vlastnit jsou významní činitelé vedoucí k rozvoji osobní identity a k vymezení a vytvoření postoje k okolnímu světu.

2.2 Předškolní období

V předškolním věku se vědomí sebe sama ujasňuje. V tomto období je jako významný činitel sociálního učení a formování našeho já identifikace (Sedláčková, 2009, s. 25–26). Dítě se identifikuje s rodičem, a to hlavně s rodičem stejného pohlaví. Stejně tak přejímá nekriticky jejich názory na sebe. To přetrvává i v prvních letech školní docházky, kdy touto identifikací získává i něco z prestiže svého rodiče (Sedláčková, 2009, s. 25–27). V tomto období má rodič vždy pravdu a netřeba uvažovat o jiných alternativách.

Dítě napodobuje jejich projevy, osvojuje si postoje a hodnoty. Identifikace s rodičem je důležitá v tom smyslu, aby dítě neztratilo vazbu s citově významným člověkem (Vágnerová, 2012 s. 165). Zde také můžeme hovořit o potřebě pocitu bezpečí, posílení sebevědomí, stejně jako o usnadnění si chápání a orientace ve světě skrze identifikování se s obdivovanou a uznávanou osobou.

Celým chování prostupuje objevitelský duch, řadu aktivit iniciuje především proto, aby něco prozkoumalo a dozvědělo se prakticky, jak věci fungují. Taktéž velice rádo a s chutí objevuje své tělo. Erikson tuto fázi pojmenovává příznačně, a to fáze iniciativy, kdy se dítě učí účelně jednat (Kohoutek, 2010).

Ačkoliv jsme popsali nekritický vztah předškolního dítěte k rodičům, vzrůstá u něj stále větší zájem o ostatní vrstevníky, v tomto období už je dítě schopné si s nimi hrát a spolupracovat (Hoskovcová, 2006, s. 30).

Vrstevníci jsou významným činitelem pro utváření prosociálního postojů a právě v tomto období jsou postaveny základy úspěšného zařazení dítěte do širšího sociálního společenství, které se uskutečňuje v podobě hry, společné činnosti, společně stráveného volného času, zábavných chvil prosyčených humorem. Schopnost sdílet pozitivní emoce dává základ pozdějším přátelstvím (Matějček, 2001 podle Hoskovcová, 2006, s. 32). V tomto období se výrazným způsobem zvyšuje počet sociálních rolí, které dítě zastává – dítě už není jen „já – Tomášek“ „já – Anička“, ale již chápe svoji příslušnost ke své rodině jako syn, dcera, ale také jako bratr, sestra v rámci sourozeneckých vztahů. Významným milníkem je také vstup do jeslí nebo mateřské školy, kde se seznamuje s vrstevníky, ale

i formálními autoritami, jako jsou vychovatelé. Zhruba do pěti let dochází ke zvnitřnění genderové identity (Kučera, 2013, s. 147).

2.3 Mladší školní věk

Ve školním období má dítě důležitý úkol vyrovnat se s novými požadavky a nároky, který vstup do školy předpokládá. Už to není jen pouhá hra, ale dítě se musí naučit udržet si pozornost, sedět v klidu a poslouchat autoritu.

Taktéž je u něj kladen důraz na dobrý výkon, který si zvnitřňuje, snaží se ho dosáhnout. Toto vše slouží jako potvrzení jeho kvalit, jehož prostřednictvím se uplatňuje. V tomto období je dle Eriksona důležitá fáze snaživosti, kdy se jedinec snaží vyhnout neúspěchu a z něho plynoucího pocitu méněcennosti. Pro vývoj sebepojetí je důležitá pozitivní akceptace ostatními, která přispívá k potvrzení vlastní hodnoty (Vágnerová, 2012, s. 42).

I v tomto období je velmi zřejmá identifikace s rodiči, která je přirozená, a jež je pro dítě zdrojem bezpečí a jistoty v tolik velkém a poněkud pro něj nepřehledném světě.

2.4 Období dospívání

Dospívání budeme dělit na pubescenci (zhruba 11–15 let) a adolescenci (cca 15–22 let) (Krejčíková, Langmeier, 2006 podle Průcha, Veteška, 2012, s. 19).

V období pubescence se postupně stává stále důležitějším názor vrstevníků a vzrůstá potřeba zapadnout do kolektivu, v němž si jedinec potvrzuje názor na sebe a na svět. Toto období je charakterizováno odprošťováním se od závislosti na rodičích, což může být často bolestné.

Pubescent kritizuje autority a oponuje jim často jen z principu, aby zastával opačné stanovisko než ony (Říčan, 2004, s. 181). Taktéž není neobvyklé provokativní chování, bývá účelné už pouze z toho důvodu, aby budilo šokující odezvu starší generace a autority. Často se jedná o určitý zápas idealistického adolescenta o nezávislost a svobodu, jež je však ze strany rodičů a autorit limitována příkazy a zákazy a pro adolescenta „nesmyslnými konvencemi“. I přes tyto názorové rozpory je vztah rodič – adolescent velmi důležitý. Měl by se postupně měnit z vertikálně uspořádaného vztahu do horizontálního, tedy ve vztah založený na vzájemné podpoře, respektu a spolupráci. Dítě i přes svoji názorovou vyhraněnost rodiče a jejich pozitivní citovou vazbu potřebuje, aby se lépe orientovalo ve světě, aby bylo povzbuzováno ke školnímu úspěchu, v učení se sociálním normám a sdílením společných hodnot (Thorová, 2015, s. 416–417).

Pokud chce rodič dosáhnout kvalitního vztahu s dítětem, musí se naučit s ním komunikovat asertivně a vypěstovat si notnou dávku sebeovládání. Paradoxně vůči revoltě proti rodičům, se adolescent projevuje konformně vůči své členské nebo referenční skupině. Snaží se jí zalíbit a tato oblíbenost či pouhé akceptování je pak potvrzením své identity „někam patřím, někde mě přijímají.“

Pubescent už účelně hledá a buduje si doposud křehkou identitu. Toto období je oproti minulému značně bouřlivé a Erikson k tomu dodává, že v žádném jiném životním cyklu si nejsou tak blízko příslib objevení sebe samého a zároveň hrozba ztráty sebe sama (Kohoutek, 2010). Přes proces introjekce k identifikaci se pomalu dostáváme k formování identity. Erikson také zdůrazňuje, že tento proces začne až tehdy, kdy proces hledání vzoru, s nímž se dítě identifikuje, je úspěšně u konce (Erikson, 1968, s. 159 podle Kroger, 2005, s. 10).

Podle Říčana se však v období pubescence jedná pouze o nakročení k identitě, v němž se otvírají nové možnosti v prožívání a jednání: rozvíjí se abstraktní logika, vyskytují se bouřlivá první zamilování, jedinec objevuje svůj vnitřní svět, prahne po vyšších hodnotách a ideálech. Opravdové vlastní budování identity nastává podle něj až v adolescenci, kdy jedinec již vážně experimentuje s životními styly, získává první erotické zkušenosti a volí si svou profesní dráhu, formuje si světový názor a spirituální složku osobnosti (Říčan, 2010, s. 171).

Adolescent se v tomto období extrémně pozoruje a sám sebe má pod drobnohledem. Postupně se zvyšuje význam stálého sebepojetí, jímž také reguluje vlastní chování a prožívání. Do svého sebehodnocení dospívající zahrnuje všechny charakteristiky, které považuje za důležité, často se předmětem sebehodnocení stávají výsledky a výkon v nejrůznějších činnostech (Janošová, 2008, s. 210).

Jak jsme již řekli, základy sebepojetí rostou už od raného dětství (od narození), na druhé straně i v dospělosti stále jde o proces upevňování a ujasňování si, kdo jsem a kam patřím. Mezi všemi životními obdobími však při budování a formování identity dominuje právě dospívání, můžeme bez nadsázky říct, že jde o „zápas najít své já“. Tento „zápas“ není nikterak jednoduchý, zvláště když jedinec nesplnil předcházející vývojové úkoly. Někteří také neunesou tíhu nových rolí, zodpovědnosti, nějakým způsobem tento vývojový úkol obejdou či v něm zůstanou vězet a můžou s ním zápasit ještě mnoho let, zatímco by se měli, podle Eriksona, věnovat budování intimních a niterných vztahů.

Co je tedy cílem a vývojovým úkolem tohoto období? Je to v základní tezi znalost sebe sama, vědět, kdo jsem, kam patřím, kam směřuji, čemu věřím, umět chápat své emoce a v neposlední řadě vědět, co je můj smysl života. Co z toho prakticky vyplývá? Jedinec, jenž dosáhl výše zmíněných bodů, si je sám sebou jistý, má realistické sebevědomí, zná své limity a hranice, podílí se aktivně na tvorbě budoucnosti vlastní, ale i společenské (Říčan, 2014, s. 216–217).

Součástí nové identity je také dosažení identity sexuální, stát se takovým mužem a takovou ženou, jaké společnost od nich vyžaduje. V tomto ohledu to mají dospívající muži v mnohém jednodušší, protože mužská role v sobě přináší určitou sociální prestiž. Dospívající dívka je vystavena silnějšímu společenskému tlaku, aby přijala požadavky obecně uznávaných představ o ženské roli (Janošová, 2008, s. 210).

Antitezí identity je *zmatení rolí*, které je sice k formulaci zkušeností nutné, může však tvořit jádro poruchy, jež posiluje patologickou regresi (Erikson, 2015, s. 76). Můžeme jej definovat jako aktivní, selektivní nutkání, které odděluje role a hodnoty fungující při utváření identity od toho, čemu je nutné se postavit nebo s čím je potřeba bojovat jako s něčím cizorodým. Toto zmatení rolí se může projevit jako neschopnost udělat krok směrem k závazkům, které identitu definují, u jedince mohou nastat poruchy v prožívání času a problémy se vztahy (Erikson 1968 podle Kroger, 2005, s. 9). V praxi se objevuje toto chování neprůbojností, systematickým vzdorem, celkovou slabostí a pomalostí v utváření identity.

Odmítnutí určité role nemusí však být vždy nezdravé, a to především tehdy, když jsou k dispozici role, které ohrožují možnou syntézu mladého jedince. Bez určitého odmítání rolí se v životě nemůžeme obejít, protože bez toho by byl psychosociální vývoj celé společnosti odsouzen k zániku (Erikson, 2015, s. 77).

2.5 Dospělost

Ať jedinec zvládne či nezvládne hlavní vývojový úkol adolescence, vstupuje tak jako tak nezvratně do dalšího, a to do nejdelšího a paradoxně do nejméně bouřlivého období, a tím je dospělost. Dospělost autoři periodizují různě. My se přidržíme známého vymezení od Vágnerové a budeme ji dělit na mladou dospělost (20–35), střední dospělost (35–45 let), na období starší dospělosti (45–60 let) a stáří (Vágnerová, 2000, s. 299).

Definice dospělosti taktéž nejsou jednotné, legálně je člověk dospělý od 18. narozenin. Tato způsobilost k právním úkonům nám ale automaticky neurčuje vyzrálost jedince.

K dosažení zralosti spíše přispívají různé životní zkušenosti, problémy, které jsme vyřešili. Za nejvýznamnější psychický znak dospělého jedince můžeme považovat hlavně samostatnost, relativní svobodu rozhodování a chování, která je neodmyslitelně spojená se zodpovědností vůči druhým lidem, ale i za vlastní činy a rozhodnutí (Vágnerová, 2000, s. 301).

Charakteristické pro 21. století je, že se osobní zralost posouvá do pozdějšího věku (Thorová, 2015, s. 433). O dospělosti lze hovořit tehdy, když člověk projevuje schopnost samostatného, sociálně i ekonomicky nezávislého života, stejně jako schopnost přiměřeně a samostatně naplňovat svoje potřeby (Labusová, 2006–2016).

Přijmeme-li tuto definici dospělého, ne každý dvacátník se dá označovat jako dospělý, a to zejména v oblasti ekonomické závislosti; v dnešní době se prodlužuje délka přípravy na povolání, a tak „děti“ zůstávají u svých rodičů déle², tudíž se i později osamostatňují. Ekonomické faktory nemusí být však jedinou příčinou odkládání dospělosti, posun může být způsoben také výchovou: nedostatkem kontaktu s realitou, přehnané očekávání od života jako např. materiální dostatek, spolehlivé sociální systémy, bezpečí, jež zajišťuje prosperující společnost, pohodu. Jejich váhavé vykročení do dospělosti možná trochu paradoxně způsobuje neomezená svoboda – mohou cestovat, studovat, budovat kariéru, jakou chtějí. Jenže tato svoboda přináší i zodpovědnost: co když se rozhodnou špatně? Tato potenciální hrozba jim často brání se pro něco rozhodnout definitivně a závazně. To se hlavně týká odkládání pořízení dítěte na neurčito (Labusová, 2006–2016), či stvrzení intimního soužití svatbou. Takovou nejistotu mohou zakrývat sebestředným chováním. Osvědčený reklamní znak dospělosti v podobě modelu škola–svatba–dítě dnes de facto neexistuje a rapidně se proměnil od modelu, jaký měla ještě předchozí generace.

Pro jedince, kteří nejsou ani dětmi ani dospělými, se vžil termín „*emerging adulthood*“, tedy v českém, lehce kostrbatém překladu „vynořující se dospělost“ (Mošpanová, 2014), jež do psychologie zavedl Jeffrey J. Arnett (2000, s. 479) a tímto termínem označuje jedince mezi osmnáctým a dvacátým pátým rokem života žijící v průmyslové společnosti,

---

²V roce 2012 žilo 25, 8 % mladých lidí ve věku 25-34 s rodiči, z toho půlka již byla zaměstnaná. (Nývlt a Kohoutová, 2014)

kteří studují, případně i pracují, jsou finančně zajištěni, takže jejich zájmem je především objevování světa bez závazků.

Toto mezidobí logicky posouvá dosažení vývojového úkolu mladé dospělosti, nalezení a vybudování intimity. Intimita předpokládá nalezení identity, protože na ní staví. Jde o hluboký vztah s partnerem, který se dá vyjádřit jako vzájemnost, jejíž podstatou je přijímat protějšek v jeho pravé autenticitě, tedy takového, jaký doopravdy je, poskytovat mu prostor, aby byl sám sebou, hledat skutečnou, avšak ne vysněnou harmonii, soulad. Nejde už jen o bouřlivé milostné románky, ale o odevzdání se jeden druhému (Říčan, 2010, s. 171). Tady už nepřevládá egoistický hlas „já chci“, ale naopak snaha své potřeby a tužby sladit s partnerem, dělat kompromisy. Intimita však znamená ideál, vyžaduje mnoho let cílevědomého úsilí, pracování na vztahu. Když v tomto úkolu jedinec selže, čeká ho samota či krátké, povrchní vztahy. Mnozí lidé také intimitu zaměňují s pseudointimitou – tedy s pouhým zdáním blízkostí či křečovitým hájením pocitu iluze blízkosti, dokonalého vztahu, což často souvisí s projekcí; když muž projektuje do ženy obraz své matky, očekává, že se bude chovat jako ona, je zklamán, když tak žena neučiní, žena však také projektuje do svého partnera vlastní představu o dokonalém muži (Farková, 2009, s. 74–75).

Tyto falešné představy vedou dříve či později nevyhnutelně k rozchodu. Dosáhneme-li hlubokého, dlouhodobě neegoistického vztahu s partnerem, můžeme již říct, že jsme úspěšně splnili vývojový úkol nalézt intimitu.

Významným milníkem, kdy by se mělo egoistické já upozadit, a jenž prozrazuje, jak pevně zakořeněnou máme naši identitu, je narození našeho dítěte. Je to radikální změna způsobu života – celá naše existence je přizpůsobena novému tvoru, změna se týká všech aspektů každodenního života, psychické, sociální i ekonomické stránky. To, jak jedinec tuto změnu přijme, jaký k ní zaujme postoj, závisí na tom, jakou má osobnost, jakým způsobem u něj proběhla/probíhá socializace. Významným faktorem určující zvládnutí této nové role je však samozřejmě věk a celková zralost jedince, vztah s partnerem, připravenost na dítě a vůbec vlastní postoj k rodičovství (Pulkrábková a Pecáková, [b. r.]).

Člověk přijímá zcela novou identitu rodiče. Je na něj kladena zodpovědnost za bezpečí, příznivý vývoj a výchovu jedince. Rodiče svému dítěti předávají své zkušenosti ze světa, zvnitřněné formy chování, postoje. Také mají důležitý úkol zprostředkovat svému potomku kulturní identitu, mají být nositeli kulturní kontinuity. Předpokládají, že svět, jaký sami rodiče poznali, bude stejný i za života dítěte, což je poněkud mylná presumpce, protože kulturní prostředí se mění stále (Gillernová, Kebza a Rymeš, 2011, s. 97).

Rodič je nejvýznamnějším socializačním faktorem, přes nějž si dítě svoji identitu zvnitřňuje a osvojuje. Cílem tohoto životního období je dle Eriksona generativita, kterou můžeme chápat ve smyslu tvořivosti, v níž dominuje starostlivost a péče o nově vybudovanou rodinu. Pokud však jedinec rodinu nemá, nemusí jít o nesplněný úkol. Jedincova tvořivá síla může směřovat do širšího sociálního prostředí, může se jevit jako potřeba něco vytvářet, být produktivní a tvořivý, pečovat o někoho. Pokud se jedinec ani v jednom z poslání nenajde, může se začít uzavírat do sebe, stagnovat (Kohoutek, 2000). Tato stagnace může nabývat různých podob, např. jako zahleděnost pouze do sebe, neexistenci hlubokého intimního vztahu či povrchní plytký smysl života, který z dlouhodobého hlediska nemůže být uspokojující.

2.6 Stárnutí a jeho psychosociální dopady na identitu člověka

Stárnutí není charakterizováno pouze určitou deteriorizací celkového zdravotního stavu, ale je provázáno řadou sociálních změn, zejména pak změnou sociálních rolí, na které je nutno si zvyknout a přijmout je.

Významným momentem pro hlavní zkoušku v tomto období, zdali identita dospělého, ale i intimní vztah s partnerem stojí na pevných základech, je odchod jeho dětí z domova. Je to velká změna v celém chodu domácnosti, tedy i v životním stylu obou partnerů. Domov je najednou tišší, působí prázdně a fádne. Ne každý rodič se s tím vyrovnává dobře, může u něj nastat „*syndrom prázdného hnízda*“ (empty-nest syndrome). Tímto pocitem prázdnoty, osamění, velkého smutku, jenž hraničí až s depresí, je typický spíše pro matky než pro otce. Má to přirozené vysvětlení: ženy si někdy až příliš osvojí identitu matky a tato identita pak pohltí všechny ostatní, příliš se sžijí s pozicí pečovatelky, takže všechny ostatní činnosti, koníčky se upozaďují této roli do té míry, že po odchodu dítěte má žena tolik volného času, že neví, jak s ním naložit. Začíná se nudit, její volný čas naplňují depresivní myšlenky, pociťuje prázdnotu a méněcennost, zbytečnost. Problematika však není výlučně pouze ženská, ale týká se i mužů. Muži mohou zažívat také pocity prázdnoty: nemají najednou koho kárat, poučovat, sdělovat svým ratolestem cenné zkušenosti a rady do života. Oba dva mají také větší čas kriticky zkoumat toho druhého, vidět na něm určité zlozvyky, které dříve neviděli.

Pocit prázdnoty a nenaplnění se může umocnit také odchodem do důchodu (Mlčoch, 2009). To je výrazná a náhlá změna sociálního statusu, jež s sebou přináší transformaci

z nezávislého a produktivního postavení zpět do relativně závislého (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 192).

Dalo by se bez nadsázky říct, že u jedince vlivem těchto změn může být vyvolána krize identity, tenze, stres a deprese, pokud vztah partnerů není pevný, může vyústit v krizi či v rozchod.

Odchod dítěte může být neklamnou známkou stárnutí, jež může být impulzem pro vznik „*syndromu zavírajících se dveří*“, žena si nevyhnutelně uvědomuje příznaky stárnutí na své fyzické podobě, spatřuje u sebe sníženou atraktivitu. Zde je podstatné, aby žena nestavěla svoji identitu na kráse, ale na jiných hodnotách. Muž zase naopak cítí, že má poslední šanci si užít sexuálních hrátek s mladšími, plodnými ženami, má chuť si naposledy zaexperimentovat (Novák, 2010, s. 81).

Tato krize však není neřešitelná. Manželé by si měli hledat k sobě zase cestu, mohou zjišťovat, že v době, kdy s nimi bydlelo dítě, se soustředili pouze na jeho výchovu, že partneri nežili vlastně spolu, ale spíše jen jako spolubydlící, vedle sebe (Mlčoch, 2009).

Vyrovnaní se se stářím a se všemi jeho projevy, je důležitým krokem k vytvoření plně integrované osoby. Stáří je dobou rekapitulace svého života, ohlédnutím se za minulostí bez výčitek, hněvu.

Cílem je dosažení plné osobní integrity, tu více než exaktně chápeme spíše intuitivně, jež často může nabývat duchovního a transcendentálního obsahu.

V tomto období jde především o to chápat svůj život jako celek, smířit se s tím, co bylo a jak bylo, uzavřít vše, co se uzavřít dá, odpustit sobě i druhým, být připraven v míru odejít. Taktéž je podstatné pochopit, kde je můj domov, kde mám své kořeny, kam patřím, čeho jsem součástí, mít již pevně utvořenou národní a kulturní identitu. Je to bez nadsázky moudrost, kterou jedinec může najít ve filosofii, náboženství. Starý člověk se naplno otevírá tomu nejlepšímu, co mu něco přináší (Říčan, 2007, s. 164).

3 KONCEPCE NÁRODA, NACIONALISMU, VLASTENECTVÍ

Nejprve si vysvětlíme pojem národ, odlišíme ho od etnika, objasníme si rozdíl mezi nacionalismem a vlastenectví a pak si vymežíme termín národní identita.

Na definování pojmu národ, pohlíží autoři silně variabilně, s tím, že je vůbec těžké ho vymežit či vůbec analyzovat, navíc v průběhu dějin získával různé významy.

V dnešním pojetí můžeme říci, že národem rozumíme skupinu lidí, která je charakterizována povětšinou společnou řečí, jazykem, taktéž společnou kulturou, tradicí a dějinami. Tento výčet bývá někdy označován jako objektivní prvek a současně také obsahuje subjektivní prvek, ve formě vymezení se vůči lidem, kteří jsou považováni za cizince (Jandourek, 2012, s. 166), a jež bývá často emotivně zbarveno.

Lidé patří k národu tehdy, když sami sebe navzájem uznají za náležející ke stejnému národu. Tedy ten kdo dělá národy je člověk, a národy jsou pak plody lidských přesvědčení, loajality a solidarity. Osoby v něm závazně uznávají určitá práva a povinnosti vůči sobě navzájem (Gellner, 1993, s. 18).

Problémem debat o definování „národa“ je malé množství a jednostrannost srovnávacích dat. Většina definic je postavena na faktech známých z evropských společností 19. a 20. století. Výzkumy z ostatních koutů světa započaly až po 2. světové válce a je jich stále poměrně málo. Dalším problémem ve vymezení národa může být oborová jednostrannost v této problematice, historikové se jí zabývají už celou řadu let, avšak sociální antropologové až od 60. let 20. století (Kandert, 2003).

V tomto ohledu jedna z mála studií jdoucí do hloubky, a která se na národy snaží dívat celistvě, je od Benedicta Andersona, jenž klade důraz na vliv médií, sdělovacích prostředků a vůbec komunikace. Ty nezajišťují jenom konstrukci společného jazyka, ale i uznání společného času. Média nás podporují v úvahách o simultaneitě událostí odehrávajících se v širokých pásmech času a prostoru, což přispívá ke koncepci národa a utváří národního vědomí. Tento rozvoj národního vědomí Anderson datuje od vynálezu knihtisku a souvisí s postupným pozvolným rozvojem gramotnosti; ukotvením a rozvojem jednotlivých jazyků. Známa je jeho teorie národa jako *imaginární komunity*, jež je tvořena pomocí symbolů a rituálů vztahujících se k teritoriálním a administrativním kategoriím. Imaginární je proto, že většina jeho příslušníků ostatní členy nikdy nepozná, a i přes tento fakt se všichni považují za členy téhož společenství, s nímž se identifikují a sdílejí pocit bratrství (Barker, 2006, s. 78). Tuto teorii však někteří odborníci kritizují a tvrdí, že je

stále nedostatečná a spíše popisuje společnost středověkou, nežli současnou, taktéž v ní není jasně vymezeno, čím se liší národ od ostatních komunit (Sietzy, s. 1–2, [b. r.]).

Systematickou definici se pokusil vytvořit také A. I. Bláha. Národ je pro něj tvůrčí aktivitou s určitou kulturní orientací, národnost pak sociálním jevem, jenž se projevuje jako soubor vlastností a vnějších znaků objektivně zjiřitelných na množství jedinců téže skupiny, ale současně je hlubokým subjektivním zážitkem těchto jedinců. Národ podle něj obsahuje pět základních složek: solidaritu pokrevního příbuzenství, společenství půdy jako cit geografický, cit historický, společenství zájmů a kultury a společnou vůli žít pro budoucnost (Nedomová a Kostecký, 1996, s. 7).

Často se také zaměňují či úplně ztotožňují termíny etnikum a národ, nejsou to však synonyma, i když může nastat případ, kdy všichni příslušníci etnika jsou také členy jednoho národa; etnikum především utváří společné biologické a reprodukční charakteristiky, kulturu, tvoří ji komunikační a interakční pole a příslušnost k této populaci (Maříková, 1996, s. 277 podle Barth 1996, s. 76–78).

Hlavní rozdíl tedy spatřujeme v tom, že národ je vždy spojen s určitým politickým uspořádáním a politickým vědomím. Někteří teoretici tvrdí, že národ je poměrně nedávným vynálezem, výtvozem moderního administrativního státu. Ti radikálnější potom tvrdí, že národy jsou pomíjivé, nemají přirozenou legitimitu na existenci a naopak konzervativci tvrdí přesný opak, tedy že existence národa je úspěchem, kdy pořádek „zvířezil“ a národ je stálejší, otevřenější než dřívější kmenová uskupení (Scruton, 2011 s. 29).

Stejně jako bychom neměli zaměňovat národ s etnikem, bylo by též terminologicky nepřesné si plést nacionalismus s vlastenectvím. Definovat tyto termíny opět nemusí být zcela jednoduché.

Nacionalismem rozumíme ostré vyhranění vůči příslušníkům jiných národů s patrným intenzivním národním vědomím (Maříková, 1996, s. 664). Gellner nejenže vymezuje hranici jednotek, ale zároveň předpokládá, že daná národní jednotka má institucionalizované vedení, do něhož by měli být obsazováni jen členové národní kultury. Je zde patrná nechuť žít s lidmi odlišné kultury. Nacionalismus sám sebe vnímá jako něco univerzálního, věčného a vždy jako platný princip (Gellner, 2003, s. 19–21).

Gellnerovu teorii podrobuje kritickému zkoumání Eriksen a ptá se, co je to ta národní jednotka, o níž se autor zmiňuje? Je to v podstatě synonymum k etnické skupině: Gellner

vidí velkou spojitost mezi etnicitou a státem, nacionalismy jsou podle něj tzv. etnické ideologie, jež si kladou za cíl, aby jejich skupina ovládla stát (Eriksen, 2012, s. 165).

Dalším poměrně ironickým názorem na něj může být i toto povzdechnutí: „nacionalismus je patologickým jevem moderní vývojové historie a je stejně nevyhnutelný jako neuróza v životě jednotlivce – váže se k němu více či méně obdobná neodmyslitelná mnohoznačnost a velmi podobná vrozená schopnost upadnout do demence, jež má své kořeny v dilematech bezmoci postihujících většinu světa, a která je do značné míry neléčitelná“ (Anderson, 2008, s. 21 podle Nairn, 1977).

Nacionalismus zažívá rozmach v osvícenství, především je datován od Velké francouzské revoluce, a jsou s ním od počátku spojeny rozsáhlé procesy, jako jsou industrializace, nárůst buržoazní elitní kultury, sociální otřesy typu válek atd. Nutno však podotknout, že se tento jev rozvíjí také s každodenní praxí. Typickým příkladem může být sport, který je často nacionalisticky zaměřen, ale také to mohou být mince, známky, typické řečové obraty a jiné „maličkosti“ posilující a reprodukcující národní sounáležitost (Eriksen, 2012, s. 170).

Vlastenectví pak lze definovat jako zvláštní náklonnost k vlastní zemi, osobní identifikaci s ní, zájem o blaho země, též jako ochotu se pro ni obětovat (Nathanson, 1993, s. 34–35 podle Primoratz, 2013). Můžeme jej dělit na několik typů: prvním z nich je *extrémní patriotismus*, který říká, že zájmy státu, ve shodě s Machiavelliho učením, stojí nad morálními zábrany a spravedlností jedince, cílem je však dobro celé společnosti v daném národu. Dalším typem je *silný patriotismus* – v něm si lidé internalizují společnou morálku, která je společná pro všechny, takoví patrioti jsou pak loajálními členy daného národa, avšak podporují jen tu vládu, která je pro daný národ prospěšná. *Umírněný patriotismus*, někdy zvaný jako liberální, není nekritický vůči svému národu, tito vlastenci se můžou obdivovat i jiným národům a hlavně neprosazují zájmy státu nad morální principy jako patriotismus extrémní. Specifickým typem je *patriotismus usazený*, jenž se vyznačuje určitou vděčností vůči své vlasti, své občanství nebere pouze jako formalitu, ale jako čest, cítí se být povinen přispívat k blahu celého národa. Posledním typem je *etický patriotismus*, v němž se národní zájmy upozaďují před morálkou celé společnosti. V tomto typu vlastenectví převažuje humanita a solidarita vůči celé společnosti, celému světu. Často čerpá z historických událostí a snaží se z nich poučit (Primoratz, 2013).

V obecném povědomí se však s tímto dělením příliš nesetkáme a vlastenectví je povětšinou bráno jako zdravý vztah k národu, jež je charakterizován národní hrdostí, silným po-

citem sounáležitosti bez odsuzování jiných národů. Můžeme si v této souvislosti připomenout výrok Tomáše Garrigua Masaryka: „*Vlastenectví je láska k vlastnímu národu, nikoliv nenávisť k jiným.*“ Je to tedy pozitivní pouto k národu, které může být manifestováno úctou k symbolům a národní historii, ne primárně k lidem, kteří stát aktuálně spravují, protože národ ve smyslu lidu, státních symbolů, historie, má daleko delší životnost než lidé, co jsou právě u moci, protože jak pravil Roosevelt: „*Vlastenectví znamená stát za svou zemí. Nikoliv za prezidentem či jiným politikem*“ (Pro-Vlast, 2015).

Můžeme však říct, že někteří autoři, ale ani historická praxe často pojmy nacionalismus a vlastenectví výrazně neodlišují a jejich významy značně splývají.

3.1 Národní identita

Téma národní identity patří v současných sociálních vědách mezi nejvíce diskutovaná výzkumná témata. Vědci se jí snaží teoreticky uchopit a zároveň empiricky ověřovat. Co se týče teoretického vymezení, můžeme ji definovat jako jednu z kolektivních sociálních identit, jež je nabitá pozitivním vztahem jedince k národu (Corey, 2004 in Vlachová, Řeháková, 2004, s. 489).

Představit si a popsat identitu konkrétního národa není vůbec jednoduché, skládá se z různých nejednotných aspektů, které spolu navzájem souvisí a vzájemně se prolínají. Často se nám může také stát, že vlivem toho, že chceme národ nějak verbalizovat, definovat, dát ho do určité „škatulky“, můžeme sklouznout k určité stereotypizaci, generalizaci a zjednodušování faktů.

Obecně bývá národní identita definována parametry, jako je společný jazyk, historie, ohraničené území a kolektivní vědomí sebe sama (Seidlová, 2003).

V moderní společnosti existují tři roviny národní identity. První z nich je rovina *individuální* – sociálně psychologická, díky níž bez ohledu na fyzický kontakt cítí lidé mezi sebou vzájemnou provázanost. Důvody pro toto cítění mohou být výše zmíněné – společný jazyk, společný vztah k určitému území, společně sdílená historie, stejné zvyky, ale i podléhání stejné interpretaci dějin a shoda v tom, kdy národ uspěl a kdy selhal.

Národní identita v současné době zpravidla dominuje nad identitou sexuální, věkovou, třídní, náboženskou, stranickou a jinými identitami. Převahu národní identity můžeme zaznamenat od té doby, co tradiční sociální skupiny a instituce jako příbuzenská, vesnická či náboženská komunita ztrácejí na významu a rozpadají se.

Další rovinou národní identity je *politicko-systémová*, v níž můžeme národ chápat jako společnost občanskou, tedy určité uspořádání do státních jednotek. V dnešní době převládají národní státy, suverénní geopolitické entity, na jejichž území dominuje působení jednoho národu. Národní identita je v tomto pohledu síla, která udržuje národní stát v celku pomocí určitých institucí.

Třetí rovina je *ideologická* a je spjata s nacionalismes, jenž je zde brán jako určitá národní ideologie, která obhajuje právo na vznik národa, na jeho kulturní jedinečnost a oprávnění, aby si každý národ vládl sám (Vlachová a Řeháková, 2004, s. 489).

Lidé daného národa jsou spojeni silným a hlubokým neviditelným poutem. Jedná se o určitou dohodu, která by se mohla pojmenovat jako *národní loajalita*. Tu můžeme charakterizovat jako existenci určitého recipročního závazku všech občanů určitého státu k těm, kdo se hlásí ke stejné příslušnosti – proto také svoboda vyznání, jejich svědomí, projevu a názoru nepředstavují pro národní loajalitu žádnou překážku.

Dalším bodem dohody je to, že dané zákony jsou platné na určitém vyhraněném teritoriu, v němž jsou zákonodárci voleni těmi, pro které je toto území domovem. Zákon tak stvrzuje jejich společný osud a získává si kolektivní poslušnost. Tato poslušnost vůči zákonům se stává součástí řádu, součástí procesu, při němž dochází k zabydlení onoho teritoria. Symboly národní loajality by neměly být ani militantní, ani ideologické, ale měly by se skládat z poklidných obrazů jejich vlasti. Národní identita působí v pozici jakéhosi usmiřovatele mezi třídami, zájmy a náboženstvími, vytváří prostor pro politický proces, který je založen spíše na konsensu než na síle. Takto kolektivně vytvořená národní loajalita pak umožňuje lidem respektovat suverenitu a práva jedince (Scruton, 2011, s. 41).

4 ČESKÁ NÁRODNÍ IDENTITA V HISTORICKÉM A SOUČASNÉM KONTEXTU

Identita každého národa je v pohybu, vyvíjí se, získává nové dimenze a obsahy. A jaká je vlastně identita českého národa? Jak už jsme uvedli předtím, je velice snadné spadnout při definování charakteristik určitého národa do zjednodušování a stereotypního nahlížení. Možná to dokonce ani bez toho nejde.

Naše identita je přímo či nepřímo utvářena klíčovými historickými událostmi, které mají významný vliv na naše národní sebepojetí a sebevědomí. Tyto události vnímáme v kontextu přítomnosti, dáváme si je do určitých souvislostí, srovnáváme je s aktuální situací a často trpí určitým kolektivním zmýtizováním příběhu vlivem různých ideologií, a ne vždy šťastných interpretací. Vzpomeňme jen na některé, což při vzpomínce na Karla IV., na jeho činy a stavby, nepocítujeme hrdost na český národ? Či naopak, nezakoušíme hořkost a zklámání, když slyšíme o tom, jak stavovští páni prohráli bitvu na Bílé hoře, po níž nastupuje v našich očích „doba temna“ (ačkoliv nesporný kulturní rozmach bezprostředně po bitvě většina z nás jaksí přehlíží), kdy nastupují na trůn Habsburkové, v nichž často spatřujeme pouze utlačitele českého národa? A co takhle představa chrabrých husitů, kteří se snaží o rovnost, kteří brání proti „buržoazním“ křižákům bohatou kulturu vytvořenou předchozími generacemi? Tuto zkreslenou představu živila komunistická ideologie, která v husitech viděla své předchůdce, avšak v Čechách pevně zakořenila a mnozí stále nevidí stinnou stránku husitství v podobě pálení klášterů a vandalismu (Ústav pro studium totalitních textů, 2008). Příklady naznačují, že ty historické příběhy, jedno jestli pravdivé či bájně, které však mají pro nás velkou emoční sílu a výpovědní hodnotu (tedy, že se příběh osobně dotýká národního citu a je v jistém ohledu stále živý a aktuální), se potom účastní na spoluvytváření našeho kolektivního vědomí, našeho národního sebepojetí.

Vymezit český národní charakter bylo častou činností intelektuálů na přelomu dvacátého století, v době úsilí o zdůvodnění emancipačních snah, které později vyústily ve vznik samostatné republiky (Chalupný, Palacký, Masaryk, Neumann aj.). Ale tyto úvahy pokračovaly i po vytvoření samostatného Československa a pokračují dodnes, kdy se autoři snaží pojmenovat klíčové vlastnosti našeho národa. Samozřejmě nejhlasitěji a nejdůrazněji se chtěl národ vymezit právě v dobách ohrožení své existence. Je velmi

podstatné říct, že pojetí české identity se vlivem změny struktury české společnosti v průběhu dějin měnilo.

Snahou národních obrozenců bylo především zvýšit národní sebevědomí a očistit češství od negativních vlastností jako jsou zlomyslnost, lenost, hloupost, které byly Čechům často přiřazovány. Snažili se je naopak prezentovat jako pracovité, snadno se učící cizím jazykům a mající dobrou paměť, stálé, veselé mysli (tuto vlastnost později Goebbels zesměšnil a označil český národ za „smějící se bestie“). Následně se však začaly ozývat kritické hlasy, které představovaly Čecha jako člověka holdujícího alkoholu, smyslného, marnotratného a „opičího, jenž spíše „požívá, než tvoří“, také je až moc snášenlivý, což často hraničí až se zbabělostí. Masaryk poukazoval na typické české charakteristiky tajit něco a neschopnost přiznat vlastní chyby. Tyrš národu vytýkal, že se až moc spoléhá na cizí pomoc, má sklon k sebeoslavování a zhlížení se v bohaté minulosti, a to je důsledkem marnivosti, nesvornosti a závisti. Nevybíravě také český národ hodnotil F. X. Šalda, který zdůrazňoval české sentimentální chytráctví, netečnost a prostřednost bez jakékoliv sebezáchovné energie. Chalupný a A. I. Bláha tvrdili, že tyto negativní vlastnosti má český národ kvůli své racionální nevyvinutosti. Tyto polemiky však mají jedno výrazné úskalí. Nešly ověřovat empiricky. Hypotetická tvrzení, která se opakují u mnoha autorů v různém období, nejsou zárukou toho, že odpovídají skutečnosti (Nedomová a Kostecký, 1996, s. 10–11).

Do dnešní doby se také vedou bouřlivé diskuze, zdali jsme národ Švejků, tedy pokračovatelé známé literární postavičky, která vyniká chytrostí, jež na první pohled není tak zjevná. Postavám v knize, jež s ní přijdou do styku, může připadat dokonce hloupý. Avšak on tuto hloupost pouze předstírá. I v situacích, které jsou mezní, zachovává klid, převahu a vnitřní chytrost. Dokáže prohlédnout věci na dno (Pytlík in Bílá, 2013). Někdo se k Švejkovu odkazu hrdě hlásí, vyzdvihuje v něm vlastnosti, jako jsou lidskost, ironie, laskavost, a to, že se nebere příliš vážně. Někdo v něm vidí pouze negativní vlastnosti – předstírání vlastní hlouposti, simulantství, lenošství anebo vypočítavé pokrytectví. Tito lidé odmítají představu národa, jež charakterizuje Čechy jako pohodlný, pivní, a navíc zbabělý národ (Bílá, 2013). Ať je to jak chce, je až fascinující, jak velká polemika a kolik bouřlivých emocí, jež může vzbudit z letargie naše národní vědomí, dokáže jedna fiktivní postava, která se stala dozajista kultem.

4.1 Formování české identity

O české identitě by se toho dalo napsat mnoho, mohla by se zkoumat z mnoha různých pohledů a v různých souvislostech. Smyslem tohoto skromného příspěvku je zmapovat nejdůležitější charakteristiky a vlivy, které měly výrazný podíl na podobu češství v současnosti.

Český národ se může charakterizovat a stratifikovat podle ekonomického a vzdělanostního statusu a dělit ho lze na rurální a na urbánní, rovněž je lze rozlišovat dle politických preferencí. Kultura zemědělské vesnice je v mnohém ohledu odlišná od kultury Prahy (i když tyto rozdíly jsou menší než například před sto lety), taktéž se liší kultura dělnická od kultury elit s univerzitním vzděláním. Nicméně navzdory této zjevné diverzifikaci existuje kolektivně uznaný konsensus, že všem je společná rovina kulturní identity a v řadě souvislostí o sobě Češi hovoří jako o nediferencovaném společenství sdílející vlastní jednotnou kulturu. Tento pocit je v českém národu velmi silný (Holý, 2010, s. 19).

Současná podoba české národní identity je dozajista ovlivněna nesvobodou v totalitě, jež byla charakterizována hlubokým otřesem morálky a nabytím poněkud nízkého sebevědomí, či chcete-li pocitu méněcennosti, jehož počátky můžeme najít už v době, kdy český národ byl součástí Habsburské monarchie. Tehdy se česká identita utvářela a srovnávala v zrcadle německví. Částečně to bylo překonáno vyhlášením samostatného Československého státu, ale pak byla silně poznamenána hitlerovským totalismem, dále ve snaze o vytvoření ryze českého státu vyhnáním sudetských Němců. Později, v době totality, bylo západní Německo symbolem pokleslého buržoazního kapitalismu zasluhující opovržení (Pehe, 2001). V období socialistického Československa se život soustředil především v rovině privátní. Únik do soukromého sektoru a důsledné zaměření se na soukromé a ekonomické zájmy se mohou jevit jako absence kolektivní opozice proti komunistickému režimu ve veřejné správě. Vytěsnění zájmu o veřejné a politické aktivity stát v 70. letech kompenzoval velkorysou sociální politikou. Tento fenomén můžeme nazvat „nepřisanou společenskou smlouvou“, ač bylo jasné, že občané byli k dodržování této „dohody“ přinuceni.

V témže desetiletí se tento únik projevoval masovým rozšířením chatařství a chalupářství – jednalo se o způsob jak se odreagovat a uniknout před každodenní realitou režimu. Důležitým ukazatelem a také zárukou životní spokojenosti bylo pro mnohé zajištění hmotného blahobytu (Holý, 2010, s. 38). Tuto skutečnost dobře charakterizuje úryvek známé-

ho disidenta Mezníka (1989, s. 19): *Společnost, v níž se nepokrytě hlásá heslo „Kdo nekrade, okrádá rodinu“, je nemocná. Převažuje konzumní mentalita, lidé se zajímají především o to, aby se měli dobře. Vyšší cíle a hodnoty však chybějí. Nábožensky věří málokdo, myšlenka, že člověk má něco udělat pro zlepšení svého národa, skoro zmizela, lidé sice touží po svobodě a demokracii, ale málokdo je ochotný pro některou z těchto hodnot něco obětovat.“*

Sametová revoluce však byla v souladu s veřejným míněním, ačkoliv v porovnání s Polskem či východním Německem byla situace v Československu výrazně přívětivější. Kritika v podobě masových protestů se objevuje až v roce 1989. Hledání příčin nespokojenosti občanů s režimem představuje však komplexní a složitý problém. Na konci osmdesátých let narůstá zadluženost státu, vyrábí se podle zastaralých technologií, ekonomické strategie jsou neefektivní. Česko se navíc stalo jednou z nejméně znečištěných zemí v Evropě a tuto situaci režim neuměl dlouhodobě vyřešit vhodnými opatřeními (Bureš, 2012, s. 14–16).

Češi ve svobodné době nejvíce oceňovali socioekonomické změny umožňující větší volnost, a to konkrétně možnost svobodného cestování, soukromého podnikání a větší nabídku zboží v obchodech. Na druhou stranu dle průzkumů označilo za největší problém špatné mezilidské vztahy a podvody provázející privatizaci stejně jako morální úpadek, který jsme zdědili po socialistickém období (Holý, 2010, s. 24). Socialismus v některých z nás stále ještě zůstal zakořeněn – ne každý Čech umí kriticky vyhodnotit zločinnost režimu a často se k němu s nostalgickými pocity v různých diskusích vrací a reflektuje jej, že „za komunistů bylo líp“.

Vstupem do Evropské unie v roce 2004 Česko stvrdilo své směřování směrem k otevřenému světu, zároveň ale také přišlo jisté vystřízlivění – šok z rozsáhlých příprav, které vstupu předcházely, tak aby splnilo její podmínky a drželo krok s ostatními členskými státy. V tomto ohledu, stejně jako na to, jak se bude nahlížet na socialistickou minulost, nepanuje shoda ani o tom, zda byl pro náš národ vstup do EU prospěšný, zda to není pouze jakýsi vykořisťovatel, který nám diktuje, co máme dělat (Drexler, 2010).

Jaká je tedy vlastně česká identita? Jsme pouze národ, který si nese šrámy a pocity méněcennosti z nevlivné pozice v habsburské říši, z neslavné doby protektorátu Čechy a Morava, z doby nesvobodného a kreativitu potlačujícího socialismu nebo čerpáme určitou morální sílu či pocity hrdosti z doby obrozenecké či první republiky? A nemýtizujeme si dějiny příliš? Nepřikládáme jejich specifickému výkladu, jenž má

velice hluboký vliv na národní vědomí, příliš velký význam? Zdá se, že česká identita se stále v určitém směru hledá, a že může nabývat různých poloh na základě toho, kdo ji interpretuje, jaké vlivy a úvahy akcentuje.

4.2 Národní identita žáků základních škol

Podle Eriksona se člověk seriózně a důkladně začíná zabývat vlastní identitou právě v období pubescence. Snaží se pochopit, kdo vlastně je, jaké má místo ve společnosti, ale také ve světě. Začíná vnímat jedinečnost svoji, ale i ostatních lidí, odlišnost různých sociálních skupin, všímá si jejich rozmanitosti. Svět se stále více globalizuje a propojuje, jedinec se už neseťkává pouze s určitými, stále stejnými lidmi, jako to bylo v tradiční společnosti, v níž vládl pevný řád, a hodnoty byly neměnné, naopak pro současnou dobu je příznačná alternativa, množství jiných cest a názorů.

Vzhledem k nesčetnému množství různých způsobů života může vzniknout daleko snáze krize identity než dříve. Reakcí na to můžou pak být integrismy jako je nacionalismus nebo náboženský fundamentalismus nebo naopak naprostá náboženská rezignace vedoucí až k nihilismu. Obvyklým jevem v dnešní západní společnosti je také nahrazování hodnot a duchovních potřeb požívačností čehokoliv (Paleček, 2002, s. 17).

4.3 Rámcový vzdělávací program a jeho dopad na formování osobnosti

Požadavky, jež jsou kladeny na jedince v postmoderní době, samozřejmě reflektuje také české školství ve své výuce, snaží se, aby žák získal určité specifické kompetence, které jedinec využije v interakci se společností. Zaštiťujícím kurikulárním dokumentem je *Rámcový vzdělávací program*, jehož záměrem je vymezit výsledky vzdělávání a soubor učiva, které si žák má osvojit (Zormanová, 2014, s. 75).

Na 2. stupni se přípravě žáka na aktivní zapojení do života v pluralitní společnosti s demokratickými principy, osvojení si jejich základních znalostí a kompetencí, věnuje především vzdělávacích oblast *Člověk a společnost*. Cílem je seznámit žáky s dějinnými, sociálními a kulturně historickými aspekty v jejich rozmanitosti, odlišnosti a ve vzájemném kontextu. Taktéž se snaží seznámit žáky s vývojem společnosti a s důležitými společenskými jevy a procesy, které se promítají do každodenního života a mají vliv na utváření společenského klimatu. Oblast se skládá z *Dějepis* a *Výchovy k občanství*. Dějepis přináší základní znalosti o konání lidí v minulosti. Jeho hlavním posláním je kultivovat historické vědomí a uchovat kontinuitu historické paměti především ve smyslu dalšího

předávání historické zkušenosti. Výchova k občanství se zaměřuje na kvalitu schopnosti úspěšně se začleňovat do různých sociálních skupin, poznat realisticky sám sebe a druhé, pochopit jednání své i druhých v kontextu různých životních situací. Výstupem je soubor znalostí a dovedností, které uzpůsobují člověka k životu v sociální sféře. Cílem je mimo jiné: rozvíjet zájem o současnost, ale i minulost vlastního národa i jiných kulturních společenství, utvářet a rozvíjet pocit sounáležitosti k evropské kultuře, odhalovat kořeny společenských jevů a změn, odkrývat jejich souvislosti, rozvíjet žákův zájem o aktuální dění v České republice i ve světě. Výuka vede k úctě k vlastnímu národu, ale i k jiným národům a etnikům, respektu jiných kultur a individuálním odlišnostem (zvláštnostem) lidí. Vytváří vhodné podmínky pro utváření vědomí vlastní identity a identity druhých lidí, k rozvíjení realistického sebepoznávání a sebehodnocení, k akceptování vlastní osobnosti i osobnosti druhých (RVP ZV, 2015). Očekávaným výstupem je, že žák umí odlišit vlastenecké projevy od nacionalistických, uplatňuje vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích, konflikty s druhými řeší nenásilnou cestou a asertivně. Vnímá toleranci ve společnosti jako potřebnou, taktéž umí rozpoznat chování netolerantní, xenofobní a extrémistické a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášlivosti (RVP ZV, [b. r.]).

4.4 Průřezová témata jako prostředek k rozvoji identity

Formování vědomí národní identity a sounáležitostí se dotýká v různé míře všech průřezových témat, která jsou stanovena jako povinná součást základního vzdělání, jejich průběh a realizace však stanovuje vždy konkrétní škola a je zakotvena ve Školním vzdělávacím programu. Průřezová témata neukládají školám přesný soupis znalostí, které by měl žák znát, ale určité kompetence, které by si měl osvojit. Každé téma působí na žáka ve směru jeho pozitivního rozvoje, získává díky němu potřebné sociální dovednosti a schopnost orientovat se ve světě. Nyní se pojdme podívat na jednotlivé průřezové oblasti, při čemž si budeme všimnout aspektů, které ovlivňují a formují národní identitu.

4.4.1 Osobnostní a sociální výchova

Toto průřezová téma je dle svého obsahu nejdůležitější a zastřešuje všechny ostatní. Je to praktická edukační disciplína, která se zabývá získáním klíčových životních kompetencí a dovedností pro život s druhými lidmi, ale i se sebou samým. Podle průzkumu VÚP z roku 2009 je mezi školami velmi oblíbená, je obsahovým rámcem pro specifické předměty, které vznikají na některých školách jako např. o rétorika, etická výchova aj (Valen-

ta, 2011). Zavedla se v roce 2007 jako nedílná součást výuky pro základní školy a osmi-letá gymnázia. Zaměřuje se na rozvoj žákovy osobnosti, sociálních dovedností a morálních postojů (Projekt Odyssea, o.s., [b. r.]). Jedinec se učí chápat sám sebe, poznávat a charakterizovat své osobní vlastnosti, vyjádřit své pocity ohledně sebe samého a pozitivně ovlivňovat své sebepojetí. Taktéž se učí plánovat a stanovovat si své životní cíle, priority a hodnoty (Šedá a Valenta, 2011). Specifikou OSV je, že se učivem stává sám žák, konkrétní žakovská skupina, běžné situace každodenního života. Celkový smysl výchovy tak nacházíme v pomoci žákovi najít vlastní cestu k životní spokojenosti, která je založená na dobrých vztazích k sobě samému, ale i dalším lidem a obecně světu (Valenta, 2006, s. 14).

4.4.2 Výchova demokratického občana

Výchova demokratického občana má mezioborový a multikulturní charakter. V obecné rovině můžeme říct, že se jedná o syntézu hodnot, v nichž hlavní je především spravedlnost, tolerance, odpovědnost. Rozvíjí zejména občanskou gramotnost žáka, tedy určitý soubor znalostí o tom, jak funguje společnost založená na demokratických principech, také schopnost řešit konflikty demokratickou cestou. Téma podněcuje žáka k aktivnímu občanství a k tomu, aby dodržel lidská práva a svobodu, chápal fungování společnosti a uvědomoval si důležitost řádu, pravidel a zákonů. Motivuje ho, aby participoval na rozhodnutích celku s vědomím vlastní odpovědnosti za tato rozhodnutí. Tato kompetence je spojena s rozvojem kritického myšlení a vede k myšlení v širším kontextu. Úzce souvisí se vzdělávací oblastí Člověk a svět a Člověk a příroda. Taktéž má silnou vazbu na průřezové téma Multikulturní výchova, vede totiž žáka k toleranci a respektu k druhým, odlišným kulturám a etnikům (RVP, [b. r.]).

4.4.3 Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Průřezové téma Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech by mělo žákovi pomoci orientovat se ve světě, vnímat jeho provázanost, motivovat ho k zájmu o aktuální dění a chápat jej v celé šíři problému a historickém kontextu. Stejně jako Výchova demokratického občana má i toto téma velmi blízko k Multikulturní výchově v tom smyslu, že i zde je akcentována potřeba tolerance, vytváření si pozitivních postojů k jinakosti a kulturní rozmanitosti. Žák si osvojuje kulturní evropské vzorce chování, téma by mělo motivovat k vnímání Evropy jako širší vlasti a světa jako globálního pro-

středí života. Rozšiřuje žákův pohled na sebe sama tím, že mu ukazuje otevřené životní perspektivy na evropské, ale i mezinárodní úrovni (RVP, [b. r.]).

4.4.4 Multikulturní výchova

Svět se stále více propojuje, národ již dávno není uzavřenou homogenní skupinou, žák se denně setkává s odlišností a vlivy různých kultur, je tedy třeba tuto skutečnost ve výuce reflektovat. Multikulturní výchova připravuje žáka na sociální, politickou a ekonomickou realitu, kterou prožívá v kulturně odlišných stycích s lidmi (Encyclopedia of Educational Research, 1982 podle Buryánek 2002, s. 13).

Multikulturní výchova není pouze záležitostí školní výuky, ale její ambice jsou daleko rozsáhlejší. Edukační činnost staví na teoretických základech multikulturní výchovy jako vědy, jež je neodmyslitelně spjata s výzkumem. Multikulturní výchova také může působit jako systém informační a struktury, tj. jako určitá podpůrná zařízení ve formě vědeckých organizací, informačních databází (Průcha, 2001, s. 14). Cílem průřezového tématu je, aby si žák osvojil interkulturní kompetence, tedy takové znalosti a postoje, které by v nich vypěstovaly chápání kulturních specifických příslušníků jiných etnických, náboženských a rasových skupin a tolerantní postoje k těmto odlišnostem (Průcha, 2004).

Multikulturní výchova se snaží v protikladu k nacionalismu, ve kterém je jeden národ nadřazený druhému, o to, aby si byly všechny kulturní identity rovnocenné, navzájem se tolerovaly. Žák respektuje, chrání a oceňuje naše tradice a kulturní i historické dědictví (Buryánek, 2006). Zároveň však respektuje zvyky, kulturu i historii ostatních národů. Žák si v rámci multikulturní výchovy uvědomuje vlastní identitu, rozvíjí své autentické „já“ a reflektuje své sociokulturní zázemí (RVP, [b. r.]).

4.4.5 Environmentální výchova

Hlavním cílem environmentální výchovy je vést žáka k takovému způsobu jednání, které je ohleduplné k životnímu prostředí. Důraz je kladen na ovlivňování postojů – jak žák chápe, hodnotí a interpretuje svět, na formování životního stylu i celoživotní směřování žáků směrem k odpovědnosti za své činy (Činčera, 2007, s. 9). První mezivládní konference o environmentální výchově v Tbilisi ji definovala v zásadě jako nutnost posílit vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských i venkovských oblastech, poskytnout každému prostor k osvojení si hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností, jež povedou k ochraně a zlepšování životního prostředí.

V neposlední řadě se snaží vytvořit nové vzorce chování jednotlivců, skupin i společností jako celku, které budou vstřícné k životnímu prostředí (Tbilisi Declaration, 1977 podle Činčera, 2007, s. 12).

4.4.6 Mediální výchova

Masová a síťová média představují v dnešní době významný faktor primární i sekundární socializace. Důraz je kladen na získání mediálních kompetencí, které se neskládají pouze z těch instrumentálních a kognitivních, tedy z ovládnutí práce s novými médii, ale také spočívají v začlenění vzdělávání o mediovaných sděleních do našich představ o tom, jaký je svět kolem nás (Niklesová, 2007 podle Jiráka a Pavlíčkové, 2013, s. 9). Mediální výchova učí žáka nebýt pouze pasivní příjemcem, ale umět kriticky zhodnocovat relevantnost informací, rozhodovat se nezájatě a odhalit stereotypní způsoby uvažování (RVP, [b. r.]). V dnešní době sociálních sítí, na nichž kolují nesčetné množství smyšlených či lživých informací, které často nesou urážející, nesnášenlivý obsah zacílený vůči konkrétnímu člověku či skupině (národnostní, etnické atd.), jeví se mediální výchova jako velmi aktuální a potřebnou.

PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ POJETÍ

Náš výzkum se zaměřuje na vnímání národní identity žáků základních škol a víceletých gymnázií, kdy právě v tomto období můžeme hovořit o jejím utváření a formování. Chceme se seznámit s jejich osobním pohledem a vztahem k našemu národu, k Čechům obecně ale také s tím, jak vnímají to, že jsou členy určitého národa, jak své začlenění prožívají a jak celkově národ hodnotí v jednotlivých jeho aspektech. Naším cílem je tedy zjistit, jakou cítí žáci sounáležitost k národu, jaký k němu mají vztah, jaké mají názory na vlastenectví, co si pod tímto pojmem vůbec představí, co tyto názory ovlivňuje, také zkoumáme, jestli se za vlastence sami považují. Rovněž zjišťujeme, jak vnímají a hodnotí cizince v naší zemi, jak osobně prožívají to, že Česká republika je multikulturní společnost. Zjišťujeme, zda se zajímají o českou historii a o současné dění v zemi, na jaké období a osobnost jsou nejvíce hrdí. Dále nás zajímá, kdo nebo co (jaké prostředí, instituce) formuje tento názor a co má na něj vliv. Pokoušíme se zjistit, jak z celkového pohledu vnímají náš národ, jak charakterizují jeho rysy a povahu. Taktéž zkoumáme, jak hodnotí postavení českého státu vůči ostatním. Podstatnou složkou našeho výzkumu je také pátrat po příčině tohoto subjektivního vnímání, zjistit, proč žáci vnímají národ pozitivně či negativně, proč národ definují určitým způsobem a z jakého důvodu sami sebe jakožto člena národa vnímají, tak jak vnímají.

K dosažení těchto výzkumných cílů nám zcela jistě dobře poslouží smíšený výzkum. Kvantitativní pojetí nám umožní otevřenější odpovědi díky anonymitě, zde dostaneme informace především o tom, jaké je jejich subjektivní vnímání národní identity a identity celého národa, kvalitativní část pak poskytne hlubší porozumění těmto názorům, proč tak smýšlí a nahlíží na tento problém specifickým způsobem.

5.1 Výzkumný problém, výzkumné otázky, hypotézy

V našem výzkumu se zaměříme na vnímání a prožívání českého národa z pohledu žáků základních škol a víceletých gymnázií.

Výzkumné otázky:

1. Jak žáci pocítují svou národní sounáležitost?
  - 1.1 Jaký vztah mají k České republice?
  - 1.2 Jaký vztah mají k Čechům/k Češkám?
  - 1.3 Proč vnímají národ negativně/pozitivně?
  - 1.4 Jaké typicky české tradice a zvyky udržují?
  - 1.5 Jak vnímají svou roli v národě?
  - 1.6 Jak vnímají své poslání či zodpovědnost vůči národu?
  - 1.7 Jaké jsou jejich úvahy o budoucnosti ve vztahu k národu?
2. Jaký vztah mají žáci k cizincům?
  - 2.1 Co ovlivňuje jejich vztah k cizincům?
  - 2.2 Jak vnímají existenci multikulturní společnosti v České republice?
3. Jaký vztah mají žáci k vlastenectví a k jeho projevování?
  - 3.1 Jakým způsobem je formováno a ovlivňováno jejich vlastenecké cítění?
  - 3.2 Jaká je jejich představa vlastenectví?
  - 3.3 Jak prožívají své vlastenectví?
  - 3.4 Proč mají negativní/pozitivní vztah k vlastenectví?

H₁: Ti žáci, kteří se považují za vlastence, mají negativnější postoj k cizincům než ti, kteří se za vlastence nepovažují.

H₂: Chlapci se považují za vlastence více než dívky.

H₃: Ti žáci, kteří se považují za vlastence, se zajímají o historii více než ti, kteří se za vlastence nepovažují.

4. Jaké faktory ovlivňují národní identitu žáků?
5. Jaký je zájem žáků o současné dění v České republice?
  - 5.1 Jaká oblast zpravodajství je nejvíce zajímavá?
  - 5.2 Kde hledají informace o současném dění?

H₄: Ti žáci, kteří se zajímají o současné dění v České republice, vnímají český národ negativněji než ti, kteří se o současné dění nezajímají.

6. Jaký je zájem žáků o českou historii?
  - 6.1 Na které období v českých dějinách jsou nejvíce hrdí?
  - 6.2 Koho považují za nejdůležitější osobnost z historie či ze současnosti a proč?
7. Jak žáci vnímají postavení České republiky ve srovnání s ostatními státy?
  - 7.1 V čem jsou Češi podle nich nejlepší?
  - 7.2 Co Čechy a Češky odlišuje od ostatních?

5.2 Výzkumný soubor

Jako základní výzkumný soubor jsme v kvantitativním šetření zvolili žáky základních škol ze Zlínského kraje, kteří navštěvují osmé a deváté ročníky. Do tohoto seznamu jsme zahrnuli školy, jež jsou zřizovány obcí a jsou tzv. úplné, v nichž je možnost navštěvovat všech 9 ročníků docházky. Jejich celkový počet čítá 128 škol.

Zlínský kraj je velmi vhodnou oblastí k realizaci našeho výzkumu především kvůli tomu, že jsou v něm tři etnografické regiony – Valašsko, Slovácko a Haná, v kterých je poměrně stále ještě silná a živá tradice a místní folklór.

Ročníky osmé a deváté jsme zvolili z důvodu, že právě v tomto období se podle Eriksona identita jedince tvoří a formuje, pubescent začíná hledat sám sebe a svoji pozici v životě. Výběrový výzkumný soubor jsme stanovili jako náhodný a uskutečnili jsme jej na základě tabulky náhodných čísel, z níž bylo vybráno 25 škol, které jsme elektronicky kontaktovali s prosbou o spolupráci. Z nichž byly ochotné pouze čtyři školy se zapojit do výzkumu. Celkově se jej zúčastnilo 247 žáků. Pro přehlednost nabízíme tuto tabulku:

Škola	8. třída	9. třída
ZŠ Komenského v Kroměříži	33	22
ZŠ Zachar v Kroměříži	32	21
ZŠ TGM Otrokovice	37	36
ZŠ Fryšták	36	30

Tab. č. 1 Počet respondentu na jednotlivých školách

V kvalitativní části jsme výzkumný soubor zvolili záměrně. Vybrali jsme 4 chlapce ze Zlínského kraje, již se spolu navzájem přátelí a kteří již přestoupili na víceleté gymnázium a tam navštěvuje jeden primu, druhý sekundu a zbývající dva tercii. Jejich profil nás natolik zaujal, a jelikož pořád věkem spadají do pubescentního věku, rozhodli jsme se výzkum zrealizovat právě s nimi: dva z nich měli před příchodem na gymnázium vytvořený Individuální vzdělávací plán pro mimořádně nadaného žáka a další dva byli ve

svých postojích ovlivnění jejich kognitivními schopnostmi a chutí se učit nové věci. Tudíž se nám jeví jako zajímavé zkoumat právě tyto jedince, protože výzkumný vzorek běžných žáků již máme obsáhlý v kvalitativním šetření.

5.3 Výzkumný nástroj

Jak jsme již uvedli, náš výzkum je smíšený, musíme tedy zvolit dva rozdílné výzkumné nástroje, jak pro kvantitativní, tak pro kvalitativní část. Nejprve se zaměříme na kvantitativní šetření, v němž jsme zvolili jako hlavní výzkumný cíl zjistit, jaká je národní identita žáků základních škol. Jako výzkumný nástroj použijeme dotazníkové šetření, které jsme strukturovali sami. Má 22 položek, jež mají charakter uzavřených, polouzavřených, ale i otevřených otázek. Skládá se ze vstupní části, faktografických údajů o respondentovi (položka 1, 2) a otázek, které se dělí do několika tematických oblastí: národní sounáležitost žáků (3, 20), vztah k České republice a k Čechům/Češkám (8, 12, 21), k cizincům (22), dále pak dotazník obsahuje položky vztahující se k vlastenectví (7,11), k národní hrdosti (9, 10), postavení českého státu ve světě (4–6) a v neposlední řadě zjišťuje zájem o současné dění (16–18), českou historii a české tradice, které doma praktikují (13–15, 19). Respondenti v strukturovaných položkách zaznamenávají své odpovědi pomocí pěti-bodové škály, dle míry jejich souhlasu od „*Maximální souhlas*“, (či v období „*Naprosto pozitivní*“), které jsou v dotazníku zastoupeny číslem 1, až po „*Minimální souhlas*“ („*Naprosto negativní*“), které na škále zastupuje číslo 5. Stejný typ numerické škály využíváme v položkách, v nichž zjišťujeme, zdali se žáci cítí být součástí národa, zda má Česko světu co nabídnout, zdali by Češi měli být na sebe hrdí, jestli se zajímají o českou historii a současné dění v Česku, zdali by chtěli žít raději v ČR či spíše v zahraničí. V otázkách, týkajících se vztahu k Česku, k Čechům/k Češkám, cizincům, žáci hodnotí výčet různých vlastností opět na totožné škále 1–5, do jaké míry si je vybaví v souvislostech s těmito pojmy, v případě pak projevování vlastenectví, do jaké míry shledávají, že je daný projev adekvátní.

V dalším typu polostrukturovaných položek žáci vybírají z různých slovních možností (jaké jsou vlivy působící na národní vědomí, jaká oblast zpravodajství žáka nejvíce zajímá a kde tyto informace čerpá), pokud však nenajde žádnou vhodnou, může svoji odpověď napsat vlastními slovy.

Dotazník také obsahuje položky otevřené, v nichž se ptáme, na jaké období z českých dějin jsou žáci nejvíce hrdí, jaká je pro ně nejdůležitější osobnost z historie či ze součas-

nosti a pátráme po důvodech této volby, zjišťujeme, zdali vědí, co se slaví 28. října, zajímá nás také jakou typicky českou tradici či zvyk doma udržují, chceme znát důvody, proč by dali přednost bydlení v zahraničí, či České republice.

V kvalitativní části jsme zvolili jako výzkumný nástroj polostrukturovaný rozhovor. Zde volíme jako hlavní výzkumný cíl zjistit, proč je národní identita žáků taková, jaká je, přesněji řečeno, co ovlivňuje její současnou podobu. Zjišťujeme, jak vnímají svoji roli v národě, jaké cítí, že mají vůči národu poslání či zodpovědnost. Objasňujeme, jaké jsou jejich postoje k vlastenectví, co pro ně vlastenectví znamená, jak jej vnímají a prožívají, postihnout, jakým způsobem je ovlivňováno a formováno jejich vlastenecké cítění, snažíme se také zjistit, proč ho právě takové jedinec má. Dále se zajímáme o to, jak prožívají osobní kontakt s cizinci, zaměřujeme se na jejich postoje k nim, k multikulturní společnosti, na jejich úvahy o budoucnosti ve vztahu k národu.

5.4 Způsob zpracování dat

Zpracování dat bude ovlivněno dvěma výzkumnými přístupy, tedy kvantitativním a kvalitativním pojetím. Ve výzkumných otázkách, které se týkají národní sounáležitosti žáků, jejich vztahu k České republice, vztahu k Čechům a Češkám, cizincům, vlastenectví a jeho projevení, dále která jsou zaměřena na zájem žáků o současné dění v republice a českou historii, na zjištění, jak žáci vnímají postavení českých zemí ve srovnání s ostatními zeměmi (tj. výzkumné otázky 1, 1.1, 1.2, 2, 3, 4, 5, 5.1, 5.2, 6, 7), budeme hledat průměrnou hodnotu a směrodatnou odchylku.

Četnost odpovědí budeme zjišťovat u výzkumných otázek, v nichž se zajímáme o vypátrání vlivů, jež působí na formování a ovlivňování jejich národního vědomí, v položkách, v nichž nás zajímá jejich nejvíce preferovaná oblast zpravodajství a jaký zdroj používají k získání těchto informací (tj. výzkumné otázky 4, 5.1, 5.2).

V otevřených položkách budeme hledat společné znaky, ze kterých pak následně vytvoříme kategorie, na základě nichž pak určíme jejich četnost (1.3, 1.4, 6.1, 6.2, 7.1, 7.2).

Stanovili jsme si také čtyři hypotézy, které budeme zkoumat na hladině významnosti 0,05. U hypotézy H_1 použijeme *T-test*, u hypotéz H_2 , H_3 a H_4 využijeme *Pearsonův koeficient korelace*.

H_1 : Chlapci se považují za vlastence více než dívky.

H_A: Mezi pohlavím žáků a jejich vlasteneckým cítěním je statisticky významný rozdíl.

H₀: Mezi pohlavím žáků a jejich vlasteneckým cítěním není statisticky významný rozdíl.

H₂: Ti žáci, kteří se považují za vlastence, se zajímají o historii více než ti, kteří se za vlastence nepovažují.

H_A: Mezi vlastenectvím a zájmem o historii je statisticky významná souvislost.

H₀: Mezi vlastenectvím a zájmem o historii není statisticky významná souvislost.

H₃: Ti žáci, kteří se považují za vlastence, mají negativnější postoj k cizincům než ti, kteří se za vlastence nepovažují.

H_A: Mezi vlastenectvím žáků a vztahem k cizincům je statisticky významná souvislost.

H₀: Mezi vlastenectvím žáků a vztahem k cizincům není statisticky významná souvislost.

H₄: Ti žáci, kteří se zajímají o současné dění v České republice, vnímají český národ negativněji než ti, kteří se o současné dění nezajímají.

H_A: Mezi zájmem žáků o současné dění v České republice a vnímáním národa je statisticky významná souvislost.

H₀: Mezi zájmem žáků o současné dění v České republice a vnímáním národa není statisticky významná souvislost.

Kvalitativní analýza se bude týkat zjišťování, proč žáci vnímají národ negativně či pozitivně, jak vnímají svou roli v národě, jaké cítí, že mají vůči národu poslání a zodpovědnost, jaké jsou jejich plány do budoucna ve vztahu k národu, jakým způsobem je ovlivňováno a formováno jejich vlastenecké cítění, jaká je jejich představa vlastenectví, jak jej sami prožívají, také budeme pátrat po příčinách a vlivech, které působí na toto prožívání (tj. výzkumné otázky 1.5, 1.6, 1.7, 3.1, 3.2, 3.3, 3.4). Tyto výzkumné otázky budeme zkoumat pomocí metody zakotvené teorie, a to dle odnože, kterou představuje Strauss a Corbinová, protože, jak říkají sami jeho představitelé, nezačínáme teorii, kterou bychom následně ověřovali, spíše *začínáme zkoumanou oblastí a necháváme, ať se vynoří to, co je v této oblasti významné* (Strauss, Corbinová, 1999, s. 14). Tento metodologický postup se nám jeví ve vztahu k výzkumným otázkám jako adekvátní. Začneme jej zpracováním otevřeného kódování, v němž dojde k základnímu seskupení dat do kategorií, v axiálním kódování budeme hledat vztahy mezi jednotlivými kategoriemi pomocí

vytvořeného paradigmatického modelu a následně v selektivním nalezneme ústřední jev, který souvisí se všemi ostatními a je jim nadřazen.

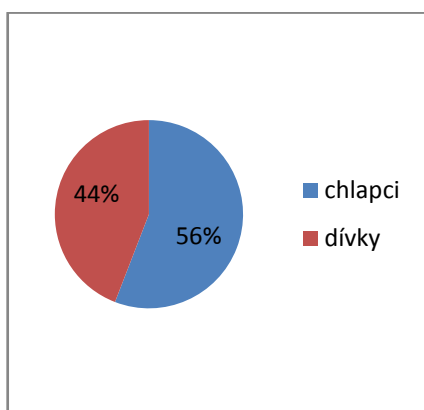
6 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT KVANTITATIVNÍ ČÁSTI

Nejprve bychom Vás chtěli seznámit s výsledky dotazníkového šetření, které bylo realizováno ve čtyřech základních školách a zúčastnilo se jej 247 žáků z osmých a devátých tříd.

Faktografické položky:

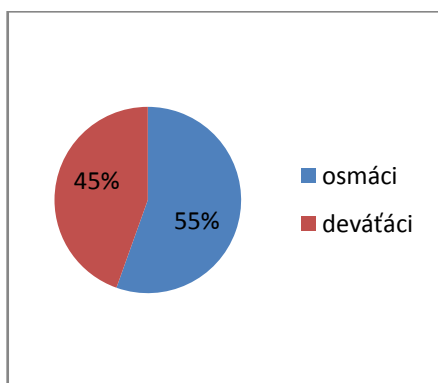
Nyní bychom chtěli uvést základní fakta o našich respondentech.

Výzkumu se zúčastnilo 44 % (109) dívek a 56 % (138) chlapců.

Graf č. 1: Pohlaví

Další informace, jež nás zajímala, byla, který ročník žáci v současné době navštěvují: do osmé třídy chodí 55 % (137) našich respondentů a devátou navštěvuje zbývajících 45 % (110).

Graf č. 2: Ročník

Národní sounáležitost

Toto poněkud abstraktní téma se zabývá tím, zdali se žáci cítí být součástí českého národa (položka č. 3) a jaký zájem projevují o životě natrvalo či na delší čas v zahraničí (položka

č. 20), také nás zajímalo, z jakého důvodu takový postoj mají: v této části měli žáci prostor svůj názor rozepsat.

V položce, v níž jsme se ptali, zda se cítí být součástí národa, odpovídali na numerické škále 1–5, *kdy 1 znamenala maximální souhlas a 5 minimální souhlas*, byla zprůměrovaná hodnota všech odpovědí 1,96 (směr. odch. 1,043). Žáci tudíž cítí silné přimknutí k českému národu, hodnotí, že do něj patří a cítí se být jeho součástí.

Položka o žití v zahraničí v delším časovém horizontu dopadla ve vztahu k českému národu o trochu hůře. Opět na stejné škále byla výsledná zprůměrovaná hodnota 2,52 (směr. odch. 1,366), takže o tom, zdali by žáci raději zůstali doma či žili v zahraničí, nepanuje konsensus.

Zde jsou nejčastější uváděné důvody, **proč chtějí žáci žít na delší dobu ži natrvalo v zahraničí:**

Důvody, proč bydlet v zahraničí:	
poznání něčeho nového	15 %
lepší podmínky (společenské, politické, ve školství)	12 %
větší plat	11 %
lepší pracovní příležitosti	10 %
zlepšení jazyka	9 %
jiné kultury	8 %
líbí se mi víc v zahraničí	7 %
zkušenosti	6 %
preferenze konkrétní země	4 %
památky	3 %
baví mě cestování	2 %
tradice	2 %
příležitost	2 %
lepší počasí	2 %
nelíbí se mi tady	2 %
příroda	1 %
ostatní	5 %

Tab. č. 2: Důvody, proč bydlet v zahraničí

V popředí důvodů, proč žít v zahraničí, spatřujeme hlavně touhu žáků poznat něco nového, kterou akcentuje 15 % respondentů. 12 % žáků vidí jako hlavní důvod pro bydlení v zahraničí celkově lepší podmínky než jsou aktuálně v České republice. Někdo je konkretizuje jako lepší politickou situaci, někdo jako vyspělé školství a celkově vyšší úroveň vzdělání či jako lepší společenské podmínky. S tím souvisejí odpovědi jako vyšší plat a lepší pracovní příležitosti, z čehož můžeme usoudit, že pojem zahraničí vnímají spíše v akcentu západní civilizace a preferují pobyt v ekomomicky vyspělejších státech než je

Česká republika. Dále se pak rozhodují pro pobyt v zahraničí zejména kvůli zdokonalení jazyka (někteří upřesňují světový jazyk angličtinu). 8 % žáků preferuje poznávání jiných kultur, které ještě neznají, zdá se, že tato generace je otevřená a pozitivně naladěná globalizaci společnosti. Důvodem, proč by chtěli žít v cizině je také celková preference zahraničí před Českou republikou či preference konkrétních zemí – objevily se zde státy jako Japonsko, Anglie, USA, Austrálie či Slovensko. Žáci dále zmiňovali (již však víceméně ojediněle) poznávání památek, zájem o cestování, o poznávání jiných tradic, cizokrajné přírody. 2 % respondentů by se chtělo odstěhovat do zahraničí kvůli počasí, další 2 % v odchodu vidí jednoduše novou příležitost.

Je zajímavé, že i když v celkovém průměru žáci neodpověděli úplně jednoznačně ani pro žití v zahraničí ani pro setrvání v České republice, přesto měli o mnoho větší potřebu vysvětlit právě důvody pro odstěhování se (pro srovnání 88 % zdůvodňovalo, proč by preferovalo pobyt v zahraničí a pouze 12 % žáků proč by chtěli zůstat ve své vlasti).

Zde jsou nejčastěji objevované **argumenty pro setrvání v České republice:**

Důvody, proč bydlet v ČR:	
líbí se mi tady	22 %
domov	14 %
učení se novému jazyku	14 %
delší dobu ano, ale natrvalo	8 %
bezpečnější Česko	8 %
podívat se, ale ne bydlet	8 %
rodina	6 %
stýskání po vlasti	6 %
ostatní	14 %

Tab. č. 3: Důvody, proč bydlet v ČR

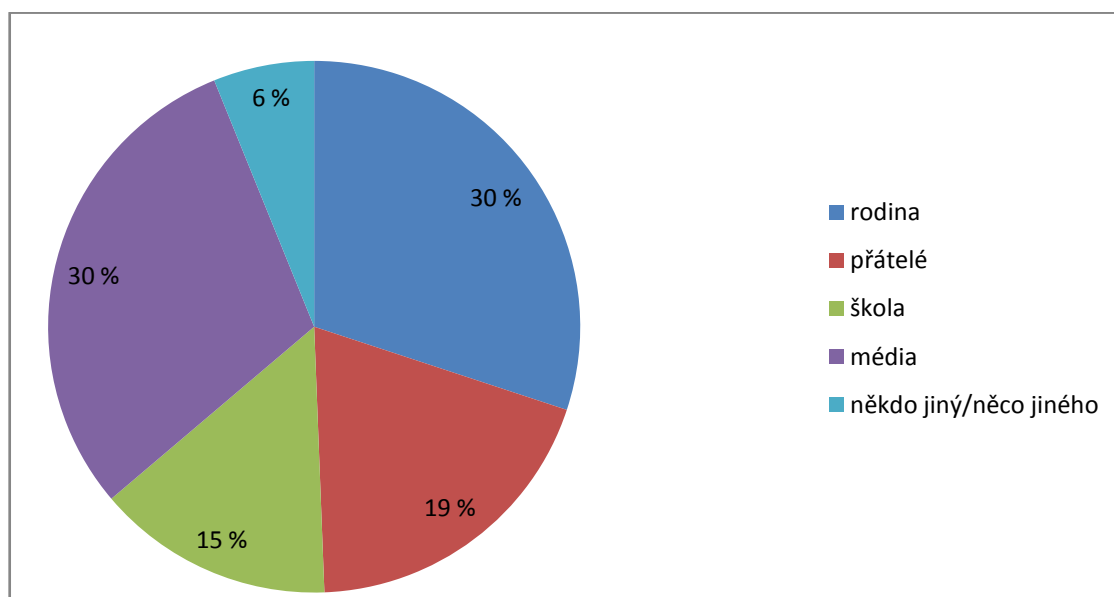
22 % žáků se vyjádřilo v obecné rovině a napsalo jen, že se jim tady líbí. 14 % respondentů zdůraznilo, že jejich domovem je Česká republika, tudíž v zahraničí žít nechtějí. Dalších 14 % se v různých obměnách vyjádřilo, že by se museli učit nový jazyk, nebo že jsou v jazycích špatní, zmiňována byla především angličtina. 8 % uvedlo, že na delší čas ano, ale natrvalo v zahraničí bydlet nechtějí. Jako další důvody uváděli to, že tady mají svou rodinu, kterou nechtějí opustit, nebo také to, že v případě odchodu by cítili stesk po vlasti a domovu.

Žáci hodnotí svou vazbu k českému národu jako silnou a cítí, že do něj patří. Zároveň ale reflektují široké možnosti dnešního světa, chtějí získat nové zkušenosti, objevovat nové kultury, pobyt v zahraničí vnímají jako krok, jenž může zlepšit jejich budoucí economic-

kou situaci a který povede k získání lepšího zaměstnání, než by schopni získat v České republice. Jako důvod, proč zde chtěli zůstat, zmiňovali hlavně ten, že tady jsou doma, líbí se jim zde a nechtějí se učit nový jazyk. Argumenty pro bydlení v zahraničí daleko převyšovaly ty, které hovořily o setrvání v České republice. Na druhou stranu však, když jsme se žáky zeptali přímo, zda by chtěli žít v zahraničí, byl průměr 2,52, což nebylo už tak omračující. Můžeme si z toho vyvodit, že žáci s myšlenkou odchodu rádi koketují, rádi vyzdvihují pozitiva pobytu v zahraničí, avšak jsou, co se týče opravdové realizace odchodu do ciziny, poměrně opatrní.

Vztah k České republice a k Čechům/Češkám

Položka č. 8 se zajímala o činitele, které nejvýznamněji ovlivňují žáky v tom, jaký je český národ. Žáci měli na výběr z těchto možností: rodina, přátelé, škola, média anebo někdo jiný/něco jiného, kde se mohli rozepsat, též mohli navíc označit více odpovědí. Podívejme se nyní na její výsledky, **kdo/co je ovlivňuje nejvíce:**

Graf č. 3: Faktory, které nejvíce ovlivňují žáky v názoru, jaký je národ

Žáky nejvíce formuje rodina a média, které shodně získaly 30 %. Rodina působí na jedince už od kolébky, v ní se rozvíjí a osvojují názory a postoje provázející osobu do jisté míry celým svým životem, je tedy pochopitelné, že získala takovou četnost. Média mohou být silným zdrojem manipulace a je třeba informovat žáky o jejich kladech a záporech v různých podobách, vytvářet prostor pro rozvoj mediální gramotnosti a jejich kritického myšlení, a to také v rámci školy v podobě kvalitně vedené mediální výchovy. 19 % žáků uvedlo za další poměrně silné vlivy, jež je formují, přátele, nejmenší četnost

obdržela škola (15 %). Úplně nejméně procent získala poslední možnost někdo jiný/něco jiného, kde žáci často uváděli, že mají vlastní názor, svůj instinkt a necítí se být nikým ovlivňováni. Avšak s tímto názorem nemůžeme příliš souhlasit, protože my všichni, jako lidé pohybující se v určité společnosti a kultuře, (i když si to možná neuvědomujeme) jsme formováni podstatě stále.

V položce 12, 21 měli žáci z výběru osmi nabízených charakteristik, ohodnotit na škále 1–5, přičemž 1 znamená maximální souhlas, 5 minimální souhlas, zda se jim nabízený popis vybaví v souvislosti s Českou republikou a s Čechy, s Čechkami.

Zde jsou vyobrazy v pořadí od slov, jež žáci přiřazovali k pojmu Česká republika nejčastěji:

Charakteristiky České republiky	Průměr	Směr. odch.
1. hrdost	2,19	1,042
2. úcta	2,37	1,081
3. síla	2,42	1,078
4. láska	2,44	1,024
5. ostuda	3,48	1,193
6. slabost	3,52	1,131
7. chudoba	3,67	1,11
8. špína	3,74	1,149

Tab. č. 4: Charakteristiky České republiky

Položka v dotazníku č. 12 odhalila, že si žáci Českou republiku poměrně dost cení – první čtyři nejlépe hodnocené charakteristiky byly pozitivní. Nejlépe dopadla „hrdost“, pak „úcta“, „síla“ a „láska“. To svědčí o silné pozitivní vazbě k národu. O dost hůře dopadla slova s negativním významem jako je „ostuda“, „slabost“, na posledních dvou místech skončila „chudoba“ a „špína“, což můžeme interpretovat jako spokojenost žáků s životní úrovní a celkovou čistotou v našem státě. Z výsledků je patrné, že žáci při své volbě akcentovali pozitivní vlastnosti, zjišťujeme, že jejich vztah k České republice jako kladný.

A jak žáci hodnotili občana České republiky?

Charakteristiky Čecha/Češky - pořadí	Průměr	Směr. odch.
1. šikovnost	2,23	1,003
2. vychytralost	2,44	1,071
3. pracovitost	2,56	0,993
4. moudrost	2,57	0,936
5. poctivost	2,81	1,089
6. lenost	2,84	1,137
7. bojácnost	3,01	1,027
8. lakota	3,2	1,082

Tab. č. 5 Charakteristiky Čecha/Češky

V této otázce je patrné, že jsou žáci ve výběru vhodné charakteristiky Čecha/Češky velmi opatrní a volí spíše středové hodnoty. Žáci se domnívají, že nejvíce ze zadaných možností, vyhovuje ve shodě se známým rčením „zlaté české ručičky“, nejvíce „šikovnost“. Druhé místo obsadila „vychytralost“, jež se sice nedá úplně považovat za pozitivní vlastnost, ale býti „mazaným jak liška“, se v dnešní době cení. Žáci dále přiřazovali k Čechům kladné vlastnosti jako je „moudrost“ a „poctivost“, které však, podíváme-li se na jejich průměr, se už blíží spíše k neutrální hodnotě. Podobně jako „poctivost“ označili jako neurčitou charakteristiku „lenost“. Vlastnost, kterou žáci ohodnotili jako nejvíc středovou, s níž ani nesouhlasí ani souhlasí, je bojácnost. Nejméně si Čecha představí jako „lakotného“.

Tato tématická oblast nám odkrývá, že největší vliv na formování názoru na národ má zejména rodina a média. Škola, která by měla rozvíjet a formovat občanské postoje, už takový vliv nemá. Můžeme diskutovat o důsledcích, jež tento trend může přinést. Zdali média do jisté míry nenahrazují roli školství, a zda to ve své podstatě nemůže negativně ovlivnit vývoj dítěte, jeho názory, postoje, ale i třeba jeho sociální dovednosti. Když se řekne Česká republika, žáci si nejvíce vybaví „hrdost“, a když se řekne Čech/Češka, vybaví si nejjasněji „šikovnost“. To svědčí o pozitivním náhledu na vlast, ale i na její občany. Jako slovo, které si k Česku vybaví nejméně, je „špína“, k /k Češkám si nejméně přiřadí „lakotu“, což je opět důkaz existence citového sepětí žáka k národu, ke kterému patří.

Vztah k cizincům

Zde žáci, stejně jako v minulém tématu, vybírali z osmi navržených charakteristik a hodnotili, která se jim v jaké míře vybaví při slovu cizinec:

Charakteristiky cizinců - pořadí	Průměr	Směr.odch.
1. pomoc	2,77	1,173
2. problém	2,86	1,35
3. strach	2,93	1,289
4. pracovitost	3,02	1,271
5. příležitost	3,12	1,303
6. nenávisť	3,2	1,296
7. poctivost	3,27	1,147
8. méněcennost	3,4	1,287

Tab. č. 6: Charakteristiky cizinců

V této položce byly extrémní polohy odpovědí (ať souhlasu či nesouhlasu) spíše vzácností. Výsledky lehce zkrsluje či zvýrazňuje duch doby, jež volbu dozajista ovlivnil. Mluvíme zejména o uprchlické krizi, která byla v době vyplňování dotazníku v Evropě v plném proudu. V tomto světle je víc pochopitelné, že „pomoc“ získala nejpozitivnější ohlas, jedná se zřejmě o určitý projev solidarity vůči cizincům, kteří jsou z pohledu žáků chápáni spíše jako chudí lidé pocházející z východních zemí. Tento fakt nám podepírá i druhá a třetí nejvíce vybavovaná charakteristika, což je „problém“ a „strach“, tyto fenomény podstatě kopírují náladu celé řady lidí, u nichž se proubouzely negativní emoce vůči cizincům právě pod vlivem masového přílivu uprchlíků do Evropy.

Žákům se pod pojmem cizinec vybaví spíše člověk potřebující pomoc, který však může představovat problémy a ohrožovat ostatní. Středovou neutrální rovinu obsadila „pracovitost“, pak „příležitost“, „nenávisť“, nedůvěru pak budí slovní spojení „pocitivý cizinec“. Pozitivní je, že jako nejméně vhodná charakteristika cizince dopadla méněcennost, v čemž spatřujeme humánní stránku žáků, v níž se zračí respekt k důstojnosti, právům a svobodě druhých.

Zajímalo nás také, zda se potvrdí tato hypotéza:

H₁: Ti žáci, kteří se považují za vlastence, mají negativnější postoj k cizincům než ti, kteří se za vlastence nepovažují.

Pro ověření tohoto testu jsme zvolili Pearsonův koeficient korelace:

Proměnná	Korelace (Vlastenectví a vztah k cizincům) Označ. korelace jsou významné na hlad. p < ,05000 N=235			
	Průměry	Sm.odch.	Vlastenectví	Vztah k cizincům
Vlastenectví	2,30212	1,07327	1,00000	-0,05189
Vztah k cizincům	2,97581	0,76243	-0,05189	1,00000

Tab. č. 7 H₁: Vlastenectví/Vztah k cizincům

Zjistili jsme, že mezi vlastenectvím žáků a vztahem k cizincům není statisticky významná souvislost. Přijímáme tedy nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,05. Proměnné vlastenectví a vztah k cizincům tedy spolu nesouvisí, takže míra vlastenectví žáků neovlivňuje to, jaký budou mít vztah k cizincům.

Vlastenectví

Na otázku, zdali se žáci považují za vlastence (položka č. 7), měli opět na škále 1–5 označit míru svého souhlasu, kdy 1 znamenala maximální a 5 minimální souhlas. Celkový průměr ze všech odpovědí byl 2,28, což vypovídá o poměrně silném citovém poutu k národu. Z toho vyplývá, že vlastenectví stále má co říci i mladé generaci.

Zde jsme si stanovili hypotézu **H₂: Chlapci se považují za vlastence více než dívky.**

K ověření tohoto tvrzení jsme použili *T-test*:

Proměnná	T-test: Vlastenectví z hlediska pohlaví						
	Průměr Chlapci	Průměr Dívky	t	sv	p	F-poměr Rozptyly	p Rozptyly
Vlastenectví	2,15037	2,45283	-2,1793	237	0,03029	1,14698	0,46493

Tab. č. 8 H₂: Vlastenectví/Pohlaví

Z tabulky vyplývá, že mezi vlastenectvím a pohlavím existují statisticky významné rozdíly: Tudiž můžeme přijmout alternativní hypotézu:

H_A: Mezi pohlavím žáků a jejich vlasteneckým citěním je statisticky významný rozdíl.

Vlastenci se cítí být více respondenti mužského pohlaví než ženského. Čím je to způsobeno? O tom můžeme nyní vést pouze polemiky. Možná je toto silnější prožívání vlastenectví u mužského pohlaví dáno také historickou i sociální rolí muže. Muži odjakživa bránili svou vlast, bili se za ni v různých bojích, chránili ji před útoky a nebezpečím ostatních národů. Možná, že ještě i nyní v mužích zůstává cosi z „rytířských ctností“, ochranný cit k vlasti. Je to jistě možný námět k dalším výzkumům na toto téma.

Dále jsme stanovili tuto hypotézu, která zní: **H₃: Ti žáci, kteří se považují za vlastence, se zajímají o historii více než ti, kteří se za vlastence nepovažují.**

Pro ověření tohoto tvrzení jsme použili *Pearsonův koeficient korelace*:

Proměnná	Korelace			
	Průměry	Sm.odch.	7.	13.
Vlastenectví	2,29487	1,06978	1,00000	0,31160
Zájem o historii	2,99572	1,18827	0,31160	1,00000

Tab. č. 9 H₃: Vlastenectví/Zájem o historii

Z tabulky vyplývá, že mezi proměnnými existuje pozitivní souvislost, přijímáme tedy alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,05: H_A : *Mezi vlastenectvím a zájmem o historii je statisticky významná souvislost.*

Vlastenectví ve své podstatě jaksi předpokládá také zájem o historii daného národa. Vlastenci jsou hrdí na svoji vlast a svoji národní hrdost často živí a podporují výjevy z dějin, ze kterých čerpají energii, a to zejména z těch období, v němž byl národ v rozkvětu, také z činů slavných velikánů, ke kterým mají úctu a respekt. Potvrdil se tedy náš předpoklad, že žáci, kteří se považují za vlastence, se zajímají o historii více než ti, kteří se za vlastence nepovažují.

Dále jsme v položce č. 11 zkoumali, jak **žáci hodnotí různé konkrétní projevy vlastenectví**. Opět jsme jim nabídli osm projevů různého typu chování, které se někdy jako vlastenectví pouze tváří, ale už je však nositelem prvků nacionalismu či vyznívá záměrně kontroverzně.

Projevy vlastenectví – pořadí	Průměr	Směr. odch.
1. aktivní oslavy státních svátků	1,6	0,907
2. sportovní fandění	1,68	1,035
3. účast ve volbách	1,96	1,021
4. vlajky na školách	2,02	0,989
5. přednost českým výrobkům před	2,09	1,167
6. odmítání uprchlíků	2,13	1,284
7. odpor k cizincům	2,94	1,313
8. pravidelné zpívání hymny ve škole	3,05	1,224

Tab. č. 10: *Hodnocení projevů vlastenectví*

Nejvíce pozitivní názor mají žáci na „aktivní oslavy státních svátků“, jež dosáhly skvělého výsledku 1,6. Kladně hodnotí také „sportovní fandění“ mající v Česku už poměrně zažitou tradici. Jako vhodný projev vlastenectví cítí také určitou občanskou angažovanost ve formě „účasti ve volbách“. Pozitivním aktem vlastenectví jsou pro žáky také „vyvěšené vlajky na školách“, jež dosáhly průměru 2,02, avšak „pravidelně zpívat hymnu“ v téže instituci se už jim nezdá jako příliš adekvátní – oproti vlajkám měly průměr daleko horší (3,05). Kladně vnímají také preferování českých výrobků před zahraničními. Zaujalo nás, že jako pozitivní akt vlastenectví vidí také „odmítání uprchlíků“, což opět jistě souvisí se sociopolitickou náladou v národě. Jako sice předposlední, ale pořád s poměrně souhlasným nábojem, uvážíme-li jeho obsah, je „odpor k cizincům“.

Tato položka měla navíc podotázku znalostního charakteru: **Zdali žáci vědí, co se slaví 28. října?**

Co se slaví 28. října?	
vznik ČSR	53 %
bez odpovědi, nevím	29 %
Den české státnosti	5 %
vznik ČR	3 %
rozpad ČSR	2 %
osvobození ČSR	2 %
sv. Václav	1 %
Sametová revoluce	1 %
osvobození ČR	1 %
ostatní	3 %

Tab. č. 11: Co se slaví 28. října

53 % dotázaných žáků na tuto otázku odpovědělo správně, tedy že v tento den slavíme Den vzniku samostatného československého státu. 29 % žáků nic nenapsalo či se přiznalo, že odpověď nezná. Žáci si také pletli tento svátek se dnem české státnosti a se vznikem České republiky. Další typy odpovědí, co se týče množství, byly zanedbatelné. Celkový výsledek hodnotíme jako dobrý, i když bychom u žáků základních škol očekávali poněkud větší úspěšnost. Můžeme pouze spekulovat, proč pouze větší půlka odpověděla správně – je důvodem nízký důraz škol vštěpit svým žákům tuto informaci? Či sami žáci nejeví o takové znalosti zájem? Nebo je příčinou pouhá roztěkanost při vyplňování dotazníku?

V tomto tématickém okruhu jsme zjistili, že žáci jsou vůči vlastenectví naladěni spíše pozitivně a že mužské pohlaví se cítí být více vlastenci než ženské. Jako projev vlastenectví nejvíce oceňují „aktivní oslavy státních svátků“ a naopak nejméně sympatické je jim „pravidelné zpívání hymny ve škole“. Na otázku, co se slaví 28. října, odpovědělo 53 % žáků správně a v nějaké přijatelné formě sdělili, že se jedná o vznik samostatného Československa.

Národní hrdost

Dalším tématickým okruhem, jenž se pojí s národní identitou, je národní hrdost, kterou se zabývala položka č. 9 a 10. V položce č. 9 jsme se ptali žáků, jestli by Češi měli být na sebe hrdí, a ti opět na škále *1 minimální souhlas – 5 maximální souhlas*, volili vhodnou odpověď. Průměr v této otázce byl 2,19 (směr. odch. 1,034), což můžeme interpretovat

tak, že většina dotazovaných na národ hrdá je, ale že se nejedná o pýchu nemajících hranic.

V otevřené položce č. 10 jsme se žáků ptali, na co Češi mohou být hrdí a na co by naopak hrdí být neměli.

Zde je prezentace odpovědí, jež se nejvíce opakovaly, **na co Češi můžou být hrdí:**

Češi můžou být hrdí na:	
sport	17 %
historie	13 %
památky	13 %
dobré pivo	11 %
Češi/Češky celkově, vlast	8 %
dobrá politicko-ekonomická situace	6 %
prezident	5 %
automob. průmysl - Škoda	4 %
česká kuchyně	4 %
český jazyk	3 %
krajina, příroda	3 %
české vlastnosti	3 %
slavné osobnosti	2 %
ostatní	8 %

Tab. č. 12: Na co Češi mohou být hrdí

Žáci jako největší českou přednost vidí ve sportu, který získal 17 %. Zde se objevoval nejvíce hokej, pak v mnohem menším počtu fotbal a tenis. Dále si také velmi cení naší historie – objevují se i konkrétní jména jako Karel IV., Tomáš Garrigue Masaryk, Tomáš Baťa ale i událost atentát na Heydricha. S historií souvisí i to, že jsou pyšní na české památky, které získaly 13 %, stejně jako historie. Zdrojem národní hrdost je také výroba dobrého českého piva a jeho vývoz. 8 % získali obecně Češi/Češky, jejich činy, výkony a úspěchy vlasti. Kladně hodnotí také politicko-ekonomickou situaci, kde vyzdvihují českou měnu, kvalitní výrobky, z politiky především to, že Česká republika je svobodná země, v níž je mír a bezpečí, také to, že je naše země samostatný stát ale zároveň součástí EU. Dobře hodnotí prezidenta, avšak není úplně jasné, zda hodnotí prezidentský úřad zasluhující úctu či konkrétního jedince, současného prezidenta Miloše Zemana. Z našeho pohledu se nám jeví více pravděpodobná varianta, že spíše hodnotí konkrétně osobu Zemana, protože v druhé části otázky, tedy na co by Češi neměli být hrdí, se jeho jméno taktéž objevuje velmi často, tudíž je zřejmě pro žáky kontroverzní osobností. Další odpovědi jsou už víceméně ojedinělé: jako hodný pýchy vidí automobilový průmysl, zejména pak firmu Škoda, typická česká jídla jako je vepřo knedlo zelo či svíčkovou. Žáci vyzvi-

hují svůj mateřský jazyk či opěvují českou krajinu a přírodu. Vlastnosti, na něž by Češi mohli být hrdí, a jež v souvislosti s nimi zmiňují, jsou pracovitost, soudržnost, tvořivost. Cení si také slavných osobností, které něco dokázaly, herců, zpěváků, spisovatelů a skladatelů. Ostatní názory, které jsme do žádné kategorie nezařadili, byly různorodé: vědecké výzkumy, krásné české ženy, specifické názory, krásná města atd.

Na co by **naopak Češi hrdí být neměli?**

Češi by neměli být hrdí na:	
česká politika	28 %
prezident; Zeman	28 %
specifické chování, vlastnosti	18 %
kriminalita	4 %
ekonomická a výrobní situace	4 %
ponožky v sandálech	3 %
sport	3 %
sociálně patologické jevy	3 %
ostatní	9 %

Tab. č. 13: Na co by Češi neměli být hrdí

V této položce se jasně ukázalo, že žáci jsou nejméně pyšní na českou politiku – 28 % respondentů ji uvedlo jako něco, na co by Češi rozhodně hrdí být neměli. Další odpověď, jež kvůli vysoké četnosti rovnající se české politice nelze jen tak přehlédnout a přejít, je negativní pohled žáků na současného prezidenta České republiky, Miloše Zemana, jehož mnoho žáků spatřuje jako někoho, kdo se na tento post nehodí. To, že jako první dvě nejčastější odpovědi byly politického zaměření, svědčí o nespokojenosti žáků s nynější politickou situací, a také o tom, že již v tomto věku mají určitou občanskou uvědomělost a není jim jedno směřování českého státu. Kategorie specifické chování a vlastnosti získala 18 % a obsahuje rozmanité odpovědi: chování, na něž bychom hrdí být neměli, žáci definují jako rasistické, takové, jež diskriminuje homosexuály, které vytváří předsudky. Od-suzují vulgarismy, zmiňují se o českém podceňování se. Objevují se zde vlastnosti jako závist, chamtivost, lenost, bezohlednost. Žáci nejsou hrdí ani na podle nich vysokou kriminalitu, příliš dobře nehodnotí ani ekonomickou situaci, stěžují si na nízké platy a zdražování potravin. Stejně tak i výrobní situaci nehodnotí příznivě: zejména mluví o prodávání domácích firem zahraničním, o přesycení trhu nekvalitními výrobky pocházejících z Číny či přehnaném dovážení potravin do Česka. K odpovědím, jež jsou úsměvné, můžeme řadit „módu“ nošení ponožek v sandálech. 3 % není spokojeno s výkonem českých sportovců a stejné procento mluví o značném výskytu sociálně patologických jevů jako je alkoholismus, benevolence k drogám a vysoký počet lidí bez domova. Do kategorie

„ostatní“ jsme umístili odpovědi, které se objevovaly spíše ojediněle, jako např. nepořádek na ulicích, špatné dálnice, zneužívání dávek atd.

Zjistili jsme, že žáci soudí, že by Češi na sebe hrdí být měli. Zdroj národní hrdosti spatřují ve výkonech českých sportovců, v naší historii a památkách, také ve vaření českého piva, jež má v našem státě silnou tradici. Naopak na co by Češi hrdí být neměli, je to, jak je v současnosti vedená česká politika realizující se na vysokých místech jako je Parlament, ale i na to, jak současný prezident reprezentuje svůj národ. Dále na co by národ hrdý být neměl, jsou určité jeho negativní rysy a vlastnosti, které k němu žáci přiřazují.

Postavení českého státu ve světě

V dalším tematickém celku nás zajímá, jak žáci vnímají Českou republiku v kontextu ostatních států. V dotazníku tomuto tématu odpovídají položky č. 4-6. Položka č. 4 se zajímá o to, zdali Češi dle žáků mají světu co nabídnout, č. 5 se zaměřuje na to, v čem jsou Češi nejlepší, a položka č. 6 zjišťuje, co Čechy odlišuje od ostatních. V položce č. 4 žáci odpovídali na škále 1-5, ostatní dvě operovaly s volnými odpověďmi.

V položce, v níž jsme se žáků ptali na to, zda Češi mají světu co nabídnout, byla průměrná hodnota míry souhlasu 2,44 (směr. odch. 1,041), což se nám jeví jako spíše neutrální hodnocení, i když samozřejmě spíše více souhlasné než nikoliv.

Další položka, která podstatě rozvádí tu předchozí, se ptá, **v čem jsou Češi nejlepší?**

V čem jsou Češi nejlepší	
sport	42 %
pivo	23 %
výroba a konzumace jiného alkoholu než piva	7 %
automobilový průmysl	7 %
česká kuchyně	4 %
ostatní průmysl	3 %
pracovní dovednosti	2 %
v ničem	2 %
Baťa obuv	1 %
ostatní	9 %

Tab. č. 14: V čem jsou Češi nejlepší

Je třeba říci, že v této položce žáci často uváděli více odpovědí, takže v interpretaci výsledků na to musíme brát zřetel. Bezkonkurenčně nejlepší jsou Češi dle žáků ve sportu – 42 % všech odpovědí se ho nějakým způsobem týkalo. A jaký sport u nich nakonec zvítězil? V dalekém předstihu před ostatními, těšící se účtě 80 žáků (z 247 dotázaných), byl

nejvíce obdivovaný hokej a čeští hokejisté. Potom za hokejem daleko zaostávající tenis (pouze 6 žáků napsalo tuto možnost), pak fotbal, biatlon, šachy, ostatní sporty se objevily pouze jedenkrát. Sport a především hokej vnímají jako silnou doménu České republiky, na kterou bychom mohli být hrdí, a v níž zároveň jsme schopni konkurovat ostatním zemím. 23 % odpovědělo, že Češi vyrábějí to nejlepší pivo, stejně jako jsou nejlepší v jeho konzumaci a vývozu do zahraničí. Samostatnou kategorií jsme založili na výrobu a konzumaci jiného alkoholu než piva, která se zejména týká slivovice a vína. V těchto dvou kategoriích, jež se týkaly alkoholu, někteří žáci nevnímali pojem „nejlepší“ jako „pozitivní“, ale spíše jako v lehké nadsázce „nejvíce produktivní“ a zaznamenávají, že Češi jsou ve spotřebě a konzumaci alkoholu na světové špičce, a jsou vůči této problematice značně tolerantní. 7 % odpovědí se týkalo automobilového průmyslu, a to především automobilky Škoda. Žákům chutná i naše kuchyně, v níž vyzdvihují typicky česká jídla jako frgály, chléb, knedlíky zpracované na různé způsoby. Jako konkurenceschopný vidí i průmysly jako je strojírenský, energetický, dřevařský a sklářský. Žáci také soudí, že Češi jsou schopní kutilové, již vynikají v manuální práci a dělají kvalitní výrobky. Pár žáků si také vzpomnělo na slávu Baťova obuvnictví. V této položce se objevilo 9 % odpovědí, které nebylo možné zařadit do žádné kategorie, a které se objevovaly jen jednou jako je černý humor, logické myšlení, podpora jiných států, sebejistota, zemědělství aj.

Žáci také odpovídali, že Čechy a Češky nevnímají tak, že by byli v něčem nejlepší a někteří pojali „nejlepší“ ironicky a odpovídali v negativním smyslu a uváděli lenivost, zlodějny, úpadek států, nadávání atd.

6. položka, jak už bylo řečeno, se ptá žáků na to, co **podle nich odlišuje Čechy od ostatních**:

Co Čechy odlišuje od ostatních	
jazyk, řeč	39 %
kladné vlastnosti, chování	11 %
záporné vlastnosti, chování	10 %
tradice, zvyky	8 %
alkohol	7 %
kultura, památky	7 %
ostatní	13 %
nic, nevím	5 %

Tab. č. 15: Co Čechy odlišuje od ostatních

V této položce musíme zdůraznit, že v tabulce jsou uvedena procenta jen u vyplněných otázek, 19 % všech dotázaných ji nechalo nevyplněnou, což se nám jeví jako velké číslo.

To si vysvětlujeme poměrně vysokou obtížností dotazu a její určitou abstraktností – vlivem rostoucí globalizace se zdá stále těžší najít výrazné rozdíly mezi národy (hlavně mezi těmi západními). Jako nejvíce odlišující označovaly český jazyk a řeč, jako adjektiva k češtině jsme u žáků mohli nalézt těžká, krásná, netradiční, také mající zdobněliny, mající háčky a čárky a také to, že Češi umí vyslovovat hlásku ř. Žáci vyjádřili, že se Češi liší od ostatních, jak kladnými, tak zápornými vlastnostmi a chováním – oceňují vlastnosti jako svéráznost, soudržnost, obětavost, ochotu pomoci druhým, preciznost, pracovitost, jejich humor, to že jsou hrdí a zásadoví a žijí si po svém. Negativní vlastnosti, které odlišují Čechy od ostatních, jsou pro ně povrchnost, strach, slabost, chamtivost, drzost, nevychovanost, tvrdí také, že se často podceňují, nedůvěřují státu, projevují rasistické chování, neumí se prosadit a stát se, dle jednoho žáka, dostatečně nezapojuje do světových akcí. 8 % odpovědí se týkalo českých tradic a zvyků, dále zdůraznili, že oproti jiným národům, Češi daleko více holdují alkoholu. To, co nás odlišuje od ostatních, někteří hodnotí jako jinou kulturu a velké množství krásných památek. V kategorii „ostatní“ zaznívaly odpovědi jako barva pleti, povaha, osmkrát zazněla česká měna.

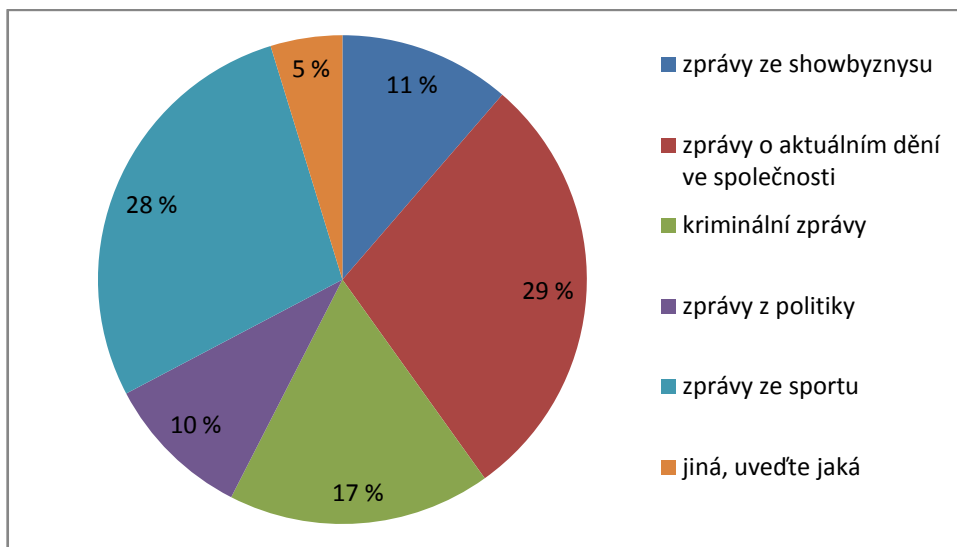
Zjistili jsme, že žáci jsou poměrně váhaví v soudu, zdali Češi světu mohou co nabídnout. Spíše se však přiklání k tomu, že ano. Češi se dle hodnocení žáků mohou ve světě chlubit svými sportovními výkony a kvalitním pivem. Největší odlišnost od ostatních zemí vidí ve specifickém jazyku a řeči, která je bohatá a krásná, a již se nemluví nikde jinde na světě. Češi se také liší svými vlastnostmi a chováním, o nichž se žáci domnívají, že jsou pro ně typické. Uvědomují si bohatost našich zvyků a tradic, jako celé kultury a historie, která je stále přítomná v podobě nádherných, zachovalých památek. Ač malá země, je však schopná konkurovat světu špičkovými sportovci, obohatit jej o výborné pivo, turisty zaujmout specifickým jazykem a okouzlit starobylými památkami.

Zájem o současné dění v České republice

Pro odkrytí toho, jaká je národní identita žáků, spatřujeme jako důležité zjistit, zda se zajímají o současné dění v České republice (položka č. 16). Dále jsme zjišťovali, jaká oblast dění je zajímavá nejvíce (položka č. 17), a kde hledá tyto informace (položka č. 18).

Průměr zájmu o současné dění v našem státu byl 2,44 (směr. odch. 1,067), což se nedá interpretovat jako ohromující zainteresovanost, ale ani jako hluboký nezájem.

Další položka nám odkrývá, v jaké **oblasti zpravodajství se soustřeďuje jejich zájem:**

Graf č. 4 Oblast zpravodajství, která žáky zajímá nejvíce

Zjistili jsme, že nejvíce oblíbená mezi žáky byla možnost „zprávy o aktuálním dění ve společnosti“, která získala 29 % a již jsme záměrně formulovali více obecně, právě pro ty žáky, kteří nejsou orientováni jednostranně. 28% žáků se zajímá o zprávy ve sportu, což pro nás není příliš velkým překvapením, neboť jsme v předchozích položkách zjistili, že ze sportu, a konkrétně z českých sportovců často vyvěrá jejich pocit národní hrdosti. O 11 % méně, tedy 17 % získaly kriminální zprávy, zprávy o slavných osobnostech je zajímají ještě méně, ty uvedlo pouze 11% žáků. Co žáky zajímá opravdu nejméně, jsou zprávy z politiky, což může pramenit z jejich nechuti nad politickou scénou současnosti (viz Tab. č. 13: Na co by Češi neměli být hrdí).

Podívejme se nyní, jak dopadla hypotéza, která se týkala snahy zkusit nalézt souvislost mezi zájmem o současné dění v České republice a vztahem k národu:

H₄: Ti žáci, kteří se zajímají o současné dění v České republice, vnímají český národ negativněji než ti, kteří se o současné dění nezajímají.

Proměnná	Korelace (Vztah k národu a zájem o současné dění v ČR) Označ. korelace jsou významné na hlad. p < ,05000 N=241			
	Průměry	Sm.odch.	Zájem o současné dění v ČR	Vztah k národu
Zájem o současné dění v ČR	2,43983	1,06727	1,00000	0,15396
Vztah k národu	2,38011	0,67676	0,15396	1,00000

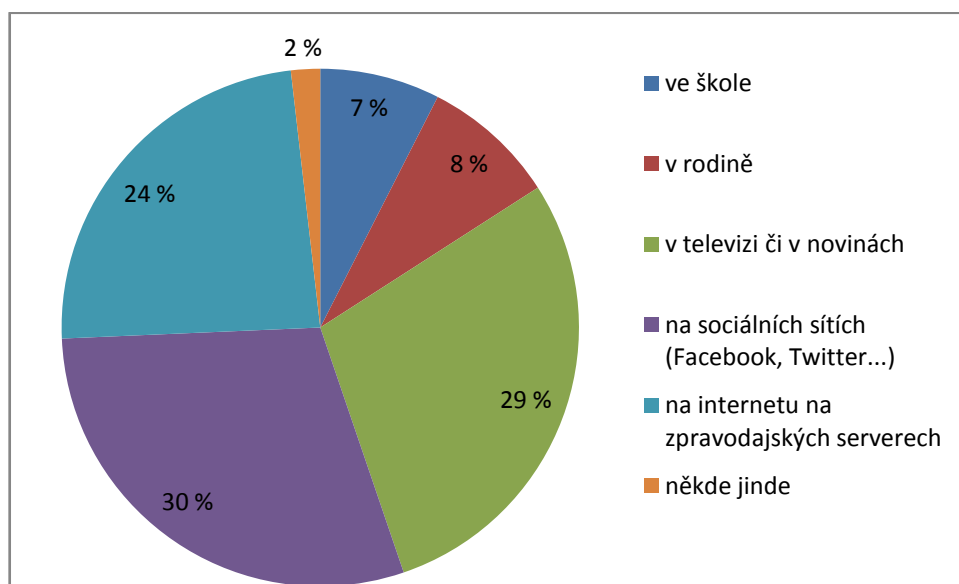
Tab. č. 16 H₄: Zájem o současné dění/Vztah k národu

Z tabulky vyplývá, že mezi zájmem o současné dění a vztahem k národu je vztah, přijímáme tedy alternativní hypotézu na hladině významnosti 0,05.

H_A: Mezi zájmem žáků o současné dění v České republice a vnímáním národa je statisticky významná souvislost.

Avšak z hodnoty můžeme vyčíst dvě věci; první z nich je zjištění, že je zde naopak pozitivní vztah, tudíž žáci, kteří se zajímají o současné dění, vnímají český národ *pozitivněji* než ti, kteří se o současné dění nezajímají, druhou věcí je to, že tento vztah není příliš těsný. Vztah k národu tedy příznivě ovlivňuje zájem o současné dění, ale ne nijak závratně.

Další otázka, která nás zajímala, se týkala toho, kde **žáci hledají informace o současných událostech v Česku?**

Graf č. 5 Zdroje, jež žáci využívají k vyhledávání informací

Tento graf poskytuje zajímavé údaje o žákově preferenci zdrojů informací. Rodina a škola se svými 8 % a 7 % silně nespěly. A naopak největší čísla získaly sociální sítě a zprávy v televizích a v novinách. O čem to svědčí? Tato situace se nám jeví poněkud tristní. Zřejmě se v rodině ani ve škole současné události neprobírají, nediskutují o nich. Žáci jako zdroj informací raději volí sociální sítě, kde velmi často kolují smyšlené informace, v nichž síla myšlenky se ještě více umocňuje sdílením přátel či sdílením vlastním, jsou to často zprávy, ve kterých nejde dohledat zdroj či nejde ověřit její relevantnost. 24 % žáků označilo, že informace hledají na internetu na zpravodajských serverech. Jako další zdroje žáci uvedli Wikipedii, přátele a pouze jedno rádio, tento jev můžeme interpretovat tak, že rádio, jako zpravodajský zdroj, pro mladou generaci není už tak atraktivní – možná pro to, že není tak smyslově pestrý jako např. sociální sítě, zdá se, že jako médium je v postmoderní době už lehce na ústupu a uvolňuje tak cestu internetu.

Zjistili jsme, že se žáci sice zajímají o současné dění, ale tato zainteresovanost není příliš silná. Nejvíce se zajímají o zprávy ze společnosti, to můžeme interpretovat širokým zaměřením žáků. Co je přitahuje nejméně, jsou zprávy ze showbyznysu a z politiky, což se může jevit jako nechuť k bulvárním zprávám a k české politice, k níž jsou převážně skeptičtí a nedůvěřují jí. Jako zdroj informací nejvíce preferují sociální sítě, televizi či noviny.

Zájem o českou historii

Stejně jako současné dění v České republice, působí na národní vědomí, jeho utváření, vlastní sebepojetí a určitou sebereflexi stejnou měrou a možná i silněji odkaz toho, co se stalo v minulosti, a jak danou událost národ kolektivně interpretuje. Proto spatřujeme při zkoumání národní identity jako velmi významné se dozvědět, jaký mají žáci vztah k české historii: zda se o ní zajímají (položka č. 13), na jaké období českých dějin jsou nejvíce hrdí (položka č. 14), a kdo je pro ně nejdůležitější osobnost a proč (položka č. 15).

Průměr položky 13, která zjišťovala, zda se žáci zajímají o českou historii, dosáhl hodnoty 3,00 (směr. odch. 1,186), což je dle našeho soudu zájem spíše vlažný, pro srovnání současné dění získalo 2,44, soudíme z toho, že žáky zajímá více přítomnost než minulost. V tomto ohledu však nesmíme podceňovat, jak se dějiny prezentují ve vyučování, je podstatné, aby se učitel neomezil pouze na suchý výklad „kdo, co, kde, kdy“, ale přidat žákům určitou hodnotu, dal události do souvislostí a pojmul je tak, aby byly pro žáky stále živé, měly jim stále co říct, aby z nich mohli čerpat moudrost našich předků a poučení. Ne vždy se to pod vlivem časové tísně a nabitých učebních osnov bohužel daří.

Otevřená položka č. 14 se zajímala o to, **na jaké období českých dějin jsou žáci nejvíce hrdí**. Odpovědi se často prolínaly s pro ně nejdůležitější osobou, takže mnohokrát jsme mohli nalézt např. v položce č. 14 období prezidenství Tomáše Garrigua Masaryka a jako nejdůležitější osobu též Masaryka. Je také třeba říct, že 38 % respondentů odpovídalo, buď že na žádné období hrdí nejsou, nebo v recesistickém duchu, že jsou hrdí na určité roční období, jeden respondent uvedl, že je hrdý na 3. světovou válku. Právě jejich laxní přístup k otázce může vypovídat o nepřilíživém zájmu, o kterém jsme mluvili. Do kategorie „ostatní“ jsme zařadili mmj. odpovědi typu různých letopočtů jako 1980, 2000, 1900-1980, 2013 atd., bez jejich řádného zdůvodnění však můžeme pouze odhadovat, zda

žákům tyto roky opravdu tak přirostly k srdci či tam napsali první věc, co je napadla. Přikláníme se spíše k druhé variantě.

Zde je tabulka nejčastějších odpovědí:

Historické období, na něž jsou žáci hrdí:	
vláda Karla IV.	22 %
první republika, Masaryk	12 %
husitství	11 %
světové války	7 %
vláda Marie Terezie	5 %
národní obrození	4 %
současnost	4 %
prezidentské období Havla	3 %
Lucemburkové	3 %
vznik ČR	3 %
Zimní olympijské hry v Naganu	2 %
pobyt Cyrila a Metoděje na Velké Moravě	2 %
Komenského působení	2 %
ostatní	20 %

Tab. č. 17 Historická období, na něž jsou žáci hrdí

Jelikož jsou české dějiny rozmanité, je logické, že i odpovědi žáků nebyly jednotné. Nejvíce hrdí jsou však na vládu Karla IV., na osamostatnění se od habsburské říše a dobu prosperity za první republiky, již spojují zejména s prvním československým prezidentem, s Masarykem. Cení si také doby husitsví, bojů kališníků proti katolíkům, toto poměrně pozitivní umístění může být ještě stále ovlivněno tím, jak minulý režim husity nekriticky vykresloval jako symbol ctnosti, rovnosti a bratrství. Možná překvapí, že někteří žáci napsali, že jsou hrdí na 1. a 2. světovou válku, nemůžeme to však brát jako nějaké patologické vyžívání se v utrpení, ale spíše jako pýchu nad českým odbojem, který se v obou válkách dokázal zformovat, nad Československými legiemi v 1. světové válce a československými letci působícími v Anglii za 2. světové války. Dále jsou hrdí na vládu Marie Terezie, ale i na období národního obrození, kdy obrozenci chtěli povznést český národ a jazyk, také na současnost, prezidentské období Havla, vládnoucí rod Lucemburků a vznik České republiky. 2 % žáků si vzpomnělo na skvělý výkon české hokejové reprezentace na Zimních olympijských hrách v Naganu. V kategorii „ostatní“ se objevovaly rozmanité odpovědi typu postavení Staroměstského orloje, středověk, novověk, Přemyslovci, 21. století aj.

Poslední otevřená položka týkající se historie (ale podstatě i současnosti) zněla takto: **kdo je pro Tebe nejdůležitější osobnost z českých dějin či ze současnosti? A proč?**

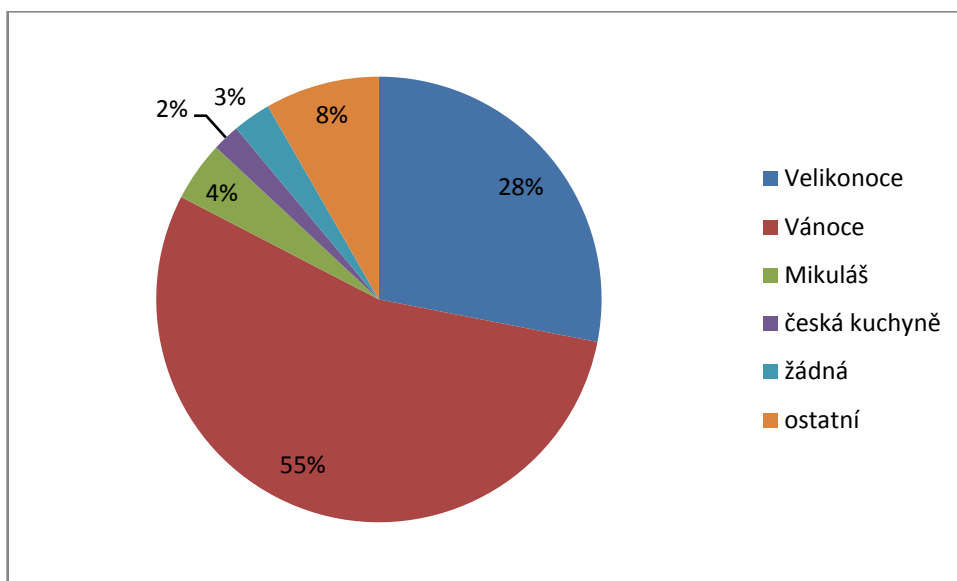
Nejdůležitější osobnost :		Důvod:
Karel IV.	24 %	architektura, rozkvět národa
Tomáš Garrigue Masaryk	21 %	samostatná ČSR, rozkvět národa
Havel	12 %	udělal toho hodně pro ČR
Zeman	9 %	upřímnost
Jaromír Jágr	9 %	slavný ve světě, sportovní reprezentace, talent
Marie Terezie	8 %	povinná šk. docházka
Jan Amos Komenský	6 %	známý ve světě, obrázková učebnice, učitel národa
Karel Gott	2 %	slavný v zahraničí
Jan Hus	2 %	boj za pravdu, nebál se promluvit nahlas
ostatní	7 %	

Tab. č. 18 Nejdůležitější osobnost z historie či ze současnosti

V této položce panovala shoda nad nejdůležitějšími osobnostmi českých dějin, první tři příčky kopírovaly přesně stejným umístěním anketu Největšího Čecha, kterou pořádala Česká televize v roce 2005. Karel IV., Masaryk a Havel, to je trojice, která získala ve zmíněném roce největší uznání široké veřejnosti a v roce 2015 pak svoje pořadí opět obhájila u žáků základních škol, kteří vybírali ze všech různých osobností. Svědčí to o tom, že tyto osoby v našem národním vědomí již pevně zakořenily a jsou možná už jakýmsi symbolem češtví. Čtvrté místo, možná trochu překvapivě, obsadil Miloš Zeman, na kterého narážíme skoro ve všech otevřených položkách, což svědčí o jeho silné oblibě u jedněch žáků, ale stejně tak i o silné antipatii vůči němu u druhé skupiny žáků. Na stejném pořadí jako Zeman skončil Jágr, pak Marie Terezie, Komenský. Hus a Gott získali shodně 2 %. V další části dotazu jsme se ptali, proč právě tuto osobnost zvolili jako pro ně nejdůležitější, zde panoval, zdá se, konsensus, žáci především oceňovali celkový přínos dané osoby pro národ nebo pozitivní reprezentaci ve světě. Na prvních třech osobnostech si vážili toho, že právě ony pozvedly úroveň státu, byly významné pro posílení národa ve světě, přispěly k rozkvětu státu a respondenti je hodnotili jako schopné státníky.

Poslední otázka, jež souvisí s historickou lidovou praxí, se **týká tradic a zvyků, které žáci a jeho rodina stále doma udržují:**

Graf č. 6: Tradice a zvyky, které žáci a jeho rodina doma udržují

Je velmi zajímavé, že řada studentů jako typicky českou tradici označila Vánoce (55 %) a Velikonoce (28 %). Tyto zvyky si zřejmě natolik osvojili, že už je berou jako národní. Někteří byli přece jen konkrétnější a uváděli různé zvyky, které se k tomu danému svátku vážou. K Vánocům si nejvíce přiřazují zdobení stromečku (i když ovšem ani to není typicky česká tradice), štedrovečerní pokrm kapr s bramborovým salátem, jako opravdu staročeské zvyky uvádějí pouštění lodiček, lití olova, hod botou. Oceňují také, že dárky nenosí Santa Claus, ale Ježíšek. O Velikonocích nejvíce zmiňují tradici chození s pomlázkou, barvení vajíček. Jako třetí nejvíce zmiňovaný, ale za prvními dvěma výrazně zaostávající, je Mikuláš. Další svátky uváděli Tři krále, Silvestr, Nový rok, Den matek, Pálení čarodějnic, Dušičky, 1. máj. Udržování českých tradic spatřují také ve vaření národních jídel. Jako další nezařazené zvyky volili stání při hymně, úctu k druhým, typická krajová nářečí, 3 kříže na chléb vycházející opět z křesťanské tradice. Žáci měli v této položce problém odlišit české svátky od původně přejatých. Svědčí to především o tom, že tyto tradice už nevnímají jako cizí, ale vlivem dlouhodobé praxe v jejich vědomí již zdomácněly.

Žáci v tomto tématickém okruhu tykající se historie, přiznali, že pro mnohé není zájem o historii vysoký, zároveň však prokázali určitou znalost českých dějin, dokázali určit období a osobu, na něž by měl být český národ hrdý, taktéž uměli svou volbu zdůvodnit. Jako tradiční český svátek zvítězily Vánoce a Velikonoce, což možná může být zavádějící-

cí, ale tyto původem křesťanské svátky se pojí se specifickou národní tradicí, kterou řada žáků a jejich rodin stále udržuje.

7 SHRUTÍ DAT V KVANTITATIVNÍ ČÁSTI

V kvantitativní části jsme zvolili jako obecný výzkumný cíl zjistit, jaká je národní identita žáků základních škol. Dozvěděli jsme se, že si svoji českou identitu uvědomují, cítí silnou příslušnost k národu, a také je zřejmé, že k Česku jako takovému mají silnou pozitivní vazbu, tuto skutečnost nejlépe reflektuje fakt, že z osmi nabízených charakteristik, které žáci měli hodnotit ve vztahu k národu, ty kladné obsadily první příčky a „hrdost“ pak získala největší odezvu. Stejně tak, když hodnotili vlastnosti Čecha/Češky, též označili jako nejvíce vhodnou „šikovnost“, pak „vychytralost“, „pracovitost“ a hned za ní „moudrost“: takže Čecha vidí jako „šikovného, mazaného a inteligentního pracanta“, což je opět pozitivní obraz. Žáci se také shodují, že existuje celá řada důvodů, proč by měl být český národ na sebe hrdý, zejména pak se ve výpovědích vyskytovali nejčastěji výborní čeští sportovci, potom česká historie a starobylé památky, české pivo, jehož věhlas je světově proslulý.

Celkově sport, a zejména hokej, hodnotí jako doménu, v níž jsou Češi nejlepší, druhé místo v této kategorii obsadila opět výroba českého piva.

Naopak by se Češi měli stydět za to, jak je vedená česká politika, za současného prezidenta, který je však pro žáky kontroverzní osobností – někdo jej zatracuje a někdo s ním sympatizuje – žáci jsou v tomto názoru rozpolceni podstatě jako celá česká společnost.

A co Čechy odlišuje od ostatních národů? Je to především krásný rozmanitý český jazyk, na něhož jsou žáci hrdí, dále typické vlastnosti a charakteristiky, které k lidem, jež tvoří národ a samotnému Česku přiřazují. Je to kupříkladu humor, pracovitost, soudržnost, ale také povrchnost, strach a méněcennost.

Jejich vidění cizince není příliš jednoznačné a notně sklouzává ke středním hodnotám. Zde již nepanuje taková vlídnost a náklonnost jako u hodnocení Čechů. Nejvíce si vybavili slova „pomoc“, „problém“ a „strach“, což redukuje žákovy představy cizince směrem k chudému jedinci, kterému je potřeba pomoci, ale je pro společnost jakousi překážkou a budí spíše nedůvěru a strach.

Možná v kontrastu s tím, jaké žáci připisují vlastnosti cizincům, projevují poměrně velký zájem o to, bydlet na delší čas či natrvalo v zahraničí, kde se však už soustředí na vyspělé státy. Pohnutky pro odchod jsou ovlivňovány především touhou poznat něco nového, získat zkušenosti, zlepšit si své jazykové schopnosti, polepšit si především po ekonomické stránce – získat vyšší plat, lepší pracovní pozici, ale i kvalitnější vzdělání atd. Argu-

menty těch žáků, kteří zdůvodňují, proč zůstat v ČR, jsou možná trochu skromnější, ale často citově hlubší: tady jsou přece doma, mají zde rodinu, stýskalo by se jim.

K vlastenectví, stejně jako celému národu, mají žáci pozitivní vazbu. Zjistili jsme také, že se vlastenci cítí být spíše chlapci než dívky, že fenomény zájem o historii s vlastenectvím jsou spolu úzce spjaty také to, že míra vlastenectví žáků nesouvisí s tím, jaké postoje mají k cizincům.

Jako nejvhodnější projev vlastenectví pak zvolili aktivní oslavy státních svátků, jež však zřejmě oni sami příliš neslaví (budeme-li striktní a za státní svátky brát pouze ty, které jsou uvedeny v zákoně č. 245/2000 Sb. o státních svátcích, o ostatních svátcích, o významných dnech a o dnech pracovního klidu ve znění pozdějších předpisů), protože když se ptáme na to, které typicky české zvyky a tradice udržují, odpoví většina žáků Vánoce či Velikonoce, pouze někteří z nich specifikují konkrétní zvyky, které vycházejí ze staročeské tradice. Pro ostatní žáky pak Vánoce, zdobení stromečku a Velikonoce natolik zdomácnily, že si je žáci již osvojili jako národní a nerozlišují je od ostatních. V dnešní době mísení kultur a propojování světa, kdy je běžná praxe přejímat tradice, a to zejména ze západní civilizace, nás tento jev možná příliš neudiví – zjistili jsme, že žákům činí poměrně velké problémy odlišit typicky české zvyky od zvyků přejatých. Jako další projev vlastenectví, se kterým žáci souhlasí nejvíce, určili sportovní fandění, čemuž se nemůžeme divit, uvážíme-li jak vysoce sport hodnotí v jiných otázkách a považují jej za oblast, v níž jsou Češi v kontextu světa na špičce, a na kterou by měli být Češi právem hrdí. Spatřují také, že jít k volbám je též vhodný projev vlastenectví, kdy jedinec tímto aktem stvrdí, že mu není jedno směřování republiky.

Co se týče vlivů, které působí na utváření národní identity žáků, za nejsilnější určili rodinu, která je primární sociální činitel, a jenž na jedince působí již od narození, stejně procento však získala také média. V dnešní době, jsou zejména televize a internet významnými faktory působícími na jedincovy postoje, a pokud není schopen o informacích kriticky uvažovat, při čemž jsou v tomto smyslu nejvíce ohroženy právě děti, mohou mít média negativní dopad na jejich vývoj. Zjistili jsme, že naopak škola má nejmenší vliv z nabízených možností. Tento fakt by mohl vést k tomu, aby se pedagogové zamysleli nad tím, zdali metody, které praktikují ve svých hodinách, jsou efektivní a dosahují vytyčených cílů. Zjistili jsme, že se žáci poměrně dost zajímají o současné dění, míra jejich zájmu však neovlivňuje jejich mínění o tom, jaký je český národ. Nejvíce vyhledávají zprávy ze společnosti, pak ze sportu, nejméně z politiky, což jen podtrhuje pesimismus a

nedůvěru vůči českým politikům, kterou ostatně přiznali již v předchozích odpovědích. Informace nejčastěji čerpají ze sociálních sítí typu Facebook, které se za relevantní a důvěryhodné zpravodajské zdroje v obecné rovině příliš nedají považovat, jako druhý nejvíce volený zdroj získala televize a noviny. Zde nejméně procent získaly možnosti rodina a škola, což zřejmě svědčí o tom, že jak doma a ani ve škole se o současném aktuálním dění příliš nebaví nebo pokud ano, žáky to víceméně nechává chladným a nepovažují tyto debaty za podstatný informační zdroj.

O historii žáci jeví menší, spíše vlažný zájem. To koresponduje s tím, že pouze polovina respondentů (53 %) odpovědělo správně na otázku, co se slaví 28. října. Jako období, na které jsou žáci hrdí, volili většinou takové, o němž si myslí, že v ní docházelo k rozmachu a rozkvětu české země či se v ní naplno projevilo naše hrdinství: nejčastěji volili období Karla IV., který je také pro žáky nejdůležitější osobností z dějin i ze současnosti, potom období 1. republiky v čele s prvním československým prezidentem Masarykem, který obsadil u žáků druhé místo mezi osobnostmi. Jako období, na něž jsou žáci také hrdí, je husitství. Kritérium, podle kterého žáci vybírali nejdůležitější osobnosti, bylo hlavně to, že daná osoba se zasloužila o prosperitu státu, snažila se nějakým způsobem pozdvihnout Českou zemi. Jak jsme se již zmínili, žáci spatřují jako největší české osobnosti Karla IV., pak Masaryka a Havla.

8 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT KVALITATIVNÍ ČÁSTI

S našimi 4 účastníky polostrukturovaného rozhovoru, tedy žáky z víceletého gymnázia, jsme se sešli v jejich bývalé základní škole, kterou určili za vhodné místo pro realizaci rozhovoru, a o jehož uskutečnění sami projevovali velký zájem. Rozhovory probíhaly v přátelském duchu a po odpadnutí prvotního napětí i v uvolněné atmosféře.

8.1 Otevřené kódování

Otevřené kódování je základní a prvotní postup při vytváření zakotvené teorie. Vytvořili jsme si 194 kódů a pak je seskupili do 10 kategorií a několik subkategorií k nim náležejících.

Vlastenectví

Kategorie	
Vlastenectví	
Subkategorie	Charakteristiky a činy vlastence
Kódy	zákonodárce nebo obyčejný člověk připomínka na minulost pomáhající vlastenec klíčová ochota pomoci souhlas i součást emotivní symboly hrdý, ale arogantní pěstování si názoru utlačující vlastenectví
Subkategorie	Konkrétní osoba
Kódy	spousta, ale nevím o nich vlastence neznám žádný současný vzor vlastenci v historii vlastenectví v ČR nekvete
Subkategorie	Prožívání svého vlastenectví
Kódy	vlastenec jako 1 z mnoha nevlastencem kvůli historii smysl už vyprchal Čech, ale ne extrémní vlastenec úcta k vlasti ano, ale ne horlivá nehrdost na národ hrdost z filmů moc ne americký fanatismus žádné oběti polovlastenec

Tab. č. 19 Kategorie: Vlastenectví

Kategorii „Vlastenectví“ jsme ještě rozvedli na subkategorie: „Charakteristiky a činy vlastence“, „Konkrétní osoba“ a „Prožívání svého vlastenectví“. Pojdme se nyní blíže podívat na to, co nám jednotlivé subkategorie odkrývají:

Subkategorie „Charakteristiky a činy vlastence“ nám vypovídají o tom, jak si žáci představují, jaký by měl vlastenec podle nich být, jaké by měl mít osobnostní rysy a jak by se měl projevovat. Zjistili jsme, že se jednotlivé obrazy vlastenců od sebe navzájem značně liší; jeden žák jej vnímá jako člověka s určitým posláním, který pomáhá potřebným:

„Tak byl by to někdo, kdo může nějak pomoci vlasti, vylepšit ji, pomoci jí, např. nějaký politik, který by dělal smysluplné zákony. Nebo to může být klidně obyčejný člověk, který by nějak pomáhal lidem, protože stát jim nechce něco zaplatit.“

Vlastenec je v tomto pojetí člověk, který je orientován prosociálně, ať politik či obyčejný člověk, který pomáhá prostředky, které mu jsou dostupné. Druhý žák tvrdil, že ve vlastenci by měly národní symboly vyvolávat pocit sounáležitosti, měl by mít respekt a úctu k historii a víru v lepší zítřky a za svůj projev hrdosti se nestydět.

Oproti tomuto vidí vlastence další účastník v úplně jiném světle jako „člověka, který je hrdý na svůj národ a který částečně opovrhne ostatními národy, který se snaží prosadit svůj názor a zakládá si na něm.“ To jsou poměrně protichůdná tvrzení, jak jednotliví účastníci prožívají vlastenectví: je tedy patrné, že každý na vlastenectví nahlíží z jiného pohledu, jeden ho oceňuje, druhý se od něj distancuje. Když jsme se však zeptali na konkrétní osobu vlastence, nemohli si na žádnou vzpomenout, uváděli, že jich je jistě spousta, ale neví o žádném; nikoho takového neznají, pouze jeden žák uvedl, že vlastencem je pro něj Jágr, a to hlavně kvůli tomu, že nosí na dresu číslo 68 jako připomínku na vpád vojsk Varšavské smlouvy. Na čem se však shodli, je to, že mnoho vlastenců můžeme najít v historii, v níž vlastenectví podle jednoho žáka ještě mělo nějaký smysl – zmiňoval dobu národního obrození, ale nyní, v dnešní době, se už jedná o přežitek. Další o vlastenectví prohlásil, že v dnešní době již podstatě vymírá.

Na otázku, zdali oni sami se cítí být vlastenci, odpovídají spíše opatrně, a to tak, že jsou spíše klasickými občany; jeden účastník shrnul své vlastenectví takto: „nejsem něco jako Američan, že pokaždé, kdy bych viděl vlajku, tak bych se do ní zabalil. Prostě nejsem nějaký extrémní do toho, jsem taky tak velký srab, že bych nepadl v boji za vlast...“ Vlastenectví má u žáků trochu jiný význam než jaký zastává např. duch americké tradice, je více

střízlivé, bez velkých gest a u účastníků rozhovoru panuje nesoulad v samotném významu a obsahu tohoto pojmu.

Pocit sounáležitosti

Kategorie	
	Národní sounáležitost
Kódy	energie z činů už ne my, ale Američané teplo u srdíčka su z Moravy, ale cítím se být Čech celistvost je důležitější pozitivní vazba tak to má být nepatřím sem pozitivní pocit

Tab. č. 20 Kategorie: Národní sounáležitost

V této kategorii nás zajímalo, zda se žáci cítí být součástí české společnosti a jak své členství prožívají. Jeden účastník hovoří o tom, že se cítí být Moravákem, ale především a hlavně Čechem, protože tato role je pro něj nadřazenější: „...*(Morava) je můj domov, ale zároveň spíš se cítím jako Čech, že jsme bratři a sestry, že jsme sjednocení – ano, jsem Moravák, jsem na to hrdý, ale zároveň jsem Čech. Ale беру to z celkového pohledu a nejen z části Česka...*“ Druhý účastník má to však jiný náhled a dokonce říká, že do národu nepatří, že se necítí být součástí celku z toho důvodu, že se mu nelíbí česká historie a její situace v České zemi od bitvy na Bílé hoře až po současnost. Domnívá se, že to s ní šlo „od desítí k pěti“ a z toho pomyslného dna se ještě stále nedostala.

Pocit sounáležitosti u všech účastníků rozhovoru vyvolávají pochvalné výroky o Česku ze zahraničí a zvyšují jejich národní hrdost. Naopak kritika ji zmenšuje. Pokud někde slyší nespravedlivý soud o Česku, a oni jsou o této nepravdě přesvědčeni, jsou připraveni se své země zastat a obhájit její čest. Námět k zamyšlení otevřel i výrok o tom, že řada šikovných Čechů emigrovala do Ameriky (např. Forman) a jejich činy už nejsou posuzovány ostatními národy jako pochvala mířená Čechům, nýbrž nyní jako Američanům.

Pohled na Česko a Čechy/Češky

Kategorie	
Pohled na Česko a Čechy	
Subkategorie	Hodnocení Česka a Čechů
Kódy	všude je něco hezká čeština nespokojenost s politikou sezení na dvou židlích schizofrenní stav ceněná upřímnost rozporuplný názor nikdo není bez chyby chvála hra s češtinou
Subkategorie	Charakteristika Česka a Čechů
Kódy	národ je o lidech pracující občasný popíječ specifičnost český gurmán pouzí konzumenti horší Češi

Tab. č. 21 Pohled na Česko a Čechy/Češky

Kategorie „Pohled na Česko a Čechy/Češky“ se ještě dále dělí na subkategorie „Hodnocení Česka a Čechů“, „Charakteristika Česka a Čechů“. V první zmíněné subkategorii žáci obdivovali krásnou češtinu, která si umí hrát se slovíčky, hodnotili situaci v Česku v tom smyslu, že jsou všude ve světě přece také nějaké problémy a žádná země není bez chybičky. Jeden žák vyjádřil nespokojenost s českou politikou a uvažoval o tom, že inklinujeme jako stát na dvě strany: na západní, kterou zastupuje Německo a USA, ale také na východní, k Rusku, a že tento stav není dlouhodobě udržitelný. Česká republika si také podle dalšího žáka jde tvrdošijně za svým, odmítá dělat rozhodnutí, která by mu prospěla, ale zároveň spatřuje, že se na druhou stranu v některých ohledech zase až příliš podvoluje Evropské unii. Mluvílo se i o prezidentu Zemanovi, kterého jedni uznávají, jako člověka, jehož názory korespondují s hlasem lidu, zároveň druzí jako někoho, kdo národní hrdost svými výroky moc neprobouzí.

V subkategorii „Charakteristika Česka a Čechu/Češek“ se objevují pokusy o popis, jak vypadá takový typický Čech: „Člověk, který chodí do práce, občas si dá nějaký alkohol,“ „U Čecha mě napadá řízek a pivo – dobré jídlo a pití.“ Zaznívá i kritika, že Češi moc nepřemýšlejí nad tím, jestli je pravda to, co slyší v médiích, chybí jim často kritické myšlení a nadhled. Jeden žák říká, že s Čechy obecně má o dost horší zkušenost než s cizinci.

A jaký je vlastně podle žáků národ? „...je hlavně o těch lidech a o jejich individuálních chováních, které se pak přetvoří v ten celek.“ V tomto výroku zaznívá myšlenka, že každý jedinec má zodpovědnost za své jednání, a tím tak přispívá k utváření obrazu toho, jaký je celý národ.

Vlivy utvářející národní vědomí

	Kategorie	
	Vlivy utvářející národní vě-	
Subkategorie	Diskuse s okolím	Ostatní
Kódy	pluralita názorů pouze s rozvahou lépe ověřit než plácát konflikt diskuse s právem na názor to je ve hvězdách změna pouze za podmínek diskuse o odpovědnosti obhajoba celého Česka pestrá diskuse hádka s přáteli rodinná mela kvůli politice příčina neshod tvrdošijnost	zájem máme všichni dvojitý zájem zájem o politiku, ale bez ovlivnění fanoušek úspěchů ne pro lidi vlajku nevěšíme při hymně se stojí pestrá diskuse částečně ovlivněn FB a ČT korupční politika úhel pohledu nepravdivé zprávy pouhý názor, ne pravda
Subkategorie	Česká historie	vrstevníci bez hodnot
Kódy	když vlastenectví, tak králové středověké vzory žádné iluze praví vlastenci pád z nebes otec byl lepší historie formuje bohatý středověk habsburská moc zrada na Bílé hoře další rána záblesk naděje hrdost v historii vlastenectví ze středověku hrdost na velikány	

Tab. č. 22 Kategorie: Vlivy utvářející národní vědomí

Zjistili jsme, že národní vědomí žáků ovlivňuje celá řada faktorů, nejvíce bylo zmiňováno to, že se jejich názor utváří v diskusi s vrstevníky a rodiči, nebo je formován českou historií a jejím vnímáním. Všichni účastníci rozhovoru vyjádřili, že často debatují o České republice s přáteli či s rodiči, že jim aktuální situace není jedno, a že si na konkrétní situ-

ace utvářejí vlastní názor. Někdo v diskusích volí spíše opatrnější taktiku – raději si první ověřit fakta, než aby „plácal“, jiný se za svou pravdu „bije jako lev“, a pak kvůli tomu často vznikají konflikty a hádky, protože nikdo nechce ustoupit ze svého radikálního názoru.

Všichni ale přiznávají, že pokud by měla druhá strana pádné argumenty, tak by svůj názor dokázali změnit. Žáci oceňují, že pluralita různých pohledů na danou záležitost přináší pestrost diskuse, a i když se často s ostatními neshodnou, tak dokážou odlišné názory respektovat. Většina žáků také uvádí, že kdyby Česko v diskusi někdo neoprávněně kritizoval, byli by s největší pravděpodobností schopni se jej zastat.

Jejich debaty se stáčí často k historii a k jejím různým interpretacím, které jsou také příčinami výměny názorů: „...a pak vznikne, že: „u Bílý hory bojovali jen moravští žoldnéři,“ a já: „Jen proto, že byli natlačeni u zdi nějakého letohrádku.“ Historie žáky velmi zajímá, vášnivě o ní diskutují a z historie také odvozují svoji národní identitu. Jako nejslavnější období českých dějin, na které jsou patřičně hrdí, zmiňují středověk a středověké vzory jako je Přemysl Otakar II., Jan Lucemburský, Karel IV. či bitvy, které Česká země vyhrála. K výše zmíněným osobnostem se však váže zajímavá úvaha jednoho žáka: „...pak si ale říkám, že oni to asi tak nějak národnostně necítili, že to spíš brali jako svůj vlastní prospěch.“ Tvrdí, že to s jejich vlastenectvím tak „horké“ úplně nebylo a ty právě vidí hlavně v Masarykovi a v českých legionářích. Poměrně shodně uvádějí, že doba slávy je pryč. Svoji skepsi dobře shrnuje toto prohlášení: „No podle mě hodně o národu vypovídá hlavně ta historie. My jsme měli hodně bohatou historii hlavně ve středověku, ale po bitvě na Bílé hoře, to si myslím, že to hodně upadá, protože po středověku byla Česká země po 400 let pod Hasburky, i když měly České země přesilu, tak prohrály, protože asi 10 000 lidí přešlo k nepříteli. Takže to vnímám jako úpadek, potom přišel protektorát, 1. republika je taková pozitivní, ale zas to je jenom maximálně 50 let?“ Jako bod zlomu, kdy začala Česká země upadat, vidí jasně v bitvě na Bílé hoře, kterou vnímá jako šrám na své národní identitě, pouze jako světlý bod českých dějin od této bitvy vidí v 1. republice, kterou však hodnotí pouze jako krátký úsek českých dějin (žák dokonce udává delší historickou dobu trvání, ale i tak to hodnotí jako velmi krátké působení), pak ale Česká země zas dostávala ránu za ránou v podobě protektorátu a nástupu komunismu. V celkovém hledisku je však česká historie či alespoň její konkrétní období pro žáky důvodem k národní hrdosti.

Žáky také ovlivňují názory a postoje vrstevníků, i když jeden žák poznamenává, že si jeho žáci příliš ničeho neváží: „*A přijde mi tak ňák, že pro ně nic nemá hodnotu, a když pro ně nic nemá hodnotu, tak si myslím, že ani to vlastenectví, ani ten národ nebude mít.*“

Jako zdroje, kde hledají informace o aktuálním zpravodajství v Česku, uvádí Facebook, Českou televizi a Novu, o níž žák, který ji sleduje, nemá valné mínění a tvrdí, že její zprávy víc nežli by reprodukovali pravdivé informace o událostech, prezentují svůj názor, a na to je třeba si dát pozor při utváření vlastního postoje k situaci. Žáky ve svém úsudku na národ ovlivňuje také to, jak se o České republice mluví ve světě, negativně na ně působí korupční aféry politiků; když se dozví, že usilují pouze o vlastní prospěch a ne prospěch lidu. Odkrývají také vlivy rodinného zázemí: „*No neříkají mi rodiče: „Tohle je pan Masaryk a pan Masaryk byl strašně velký vlastenec,*“ *tak ale řekl bych, že to cítí, že v naší historii jsou lidi, kteří měli dost velkou zásluhu... Ale nejsme zas extrémně vlastenecká rodina, že bysme na státní svátek vyvěsili vlajku. Vedou mě maximálně k tomu, abych si stoupl při hymně.*“ V rodině tedy ctí národní symboly, ale žákovi nevštěpují, aby svoji lásku projevoval extrémně.

Česko ve světě

Kategorie	
Česko ve světě	
Kódy	zvyklý na kritiku kritika prezidenta úspěch lidí malý, ale milovaný viditelná republika náprava chyb více chvála kritika za přístup k imigrantům spotřeba alkoholu a drog nevím, nesleduji 50/50 důležité rozlišovat ať si dělá, co chce zhodnotí a jde dál pozornost na mocné vztahování na sebe

Tab. č. 23 Kategorie: Česko ve světě

Žáci popisovali také své dojmy, jak na ně působí, když je Česká republika zmiňována ve světě. Jeden žák zastává názor, že ostatní národy aktivitám České republiky nevěnují příliš pozornost: „*Myslím, že nás svět nechává být, rozhoduje se, jak rozhoduje. Pouze,*

když udělá nějaké důležité rozhodnutí, tak to buď pochválí, nebo zkritizuje, a pak se věnuje dál svým věcem.“, „*Jo, my jsme takový malej, bezvýznamnej stát, dalo by se říct, ale lidi nás mají rádi... Každopádně, když se Česko ve světě vychválí, tak mám takový hřejivej pocit.“* Shodně všichni souhlasí s tím, že když je Česko pozitivně hodnoceno, jejich pocit národní hrdosti sílí. Další žák zas v tomto směru vidí ne úspěch celé země, ale konkrétních jedinců, kteří něco dokázali. Svět se zaměřuje především na přední české politiky a obyčejných lidí si nevšímá. Co se týče negativní kritiky, tak uvedli, že jsou na ni ze strany zahraničí zvyklí, často se kritizuje český prezident, podle světa také nehumánní přístup Česka k imigrantům, opakovanou výtkou ze zahraničí je také téma vysoké spotřeby alkoholu a drog v naší zemi. Alkohol pak žáci tolerují více než drogy, a vysvětlují to laconicky tím, že to jsou prostě Češi. Na otázku, zda se domnívají, že obraz Česka utvářejí i oni sami, zda chválu či kritiku vnímají, že se jich osobně dotýká, odpovídali nejednotně. Jeden žák zhodnotil, že na obrazu Česka ve světě má podíl také i on, protože je součástí státu. Ostatní však byli proti tomuto tvrzení a argumentovali tím, že Česko je ve světě prezentováno především našimi vysokými politiky a tento obraz obyčejní lidé nezmění a nemůžou ho nijak ovlivnit. Žáci také uvedli, že se podle jejich názoru o naší zemi mluví ve světě o trochu více v pozitivním smyslu než v tom negativním.

Sociální role

Kategorie	
Sociální role	
Kódy	<p>běžný člověk to neovlivní moc jako vláda prozření dítě bez vlivu bez volebního práva ne takový vliv kdo může za řeckou krizi obyčejný člověk nemá šanci peníze nebo větší počet řešení závisí na víře</p>

Tab. č. 24 Kategorie: Sociální role

Název kategorie „ Sociální role“ jsme zvolili na základě výpovědí, které se týkaly toho, jak žáci sami sebe a ostatní jedince v národě vnímají. Svoji roli hodnotí tak, že jako nezletilí ještě nemají právo volit, a tak v něm ještě nemají takový vliv, jaký by chtěli. Zastávají názor, že běžný člověk nemůže za současnou situaci, která je v České republice, používají zde příměr s Řeckem – že ani běžní Řekové nemohou za to, že je v jejich zemi kri-

ze, tak ani obyčejný občan Česka nemůže za nynější stav. Hybnou silou, jež je schopná něco změnit, disponují především politici, ale tuto sílu jim lidé pouze propůjčují. Jeden žák vzpomíná na dobu, kdy si ještě trochu naivně představoval, že veškerá moc je v rukou lidu: *„Já jsem jednou měl rozhovor s tátou a bavili jsme se o té demokracii, to jsem byl ještě na základce, nevěděl jsem moc, jak ten svět chodí, ani teďka moc nevím, ale vím to trochu líp, no a říkal jsem, že demokracie je supr, že všechnu má moc ten lid a on říkal, že moc má jenom jednou za 4 roky, když se volí, že jinak nemá, že jenom jednou.“* V současné době u účastníků rozhovoru vládne skepse z toho, že člověk, který není politik nebo ten, kdo má velké finanční prostředky nebo vliv, nemůže Českou republiku nijak zvlášť zlepšit či ji v nějaké oblasti ovlivnit.

Oproti tomu však jako určitou energii, která už je změny schopná, spatřují ve větší skupině lidí, jejíž hlas už půjde slyšet více než hlas jednotlivce a dodává k tomu: *„...I kdyby tu bylo nějaké řešení, které by fungovalo, tak ono nejde o to, zda je správné či špatné, ale jde o to, jestli tomu lidé věří.“* Žák se domnívá, že úspěch prosazení konkrétního řešení, které by mělo vést ke zlepšení nějaké situace, nezávisí na tom, jestli je funkční či nikoliv, ale jeho preference je determinována tím, zda bude veřejností či většinou přijato, zda za tím bude stát a danému řešení důvěřovat.

Zlepšení situace v ČR

Kategorie	
Zlepšení situace v ČR	
Kódy	kritické myšlení troška k trošce zásadní problémy jediná věc pomoc lidem důležitá čistota to je to, co zmůžeme navázat na úspěchy překonat negativa volba politiků občansky angažovaný epidemie dobroty žádný nápad když né nic schopná generace pomoc vlasti s odpadky výroba léků pro lidi snaha o zlepšení

Tab. č. 25 Kategorie: Zlepšení situace v ČR

I přes skeptický pohled na omezený vliv běžných občanů změnit současný stav, všichni žáci přesto našli výčet činností, které mohou alespoň trochu přispět ke zlepšení žití v českém národu, a jež může realizovat kdokoliv; nebo popřípadě pokud by jedinec kvalitu života nezlepšoval, měl by se alespoň snažit ji nezhoršovat. Jak už jsme již nakousli, to co může udělat každý jedinec, je to, aby kriticky přemýšlel nad rozmanitými informacemi, které se na něho stále valí, ověřoval si zdroje, odkud pocházejí. Každý také může být vstřícný k ostatním, pomáhat jim: když je totiž někdo na druhého milý, ten má tendenci to přenášet na druhé, je totiž důležité nejenom brát, ale také dávat. Lidé by se měli starato čistotu svých domovů, vynášet odpadky, ale neměli by zanedbávat péči o čistotu ulic, protože jak říká jeden žák: „*Prostě aby to Česko nějak vypadalo, aby kdyby sem přijeli něáci turisti, tak aby si neřekli: „Fuj, tady je čurbes,“ takže myslím, hlavně nějaká ta čistota a estetičnost... Ale myslím, že by se rozhodně mělo udělat víc než nějaká estetičnost, ale myslím, že tohle je v moci každého člověka.*“ Žák tedy spatřuje v udržování čistoty činnost, kterou může dělat každý jedinec, ale také vidí, že se nesmí všichni lidé v národu omezit pouze na to. Ti, kteří mají větší potenciál, nechť jej využijí. Další jedinec vnímá jako možnost zlepšení situace to, že každý plnoletý občan může jít k volbám, zakládat

různé organizace na podporu a pomoc lidem, sepisovat petice, tedy aktivně se zajímat o situaci v národě.

Cizinci

Kategorie	
Cizinci	
Subkategorie	Charakteristiky
Kódy	jiný vzhled i řeč co já vím původ je důležitý některé národy dobré nechuť k uprchlíkům blbá země
Subkategorie	Zkušenosti
Kódy	na jídle milí malá interakce pozitivní přímá zkušenost symbolický čin Dán mluvící anglicky neznámý Indonésan pokec s normálními Rusy bez jazykové bariéry v pohodě cizinci vyhýbání se bezdůvodné pokřikování negativní náhled

Tab. č. 26 Kategorie: Cizinci

Tato kategorie úzce souvisí s následující, a to s „Multikulturní společností“, ale kvůli množství výpovědí a přehlednosti jsme je interpretovali jako dvě kategorie. Kategorii „Cizinci“ jsme ještě rozdělili na „Charakteristiky“, které vypovídají o tom, jaké mají žáci představy o cizincích, a „Zkušenosti“, které s nimi žáci osobně prožívají. Při představě cizince si účastníci rozhovoru vybaví člověka lišícího se od Čechů jiným vzhledem a řečí. Cizince chápou v kontextu země, z které pochází, jejich postoje k nim jsou ovlivněni tím, jaká je jejich mateřská země. Některé národy preferují více než druhé. Nejméně oblíbení jsou u žáků cizinci s muslimským vyznáním a v současnosti také uprchlíci.

Žáci však mají celkově s cizinci pouze povrchní vztahy, kontakt s nimi je ojedinělý a vztahy plytké. Setkávají se s nimi v rychlých občerstveních, a to konkrétně s Vietnamci, kdy u nich oceňují vstřícnost a milé vystupování, avšak tato interakce se omezuje pouze na vztah zákazník-prodávající bez hlubšího poznání toho druhého, které absentuje podstatě u všech interakcí žáků s cizinci. Žáci popisují kontakt s nimi jako krátká epizodická

setkání např. v létě na táboře, nebo když turisté zavítají do jejich města. Podstatě všechny interakce s nimi hodnotí buď pozitivně, nebo alespoň neutrálně, kromě jednoho žáka, který má osobní negativní zkušenost s Romy: „*Stalo se mi už párkrát, že jsem zažil... Jak se říká, že jsou takový agresivní. Když jdu třeba po ulici, se mi stalo poměrně často, že na mě třeba nadávali bezdůvodně nebo na člověka v důchodu.*“ Žák kvůli těmto negativním zkušenostem cítí averzi k celému etniku, sděluje, že žádného slušného Roma nezná a snaží se obdobným situacím vyvarovat tím, že se Romům vyhýbá.

Multikulturní společnost

Kategorie	
Multikulturní společnost	
Kódy	stačí jedna kultura muslimské svatostánky ne budoucí spory v legislativě kultura má mi stačí špatný vliv dobrá šance přínos nových myšlenek multikultura s podmínkami pozitivní náhled na multikulturu slušní můžou žít rozvoj skrze pluralitu muslimy ne asi ne rozlišování je základ stejní jako my uprchlíky nebrat jen žadatele o azyl dobrá šance

Tab. č. 27 Kategorie: Multikulturní společnost

A jak se tedy žáci vlastně staví k multikulturní společnosti? Podporují ji či naopak nejsou jejím příznivcem? Společnost, v níž je více kultur, každý z žáků prožívá trochu jinak. Jeden účastník rozhovoru nedělá žádné rozdíly mezi Čechy/Češkami a lidmi jiné národnosti: „*Když nějakého takového potkám na ulici, tak kolem něj prostě projdu, jako kdyby to byl Čech, protože když tady žije, tak se může vydávat za Čecha, i když je původem odjinud.*“ Žák se domnívá, že cizinec má právo, pokud v České republice bydlí, považovat se za Čecha, i když slovo „vydávat“ v jeho výpovědi nám trochu evokuje to, že se jím nestane plnohodnotně a pouze si na něj bude hrát. Propojenost světa vnímá víceméně pozitivně, ale je pro něj nutné, aby se našly její mantinely. Negativa, která přináší globální společnost, spatřuje především v dovážení nekvalitních výrobků z Číny a Vietnamu a

také v tom, že kdyby se Česko otevřelo světu ještě víc, muselo by se už úplně podřídit Americe nebo Evropské unii, ztratilo by tak vlastní severenitu a autonomii. Opačný extrém, tedy kdyby se Česko světu uzavřelo, by znamenal úpadek české ekonomiky.

Z jiné než tržní a politické stránky vnímá multikulturu jiný žák a hodnotí ji velmi kladně, její největší přínos spatřuje v originalitě nových myšlenek a idejí, které každý národ může do toho českého přinést, protože právě pak bude mít Česká republika vhodné podmínky se dál rozvíjet.

Žáci se také shodují v tom, že pokud se cizinci budou chovat slušně, respektovat české právo, mohou v naší zemi žít, i když jeden žák má na multikulturní společnost spíše negativní náhled a říká, že jedna kultura mu stačí: „...*Já jsem spokojený se svojou kulturou, kterou tu máme a představa, že by se tu začaly stavět nějaký mešity, a že by pak byly nějaké změny a spory v zákonech mezi těma kulturama, tak to se mi moc nelíbí. Nechtěl bych přijmout cizí kulturu.*“ Z výpovědi je patrný strach z toho, co jiné kultury do té české přinesou nového, žák už automaticky předjímá negativní následky a hrozí se, že by se v budoucnu musela měnit legislativa na úkor českého národa. Vymezuje se negativně zejména vůči muslimské komunitě, v níž spatřuje zdroj konfliktů a nepřeje si, aby se jejich náboženství u nás projevovalo formou výstavbou nových mešit. Tato obava dozajista pramení z množství teroristických útoků radikálních muslimů množících se v poslední době.

Často se rozhovor v souvislosti s cizinci stáčil na současnou uprchlickou vlnu, ke které mají žáci rozpačitý či odmítavý postoj, i když v tomto ohledu uznávají, že mezi uprchlíky jsou také slušní křesťané, kteří mají stejné kořeny jako česká (či chcete-li spíše evropská) kultura, ti by se totiž Čechům dokázali přizpůsobit daleko lépe než muslimové. Jiný žák k tomu dodává, že pro některé je to šance, jak začít znova a za kterou jsou vděční. Každopádně by chtěli příliv uprchlíků nějakým způsobem regulovat, aby se nekoncentrovali pouze v jednom státě, také aby se jednotlivé státy zabývaly pouze těmi, kteří požádají o azyl.

Obecně byla problematika multikulturní společnosti velmi často asociována právě s přijímáním uprchlíků, a to bylo pro žáky značně kontroverzním tématem. Bylo však patrné, že tuto problematiku sledují a se zájmem o ní diskutují. Ať se jejich názory na toto téma lišily, docházeli podstatě ke stejným závěrům: je podstatné lidi posuzovat případ od případu, nelze říct, že jsou všichni uprchlíci špatní nebo dobří. Jeden žák tuto situ-

aci shrnul slovy: „Záleží na konkrétních lidech, avšak předsudky a fámy se rychle šíří, možná, že záleží na tom, jak si to přeberou pozorovatelé.“

Úvahy do budoucna

Kategorie	
Úvahy o budoucnosti	
Kódy	pouze občas pryč bohatý učitel spíše něco exaktního závislost na prognóze zodpovědný rodič návraty domů nejistá budoucnost vyhlídky do budoucna lépe žít jinde

Tab. č. 28 Kategorie: Úvahy do budoucna

V kategorii „Úvahy do budoucna“ jsme se zaměřili na plány žáků do budoucna, zdali chtějí i v dospělosti bydlet v České republice, nebo by spíše volili jinou alternativu. Vyjadřovali se velmi nejistě hlavně kvůli tomu, že je to zatím ještě poměrně dlouhá doba, zohledníme-li jejich pubescentní věk, odvolávali se však také na to, že to jak bude vypadat jejich budoucnost, bude ovlivňovat mnoho faktorů: „to bude určovat náhoda, koho potkám, s kým se seznámím, jak se budu učit...“

Zazníval také poměrně silný strach o to, aby získali takové zaměstnání, které sami chtějí a které bude odpovídajícím způsobem finančně ohodnocené: tyto obavy byly častým důvodem pro rozhodnutí, alespoň na určitý čas pracovat v zahraničí, pokud ovšem jejich angličtina bude na dobré úrovni. Podle jednoho žáka je získat dobrou práci klíčové hlavně proto, aby byl schopen se finančně postarat o svou budoucí rodinu, kvůli tomu je ochoten pracovat na nějaký čas v cizině. Je pozoruhodné, že i v tomto mladém věku, žák již vede úvahy o důležitosti zodpovědnosti v životě, což svědčí o chlapcově mentální vyspělosti.

Jako své budoucí povolání si žáci volí takové, aby byli v určitém směru prospěšní pro ostatní; farmaceut, učitel, sociolog, fyzik a své povolání směřují k pomoci a podpoře společnosti, kdy by svojí činností mohli přispět ke zlepšení kvality života každého z nás.

s blízkým okolím. Tyto fenomény pak vytvářejí či přetvářejí jejich vlastní obraz toho, jak podle nich vypadá národ, pomáhají utvrzovat nebo vyvracet jejich pocit národní sounáležitosti, jenž se formuje pomocí složitého procesu podstatě stále, a jehož podobu ovlivňují především sociální interakce, postoje, představy, které má žák o národní historii, o vlasti a o lidech v ní.

To, co ovlivňuje podobu národní sounáležitosti jedince, je také to, jak je Česko vnímáno ve světě. Pokud je chváleno, sounáležitost, hrdost a celkově spokojenost z národa roste.

Národní sounáležitost je zcela jistě ovlivněna kontextem sociální role, se kterou se jedinec identifikuje. V našem případě je to role žáka, kterou vnímají v tomto výzkumu spíše jako handicap, a to v tom smyslu, že jim jejich nezletilost svazuje ruce a omezuje možnost rozvinout svou občanskou angažovanost; především zdůrazňují nemožnost jít volit, a již v tomto věku touží a plánují pomocí aktivit realizovaných v rámci budoucích povolání přispět ke zlepšení kvality života v České republice alespoň svým skromným přičiněním. Také jejich přemýšlivost, nadprůměrná inteligence umocňuje, že se o národ zajímají, zaujímají vůči němu určité stanovisko a budují si k němu konkrétní vztah.

A co podmiňuje pocit sounáležitosti? Je to zejména to, jak jedinec nahlíží na Česko a Čechy/Češky, jak hodnotí, charakterizuje jejich typické rysy, interpretuje jejich chování a různé činnosti. Pociť sounáležitosti také ovlivňuje podobu a postoj k vlastenectví, a to tak, že čím mají žáci na vlastenectví pozitivnější pohled, tím také mají hlubší pocit toho, že do národa patří. Subjektivní pohled na Česko, ale také konkrétní představy vlastence a poslání, které má vůči státu, jsou intervenující podmínkami pro to, jaké strategie jednání (a jestli vůbec) jedinci zvolí při rozhodování, jakým způsobem a v jaké míře se budou snažit o zlepšení situace v naší zemi – do tohoto vztahu pak vstupuje žákovská role, nyní jako intervenující podmínka, která ovlivňuje a determinuje či svým způsobem také omezuje styly jednání, jež jedinci mohou uplatnit, v rámci již zmíněných strategií, jak zlepšit situaci v Česku. „Role“ působí také jako intervenující podmínka při „Úvahách o budoucnosti“, které můžeme chápat jako následek utvářejícího se pocitu sounáležitosti, a čím víc ho má kdo silnější, tím více jsou úvahy do budoucna směřovány prosociálně, a tím také více jedinci preferují žítí v České republice i nadále v budoucnosti. „Úvahy do budoucna“ také podmiňuje to, jaký mají jedinci „pohled na Česko a Čechy/Češky“, a podle toho si své plány upravují.

„Národní sounáležitost“, stejně tak „Vlivy utvářející národní vědomí“, „Česko ve světě“ utvářejí soubor postojů, obrazů a představ, zprostředkovaných zkušeností o světě

a o jiných národech, tím také současně formují názor na multikulturní společnost. Zde však nemůžeme říct, že platí čím vyšší pocit sounáležitosti, tím negativnější pohled na cizince, ale tento vztah je ovlivněn celou řadou determinant: výchovou, rodinným zázemím, vrstevníky, všeobecnou náladou ve společnosti a kultuře, tím, jak jsou cizinci prezentováni v médiích a samozřejmě nemůžeme vynechat ani osobní zkušenost s konkrétními cizinci, čímž je vytvářen určitý obraz, který si jedinec často zobecňuje na celý daný národ, odkud cizinec pochází.

8.3 Selektivní kódování

Po dlouhých úvahách, seskupování a integraci dat jsme se rozhodli, že ponecháme národní sounáležitost jako centrální kategorii, protože se váže ke všem ostatním „*jako slunce ke svým planetám*“ (Strauss a Corbinová, 1999, s. 92).

Pocit sounáležitosti ke každé kategorii zaujímá svou specifickou pozici, je jí zapříčiněn nebo je sám její příčinou, je jí ovlivněn nebo ji sám ovlivňuje. Je to živý neustále se aktualizující proces, na něhož působí rozmanité vlivy jako je rodina a jejich postoje, zvyky, ustálené způsoby jednání, ale také vrstevníci, komunikace s nimi, diskutování o tématech, v němž si jedinci utváří svoje postoje, obhajují si je či naopak mění, uváží-li, že opačné argumenty jsou přesvědčivější. Pocit sounáležitosti k národu silně ovlivňují také média, která jim předkládají určitý obraz, úhel pohledu na současné dění, který jedince také, i když často nevědomě, formuje.

Veliká síla a zdroj, z něhož jedinci čerpají národní hrdost, ale také získávají pocity méněcennosti, je zakořeněna v českých dějinách, v konkrétních událostech, od nichž žáci odvozují pozici Česka ve světě, jeho postavení vůči ostatním, ale v zásadě také svůj pocit členství uvnitř českého národa. K němu se také vztahuje náhled jedince na vlastenectví, jeho užitečnost a potřebnost pramení právě od míry své národní sounáležitosti. Pokud míra sounáležitosti je vysoká, pak také míra vlastenectví bude vysoká. Jinou věcí už pak ale je to, jak si jedinec vlastence představuje, jaké konkrétní vlastnosti, projevy chování mu připisuje – zde již nepanuje přílišná shoda o tom, jak vlastenec vlastně vypadá. Pocit sounáležitosti je jistě ovlivněn taky kontextem, v němž se utváří – není to však pouze sociální role, kterou jedinec ve společnosti zastává, ale taky určitá nálada ve společnosti, socioekonomické podmínky, které jsou pro člověka signálem kvality života v národě, a tím vlastně spokojenosti lidí v něm, od níž si často odvozují své plány do budoucna – zůstat nebo odjet do zahraničí? Najdou si zde dobře placenou práci v jejich oboru? Uživí

rodinu? I takové úvahy utváří klíčovou kategorii „Národní sounáležitost“, stejně jako to, jak svými očima vidí Česko a lidi v něm, jak interpretují jejich chování, jak je hodnotí v kontextu různých informací, které nachází v médiích či získají komunikací s okolím.

Pokud se jedinec cítí být členem dané společnosti, má také tendenci, aby se zlepšovala, aby její vývoj nestagnoval, má víru v lepší zítřky, a sám svými silami přispívá ke zlepšení.

Národní sounáležitost též určuje jednání s cizinci, i když do jaké míry, jsme bohužel nezjistili z důvodu toho, že žáci s nimi mají malé zkušenosti – více než osobní mají zkušenosti zprostředkované. Pokud však přece jen s nimi nějaký osobní zážitek mají, jsou náchylní jej vztahovat na celý národ či etnikum. Je však patrné, že se jedinci vůči cizincům jasně vymezují jako „my – Češi“ a „oni – cizinci“, zdůrazňují, že se musí přizpůsobit naší kultuře, právním normám, jedině tehdy totiž budou na našem území akceptováni a mohou se pak „vydávat za Čechy“, jak uvedl jeden účastník rozhovoru.

9 SHRUTÍ DAT V KVALITATIVNÍ ČÁSTI

V kvalitativním výzkumu jsme chtěli jít více pod povrch problematiky a doplnit si tak obraz, který jsme získali v kvantitativní části. Zjistili jsme, že účastníci svou národní identitu prožívají rozličně; a toto prožívání je ovlivněno celou řadou faktorů: tím, jak vnímají Českou republiku v kontextu celého světa, jak hodnotí svou roli ve společnosti, jaké povahy a obsahů jsou jejich sociální interakce, čemu věří při posuzování národa, jaký je jejich hodnotový rámec, co je pro ně podstatné a co nikoliv, při čemž platilo, že co je důležité pro jednoho, nemusí být nutně důležité pro druhého atd.

Objevili jsme celou řadu vlivů působících na národní vědomí, jež se vzájemně prolínají. Z rozhovorů jsme jasně cítili, že si svou národní identitu jasně uvědomují (ať ji vnímali pozitivně či negativně). Svůj pocit (ne)sounáležitosti vyvozovali především z české historie a konkrétních událostí v ní; historii celkově brali jako důležitý ukazatel, proč by současný člověk měl či neměl být na svůj národ hrdý.

Na jejich individuální prožívání národa působí také rodinné zázemí, vrstevníci, se kterými vášnivě diskutují o aktuálním dění v České republice. V debatách se navíc učí formulovat své argumenty, kriticky nad informacemi uvažovat, být schopni uznat svůj omyl, když pochybí. Je však zajímavé, že opět ani zde nezaznamenáváme vliv školní instituce (můžeme srovnat s grafem č. 3 v dotazníkovém šetření). Prožívání jejich osobního pocitu sounáležitosti ovlivňují i média, jsou citliví na to, jak Českou republiku a konkrétní osoby prezentují, sledují, jak se o republice mluví v zahraničí, a pokud v dobrém, cítí hrdost na vlast či její obyvatele; shodně z toho mají všichni radost, včetně žáka, který prohlásil, že se necítí být součástí národa, tudíž vidíme, že možná sice na nevědomé úrovni, ale přece, je zde jakési neviditelné pouto s národem u každého účastníka rozhovoru.

Další zajímavým jevem, je jejich pohled na vlastenectví a jeho svérázné prožívání každého z nich. V první řadě zjišťujeme, že se žáci neshodují ani v samotném vymezení pojmu: Jeden jej vnímá ve smyslu pomoci lidem, zaměřuje se na solidaritu a humánnost, podíváme-li se do jednotlivých vymezení vlastenectví podle Primoratzeho v kapitole 3, tomuto by odpovídal etický patriotismus; druhý jej vnímá v kontextu oddanosti vlasti, již jedinec přetváří do velkých gest, v tomto případě se žák přiklání spíše k extrémnímu patriotismu. Třetí jej vidí jako souhlas s oficiálními názory země (silný patriotismus), ale zároveň soudí, že vlastenectví je v dnešní době již jaksi vyčpělé a neplní funkci, jakou zastávalo dříve, když umělo podle něj daleko více povznést českého ducha. Další jej vnímá v nega-

tivním směru jako vymezení se vůči ostatním státům jako ti lepší, které nepřipouští žádné jiné argumenty (toto vymezení má již spíše k nacionalismu). To zapříčiňuje velmi rozdílné chápání a celkové prožívání vlastního vlastenectví. Shodují se však v tom, že žádný z nich nevolí extrémní projevy; ti, kteří jej vymezili kladně, praktikují jakési vnitřní, soukromé vlastenectví. Jejich hloubku vlastenectví můžeme také spatřit v jejich touze pomáhat svými vlastními silami zlepšit vlast a národ – žáci, kteří se nepovažovali za vlastence, takovou silnou potřebu nepociťovali.

Všichni vyjadřovali určitý smutek nad tím, že vlivem své neploetosti se bohužel nemohou realizovat tak, jak by chtěli; zmiňovali získání volebního práva a výkon takového povolání, které pomůže přispět (i když skromně, ale přece jen) ke zlepšení kvality života jejich spoluobčanů. Aktuálně svoji roli v národě zobrazují jako „čekatelé na to, až přijde ten správný čas“, tedy že se nyní nemohou plně rozvinout, nemají v národě zatím žádné slovo, cítí se však být pro národ jakousi možnou budoucí šancí, „novým větrem“, který čeká, až nastane správná doba.

Při své reflexi Česka ale přiznávají, že současné platové podmínky nejsou podle nich úplně příznivé, z toho důvodu by někteří chtěli pracovat na jistou dobu či natrvalo v zahraničí. Zde jsme seznali, že čím bylo pouto s Českou republikou hlubší, tím se jím méně chtělo vycestovat či bydlet jinde.

Co se týče cizinců, osobní zkušenost s nimi nemají velkou. Setkávají se s nimi pouze sporadicky, a to pouze v bistrech, na ulici, na letních táborech a jejich komunikace je omezená většinou na zdvořilostní fráze, na objednávku jídla či na odpovědi turistům, kudy mají jít. Jeden žák také uplatňuje strategii vyhýbání se Romům, protože s nimi má špatný zážitek, a tudíž se chce vyhnout konfliktům, jež tyto interakce provázejí. Více než osobní zkušenost ovlivňují náhled na cizince zejména média a diskutování s přáteli či rodinou, kde si vyměňují názory na konkrétní události. Je zde také silná tendence posuzovat jedince v kontextu celého národa, a ty národy, jež jsou kulturně odlišné, posuzují více negativně než ty s kulturou podobnou. V současné době také silně vnímají a zajímají se o uprchlickou krizi, na niž nemají (odstatně stejně jako celá Evropa) jednotný náhled, o které však tak rádi vášnivě diskutují. Stejně tak multikulturní společnost nevidí stejnými očima – jeden žák ji vnímá jako výbornou příležitost, při níž dochází k obohacování a rozvoji naší vlastní kultury, druhý absolutně odmítá všechny cizince, kteří nejsou křesťané, zejména se pak bojí, že se muslimové budou v našem národě tak rozpínat, že nakonec budou mít vedoucí postavení a naši kulturu tak potlačí, ostatní dva multikulturní společ-

nost vnímají v obecné rovině pozitivně, ovšem za předpokladu, že se jedinci asimilují do naší kultury, budou dodržovat českou legislativu, ale pořád, i když tyto podmínky splní, si k nim žáci udržují jakýsi distans, pořád je zde evidentní rozdělení na „my“ a „oni“, cizinci se musí snažit, pokud si chtějí vydobýt nějakou pozici v naší společnosti, o co největší přizpůsobení se Čechům.

10 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Náš výzkum zjistil, že žáci již v tomto věku mají vytvořené své specifické národní vědomí – či měli bychom spíše říci stále se tvořící, protože na něj působí celá řada vlivů, která napomáhá, že se národní vědomí, rozvíjí, formuje. Zjistili jsme však v obou pojetích výzkumu, že škola jako faktor, který by měl ovlivňovat národní identitu, dost pohořel, za to média, sociální sítě, televize, rodina – to je to, co na žáky působí nejsilněji. Můžeme se ptát, proč tomu tak je? Zdali není české školství orientováno spíše na získání znalostí, vědomostí, tedy na to, aby se žák naučil memorovat nějaká fakta, a potom již nezbývá příliš času připravit žáka na opravdový život, který je tam někde za zdí školní budovy? Zdali nejsou kompetence, jež mají žáci získat podle Rámcového vzdělávacího programu pouze pěkně znějícími cíli, které však mají do svého naplnění hodně daleko?

Současné uspořádání světa ve své rozmanitosti, propojenosti, ale také v jeho složitosti, kdy problém jednoho národa se stává problémem celého světa, apeluje na jedince, aby byl připraven na žítí v této společnosti, na život plný změn. Aby uměl své problémy řešit účelně, uměl respektovat důstojnost a práva druhých, jejich jinakost.

V našem výzkumu jsme zjistili, že média mají obrovský vliv na mínění žáků. Ty často prezentované informace zkreslují, její některé významné části vynechávají; na sociálních sítích pak kolují neověřené zprávy tzv. hoaxy, které jsou často namířeny nenávisťně na nějakou konkrétní skupinu lidí s cílem vzbudit paniku či negativní emoce (xenofobii, rasismus), a člověk, který si ještě neosvojil kritické myšlení, těmto informacím může lehce podlehnout. Další aspekt je ten, že vlivem anonymity na internetu se často nenávisťné reakce přitvrzují, tudíž odpadá u mnohých jakási autoregulace vlastního vyjadřování. Často se také zdá, že média do jisté míry přebírají funkci školy a rodiny – vychovávají a vzdělávají, jedinec si prostřednictvím nich často osvojuje vzorce chování (samozřejmě pozitivní i negativní), kterým se obdivuje, množství dat se na něj valí zcela neregulovaně, nesystematicky a neutříděně.

Pedagog by tyto aspekty postmoderního světa měl začlenit do svých úvah při tvorbě činností, které bude realizovat primárně ve své výuce. Spatřujeme jako nesmírně důležité pořádat osvětovou činnost v oblasti mediální výchovy, problematiky sociálních sítí a jejich bezpečného používání. Zde by opravdu učitel neměl spěchat, naopak by měl trpělivě vysvětlovat žákům všechny nejasnosti, protože získání mediální gramotnosti je v dnešní době velmi podstatné.

Navrhujeme malou ukázkou toho, jak by taková výuka mohla být realizována:

V začátku hodiny učitel se žáky udělá na tabuli brainstorming, co si žáci představí pod pojmem „sociální sítě“. Potom s nimi učitel projde jednotlivá slova a proběhne o nich diskuse. Učitel se zajímá také o to, jak jsou žáci schopní odlišit realitu od fikce. Snaží se je rozmluvit k debatě, aby sdělili svůj osobní náhled a zkušenosti se sociálními sítěmi. Taktéž pedagog najde nějaký konkrétní „hoax“, tedy vymyšlenou poplašnou zprávu vyskytující se na sociálních sítích, pod níž je vedená diskuse, žáci se ji s pomocí učitele pokusí analyzovat. Všimají si struktury zprávy: na jaké čtenáře je cílená? Směřuje proti nějaké konkrétní skupině lidí? Co je jejím obsahem? Jaký je její styl vyjadřování se, typické slovní obraty? Pochází informace z relevantního zdroje? Jaký měl autor článku zřejmě záměr? Žáci se soustředí také na reakce komentujících v diskusi. Jsou adekvátní? Jaké používají pisatelé výrazy? Dokázali by si v tom samém duchu představit i reálnou debatu?

Dále si každý žák najde jednu nepravdivou zprávu či výrok, která by byla ověřena stránkami Demagog.cz, Hatefree.cz či jiným zdrojem, který se zabývá odhalováním nepravdivých informací na internetu, a vytvoří si malou prezentaci, kterou by předvedl před třídou, a v níž by se informace pokusil sám analyzovat podobně, jak bylo popsáno výše, osvojoval by si tak mediální gramotnost a zároveň kritické myšlení.

Jako další bod programu může následovat přednáška o problematice anonymity a bezpečném používání sociálních sítí, o tom, jak konkrétně zajistit ochranu soukromí vlastní osoby – všechno by jim pedagog na projektoru také prakticky ukázal (to ovšem vyžaduje jistou mediální zručnost).

Stejně tak jsme zjistili, že se žáci zajímají o současné dění v České republice, ale i ve světě, vášnivě o něm se svými přáteli diskutují, ale přiznávají, že se ve škole toho příliš nedozví. Bylo by dobré zkloubit tyto dva jevy, a to zájem o současné dění a diskusi do vyučování. Každý jedinec (popřípadě skupinka) by si připravil/a nějakou aktuální zprávu, která mu/jí přijde zajímavá, k ní potom vytvoří cca 3-4 (i více) otázky na své spolužáky, které by navodily debatu, a ve kterých by zkoumaly jejich postoje a názory jako např.: *Jaké byly pohnutky pana S., aby takto jednal? Udělali byste to jinak?... Proč myslíte, že paní R. dostala takový trest?...* Cílem je motivovat žáky ke sledování aktuálního dění, ale nejen, aby byli pasivními příjemci, ale aby aktivně o informaci přemýšleli. Snažíme se o vytvoření takového prostředí, které je živé a tvořivé, v němž se žáci nebojí říct své mínění. Žáci se učí argumentovat, respektovat cizí názor a celkově také jedince s tímto ná-

zorem a v případě svého pochybení umět svůj omyl přijmout a svůj pohled na věc změnit, a to tak, že negativně neovlivní sebepojetí ani integritu žádného z diskutujících. Samozřejmě diskuse klade velké nároky na kompetence pedagoga, který musí pro ni stanovit předem jasná pravidla, on sám by měl mít schopnost zaujmout, znát dynamiku skupiny, regulovat debatu pokud se stočí na jiné téma nebo bude pro někoho nepříjemná či neakceptovatelná. Myslíme však, že pokud se tato metoda vhodně začlení do výuky, může být v mnohém obohacující.

ZÁVĚR

Cílem naší práce bylo se zaměřit na to, jaká je národní identita pubescentů, tedy jedinců, kteří jsou ve věku, kdy se jejich identita buduje a prohlubuje, a kteří usilují o to, aby si ve světě získali a vydobyli nějakou pozici a chtějí zejména, aby byli respektováni a milováni. V dnešní době je možná těžší než kdy jindy pochopit svět ve kterém žijeme, přizpůsobit se jeho tempu, pochopit svou vlastní roli v něm. Kdo jsem? Kam směřuji? Co je mým smyslem života? To jsou otázky, které napadají nejenom pubescenta, ale i člověka, který už dávno odrostl školním lavicím. Svět se zrychlil, stal se více neosobním a člověku bez pevně vytvořené identity se může klidně stát, že se v něm jednoduše „ztratí“. Proto je také nesmírně důležité poskytovat podmínky pro rozvoj identity a zdravě sebevědomého sebepojetí jedince už od narození, protože právě od této doby se odstartovává proces poznávání sebe a poznávání světa. Rodiče, kteří vychovávají své dítě tak, aby byl plně začleněn do společnosti a kultury, ve které žijí, a zároveň respektují jeho individualitu, vytváří předpoklad pro to, aby z dítěte vyrostl sebejistý jedinec, který je schopný zvládat každodenní situace bez pocitu stálého strachu, napětí a nejistoty ze sebe samého či z toho, jak ho budou posuzovat druzí. Dále i školství se samozřejmě snaží reflektovat postmoderní společnost a připravit jedince na život v ní, vybavit ho nezbytnými kompetencemi, mezi ty nejdůležitější ve vztahu k celostnímu rozvoji identity patří zejména: asertivita, empatie, tolerance k jinakosti, schopnost zdravé sebereflexe a kritického myšlení.

Národní a kulturní identita je s tou osobní spjata silným poutem, je její nedílnou součástí, protože ať jedinec chce či nikoliv, stále do nějakého národa a kultury patří, a to ho silně ovlivňuje: přejímá vzorce chování typické pro daný národ či kulturu, osvojuje si dané normy, zvyky, tradice, specifickou řeč – dochází k postupnému vrůstání jedince do dané kultury, jež nazýváme procesem enkulturace. Je také klíčové, aby měl k ní alespoň do jisté míry pozitivní vztah, protože bez toho se se svým národem a kulturou nedokáže vnitřně ztotožnit, a tak nedojde k úspěšné socializaci jedince do společnosti.

Naším cílem bylo nahlédnout do problematiky toho, jaký mají pubescenti vůbec postoj k národu, jak češství oni sami prožívají. Zjistili jsme, že si pubescenti národní identitu silně uvědomují, není jim jedno, jakého národa jsou součástí, a to také ovlivňuje jejich sebepojetí, náhled na svět.

Doufáme, že jsme tímto výzkumem alespoň trochu přispěli k pochopení poněkud stále neprobádané oblasti a že pro někoho bude inspirací pro další zkoumání v této oblasti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ANDERSON, Benedict R, 2008. *Představy společnosti: úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1490-8.
- [2] ARNETT, Jeffrey J., 2000. Emerging Adulthood: A Theory of Development From the Late Teens Through the Twenties. *American Psychologist* [online], 469-480 [cit. 2016-02-19]. Dostupné z:
http://jeffreymarrett.com/articles/ARNETT_Emerging_Adulthood_theory.pdf
- [3] AUBIN, Ed de St In. JOSSELYN, Ruthellen, c2006. *Identity and story: creating self in narrative*. 1st ed. Washington, DC: American Psychological Association. Narrative study of lives, v. 4. ISBN 159147356X.
- [4] BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*, 2006. Praha: Portál. ISBN 80-7367-099-2.
- [5] BÍLÁ, Kristina, 2013. Jsme národ Švejků? Haškův fenomén stále žije. In: *ČT24* [online]. [cit. 2016-03-15]. Dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/kultura/1125817-jsme-narod-svejku-haskuv-fenomen-stale-zije>
- [6] BRUBAKER, Rogers a Frederick COOPER, 2000. Beyond "identity". *Theory and Society* [online]. Kluwer Academic Publishers, 29, 1-47 [cit. 2016-03-20]. ISSN 0304-2421. Dostupné z:
http://www.sscnet.ucla.edu/soc/faculty/brubaker/Publications/18_Beyond_Identity.pdf
- [7] BUREŠ, Jan, 2012. *Česká demokracie po roce 1989: institucionální základy českého politického systému*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 9788024742830.
- [8] BURYÁNEK, Jan, 2002. *Interkulturní vzdělávání* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupné z: http://www.varianty.cz/download/docs/128_interkulturni-vzde-lava-ni-i.pdf
- [9] BURYÁNEK, Jan, 2006. Multikulturní výchova v RVP. *Metodický portál RVP: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2016-03-07]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/450/multikulturni-vychova-v-rvp.html/>
- [10] CAKIRPALOGLU, Panajotis, 2012. *Úvod do psychologie osobnosti*. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 9788024740331.
- [11] Capturing identity: quantitative and qualitative methods, 2007. Lanham: University Press of America. ISBN 9780761837350.

- [12] CÔTÉ, James E a Charles G LEVINE, c2002. *Identity formation, agency, and culture: a social psychological synthesis*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates. ISBN 9780805837957.
- [13] ČINČERA, Jan, 2007. *Environmentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido. ISBN 9788073151478
- [14] *Demagog.cz: factcheck politických diskuzí* [online]. [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://demagog.cz/>
- [15] DREXLER, Otto, 2010. *Český národ včera a dnes* [online]. [cit. 2016-03-]. Dostupné z: <http://virtually.cz/archiv.php/index.php?art=13298>
- [16] ERIKSEN, Thomas Hylland, 2012. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 978-80-7419-053-7.
- [17] ERIKSON, Erik H, 2015. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. 2., přeprac. vyd., V Portálu 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0786-3.
- [18] FADJUKOFF, Päivi a Jane KROGER, 2016. *Identity Development in Adulthood: Introduction.Identity* [online]. 16(1), 1-7 [cit. 2016-03-08]. DOI: 10.1080/15283488.2015.1121821. ISSN 1528-3488. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15283488.2015.1121821>
- [19] FARKOVÁ, Marie, 2009. *Dospělost a její variabilita*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 9788024724805.
- [20] FRANKL, Viktor Emil, c2006. *Lékařská péče o duši: základy logoterapie a existenciální analýzy*. Brno: Cesta. ISBN 8072950851.
- [21] GÁLIK, Stanislav, 2012. *Psychologie přesvědčování*. 1. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 9788024742472.
- [22] GELLNER, Ernest André. 1993. *Národy a nacionalismus*. Praha: Nakladatelství Josef Hříbal. ISBN 80- 900892-9-1.
- [23] GELLNER, Ernest André, 2003. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). ISBN 8073250233.
- [24] *Hate Free* [online]. 2014 [cit. 2016-04-06]. Dostupné z: <http://www.hatefree.cz/>
- [25] HERMANS, H. J., 2001a. The dialogical self: Towards a theory of personal and cultural positioning. *Culture and Psychology*. (7), 243-281. ISSN 1354-067X.

- [26] HO, Mabel a Harald BAUDER, 2012. We are chameleons': identity capital in a multicultural workplace. *Social Identities* [online]. 18(3), 281-297 [cit. 2016-03-04]. DOI: 10.1080/13504630.2012.661997. ISSN 1350-4630. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13504630.2012.661997>.
- [27] HOLÝ, Ladislav, 2010. *Malý český člověk a skvělý český národ: národní identita a postkomunistická transformace společnosti*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN 9788074190186.
- [28] HURRELMANN, Klaus a Stephen F HAMILTON, c1996. *Social problems and social contexts in adolescence: perspectives across boundaries*. New York: Aldine de Gruyter. ISBN 0202361012.
- [29] JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012, ISBN 978-80-247-3679-2.
- [30] JIRÁK, Jan a Helena PAVLIČÍKOVÁ, 2013. *Média pod lupou: (mediální výchova jako téma celoživotního vzdělávání)*. 1. vyd. Praha: Powerprint. ISBN 978-80-87415-70-2.
- [31] KANDERT, Josef, 2003. „My“, příslušníci civilizovaných národů, a „oni“, příslušníci kmenů. *Vesmír* 82, č. 4 [online]. [cit. 2015-10-5]. Dostupné z: <http://casopis.vesmir.cz/clanek/my-prislusnici-civilizovanych-narodu-a-oni-prislusnici-kmenu>
- [32] KOHOUTEK, Rudolf, 2009. Socializace člověka. *Psychologie v teorii a praxi* [online]. [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/socializace-cloveka>
- [33] KOHOUTEK, Rudolf, 2010. Vývojově psychologická teorie S. Freuda, E. H. Eriksona, J. Piaget a L. Kohlberga. *Psychologie v teorii a praxi* [online]. [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>
- [34] KON, Igor' Semenovič, 1988. *Hledání vlastního Já: osobnost a její sebevědomění*. Přel. z rus. orig. 1. vyd. Praha: Svoboda.
- [35] KRAVTSOVA, Elena, 2006. The Concept of Age-Specific New Psychological Formations in Contemporary Developmental Psychology. *Journal of Russian and East European Psychology*, vol. 44, no. 6, [online] [cit. 2015-10-5]. Dostupné z : <http://web.b.ebscohost.com.proxy.k.utb.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=16&sid=07b0cedc-1f37-4c2b-b8ae-7f1ac7103a96%40sessionmgr110&hid=105>

- [36] KROGER, Jane, 2007. *Identity development: adolescence through adulthood*. 2 ed. Thousand Oaks: Sage Publications, xiv. ISBN 9780761929598.
- [37] KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2006. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. 1. vyd. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 8024713705.
- [38] KUČERA, Dalibor, 2013. *Moderní psychologie: hlavní obory a témata současné psychologické vědy*. 1. vyd. Praha: Grada, 213 s. ISBN 978-80-247-4621-0.
- [39] LABUSOVÁ, Eva, 2006–2016. Adolescence. *EvaLabusova.cz* [online]. [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.evalabusova.cz/vyvoj/adolescence.php>
- [40] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. ISBN 8024712849.
- [41] Latinsko/český slovník, 2000. Dotisk 1. vydání. Voznice: LEDA, spol s r. o., 2000. ISBN 80-85927-82-9.
- [42] MAŘÍKOVÁ, Hana, 1996. *Velký sociologický slovník: A-O*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-31-13.
- [43] MASLOWSKI, Nicolas a Jiří ŠUBRT, 2014. *Kolektivní paměť: k teoretickým otázkám*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 9788024626895.
- [44] MCADAMS, Dan P, c1993. *The stories we live by: personal myths and the making of the self*. 1st ed. New York, N.Y.: W. Morrow. ISBN 0688108660.
- [45] MCLEAN, Kate C a Moin U SYED, 2015. *The Oxford handbook of identity development*. New York: Oxford University Press. ISBN 9780199936564.
- [46] MEZNÍK, Jaroslav, 1989. O české malosti (a také velikosti). *Proměny*. 26(1), 11-20.
- [47] MIKŠÍK, Oldřich, 2009. *Psychika osobnosti v období závažných životních a společenských změn*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 9788024616001.
- [48] MLČOCH, Zbyněk, 2009. Syndrom opuštěného hnízda aneb jak zvládnout odchod dětí od rodičů v dospělosti. *MuDr. Zbyněk Mlčoch* [online]. [cit. 2016-02-21]. Dostupné z: <http://www.zbynekmlcoch.cz/informace/vztahy/vychova-deti/syndrom-prazdneho-hnizda-co-s-volnym-casem>
- [49] MOŠPANOVÁ, Eva, 2014. Mladí a zmatení. *Respekt* [online]. 24 [cit. 2016-02-19]. ISSN 1801-1446. Dostupné z: <http://www.respekt.cz/tydenik/2014/40/mladi-a-zmateni>

- [50] NEDOMOVÁ, Alena a Tomáš KOSTELECKÝ, 1996. *Národní identita*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky. Working papers (Sociologický ústav AV ČR), 96:9. ISBN 8085950154.
- [51] NOVÁK, Tomáš, 2010. *Jak s dobrou náladou překonat nepříjemné situace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3219-0.
- [52] NÝVLT, Ondřej a Iva KOHOUTOVÁ, 2014. *Rodina a statistika* [online]. Praha: Český statistický úřad [cit. 2016-02-19]. Dostupné z: <http://www.slideshare.net/statistickyurad/rodina-a-statistika-2014>
- [53] PALS Jennifer L. In. JOSSELYN, Ruthellen, c2006. *Identity and story: creating self in narrative*. 1st ed. Washington, DC: American Psychological Association. Narrative study of lives, v. 4. ISBN 159147356X.
- [54] Projekt Odyssea, o.s, [b.r.]. Co je osobnostní a sociální výchova: Základní informace. *Osobnostní a sociální výchova: vzdělávací programy pro učitele a žáky* [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: <http://www.odyssea.cz/co-je-osv.php>
- [55] PRIMORATZ, Igor, 2013. Patriotism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online]. [cit. 2012-03-07]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/patriotism/>
- [56] PRŮCHA, Jan, 2001. *Multikulturní výchova: teorie - praxe - výzkum*. 1. vyd. Praha: ISV. Pedagogika (ISV). ISBN 8085866722.
- [57] Průcha, Jan, 2004. Multikulturní výchova - problémy spojené s její realizací. *Metodický portál RVP: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2016-03-04]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/z/32/MULTIKULTURNI-VYCHOVA-PROBLEMY-SPOJENE-S-JEJI-REALIZACI.html/>
- [58] PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA, 2012. *Andragogický slovník*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3960-1.
- [59] PULKRÁBKOVÁ, K. a I. PECÁKOVÁ, [b.r.]. „Jaké změny přináší narození dítěte do rodiny?“. „Péče o domácnost a výchova dětí v rodině“ [online]. [cit. 2016-02-20].
- [60] ROUBAL, Ondřej, [b.r.]. Když se řekne identita ... regionální identita (III. část). *Socioweb* [online]. [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=149&lst=114>
- [61] RVP ZV, [b.r.]. *Výchova demokratického občana* [online]. [cit. 2016-03-07]. Dostupné z:

<http://www.prurezovatemata.cz/Metodikav%C3%BDukypr%C5%AF%C5%99ezov%C3%BDcht%C3%A9mat/V%C3%BDchovademokratick%C3%A9hoob%C4%8Dana.aspx>

- [62] RVP ZV, [b.r.]. *Multikulturní výchova* [online]. [cit. 2016-03-08]. Dostupné z:
<http://www.prurezovatemata.cz/Metodikav%C3%BDukypr%C5%AF%C5%99ezov%C3%BDcht%C3%A9mat/Multikulturn%C3%ADv%C3%BDchova.aspx>
- [63] RVP ZV, [b.r.]. Očekávaný výstup. *Metodický portál RVP: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2016-03-07]. ISSN 1802-4785. Dostupné z:
http://dum.rvp.cz/vyhledavani/prochazet.html?rvp=ZEABA&svp=-&svp_ch=off
- [64] RVP ZV, 2015. Vzdělávací oblast Člověk a společnost - úvod. *Metodický portál RVP: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2016-03-04]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: <http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10612>
- [65] ŘÍČAN, Pavel, 2007. *Psychologie osobnosti: [obor v pohybu]*. 5., rozš. vyd. Praha: Grada. ISBN 9788024711744.
- [66] ŘÍČAN, Pavel, 2014. *Cesta životem: [vývojová psychologie]: přepracované vydání*. Vyd. 3. Praha: Portál, 390 s. ISBN 9788026207726.
- [67] SCRUTON, Roger, 2011. *O potřebnosti národů*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 9788073252458.
- [68] SIETZY, Konstantin, [b.r.]. *A critique of Benedict Anderson's "Imagined Communities"*. [online]. [cit. 2015-10-5]. Dostupné z: https://www.academia.edu/5390312/A_critique_of_Benedict_Andersons_Imagined_Communities_
- [69] SEDLÁČKOVÁ, Daniela, 2009. *Rozvoj zdravého sebevědomí žáka*. Vyd. 1. Praha: Grada, 123 s. ISBN 978-80-247-2685-4.
- [70] SLAMĚNÍK, Ivan, 2011. *Emoce a interpersonální vztahy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 208 s. ISBN 978-80-247-3311-1.
- [71] SMĚKAL, Vladimír, 2004. *Pozvání do psychologie osobnosti: člověk v zrcadle vědomí a jednání*. 2., opr. vyd. Brno: Barrister & Principal. ISBN 8086598659.
- [72] SMĚKAL, Vladimír, 2005. *O lidské povaze: krátká zamyšlení nad psychickou a duchovní kulturou osobnosti*. První české vydání. Brno: Cesta. ISBN 807295069X.

- [73] Social identity and intergroup relations, 1982. 1 st. ed. Cambridge: Cambridge University press. European studies in social psychology. ISBN 9780521153652.
- [74] STRAUSS, Anselm a CORBINOVÁ Julie, 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie*, 196 s. Brno: Sdružení Podané ruce, Boskovice: Nakladatelství Albert. ISBN 808583460X.
- [75] ŠAFR, Jiří, [b.r.]. Funkce kulturního kapitálu. *Socioweb* [online]. 2007(9) [cit. 2016-02-28]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=304&lst=103>
- [76] ŠEDÁ, Simona a Josef VALENTA, 2011. *Doporučené očekávané výstupy: Osobnostní a sociální výchova v základním vzdělávání* [online]. [cit. 2016-03-07]. ISBN 978-80-87000-76-2. Dostupné z: <http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=29295&view=3993>
- [77] ŠTĚDRŇ, Jakub, 2009. *Viktor Emil Frankl (1905-1997)* [online]. [cit. 2016-02-24]. Dostupné z: <http://stedron.eu/viktor-emil-frankl/>
- [78] ŠUBRT, J, 2015. O koncepci, která předznamenala teorii rozšířené mysli, a o jejím významu pro sociálněvědní teorii. *Sociologický Časopis*, 51(4), s. 697-708
- [79] USTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH TEXTŮ, 2008. UČEBNICE DĚJEPISU – MOŽNÉ ODPOVĚDI K TEXTU II. *Antalogie ideologických textů* [cit. 2016-03-07]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/ucebnice-dejepisu-odpovedi2>
- [80] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 8071783080.
- [81] VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. 2., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [82] VALENTA, Josef, c2006. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. 1. vyd. Kladno: AISIS. ISBN 80-239-4908-X.
- [83] VALENTA, 2011. Osobnostní a sociální výchova. *Metodický portál RVP: inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. [cit. 2016-03-07]. ISSN 1802-4785. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogick%C3%BD_lexikon/O/Osobnostn%C3%AD_a_soci%C3%A1ln%C3%AD_v%C3%BDchova

- [84] VLACHOVÁ, Klára a Blanka ŘEHÁKOVÁ, 2004. Národ, národní identita a národní hrdost v Evropě. *Sociologický časopis* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 40(4), 489-508 [cit. 2016-03-17]. ISSN 2336-128X. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2fe757af6ca935d6d1d996e3349242406475ee0_534_416vlach19.pdf
- [85] VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 2008. *Sociální psychologie. 2.*, přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 404 s. ISBN 978-80-247-1428-8.
- [86] ZORMANOVÁ, Lucie, 2014. *Obecná didaktika: pro studium a praxi.* 1.vyd. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4590-9.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
ČR	Česká republika
EU	Evropská unie
mmj.	Mimo jiné
např.	například
RVP	Rámcový vzdělávací program
tj.	to jest
tzv.	tak zvaně

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Graf č. 1: Pohlaví</i>	53
<i>Graf č. 2: Ročník</i>	53
<i>Graf č. 3: Faktory, které nejvíce ovlivňují žáky v názoru, jaký je národ</i>	56
<i>Graf č. 4 Oblast zpravodajství, která žáky zajímá nejvíce</i>	68
<i>Graf č. 5 Zdroje, jež žáci využívají k vyhledávání informací</i>	69
<i>Graf č. 6: Tradice a zvyky, které žáci a jeho rodina doma udržují</i>	73
<i>Graf č. 7 Paradigmatický model</i>	92

SEZNAM TABULEK

<i>Tab. č. 1 Počet respondentu na jednotlivých školách</i>	48
<i>Tab. č. 2: Důvody, proč bydlet v zahraničí</i>	54
<i>Tab. č. 3: Důvody, proč bydlet v ČR</i>	55
<i>Tab. č. 4: Charakteristiky České republiky</i>	57
<i>Tab. č. 5 Charakteristiky Čecha/Češky</i>	58
<i>Tab. č. 6: Charakteristiky cizinců</i>	58
<i>Tab. č. 7 H₁: Vlastenectví/Vztah k cizincům</i>	59
<i>Tab. č. 8 H₂: Vlastenectví/Pohlaví</i>	60
<i>Tab. č. 9 H₃: Vlastenectví/Zájem o historii</i>	60
<i>Tab. č. 10: Hodnocení projevů vlastenectví</i>	61
<i>Tab. č. 11: Co se slaví 28. října</i>	62
<i>Tab. č. 12: Na co Češi mohou být hrdí</i>	63
<i>Tab. č. 13: Na co by Češi neměli být hrdí</i>	64
<i>Tab. č. 14: V čem jsou Češi nejlepší</i>	65
<i>Tab. č. 15: Co Čechy odlišuje od ostatních</i>	66
<i>Tab. č. 16 H₄: Zájem o současné dění/Vztah k národu</i>	68
<i>Tab. č. 17 Historická období, na něž jsou žáci hrdí</i>	71
<i>Tab. č. 18 Nejdůležitější osobnost z historie či ze současnosti</i>	72
<i>Tab. č. 19 Kategorie: Vlastenectví</i>	78
<i>Tab. č. 20 Kategorie: Národní sounáležitost</i>	80
<i>Tab. č. 21 Pohled na Česko a Čechy/Češky</i>	81
<i>Tab. č. 22 Kategorie: Vlivy utvářející národní vědomí</i>	82
<i>Tab. č. 23 Kategorie: Česko ve světě</i>	84
<i>Tab. č. 24 Kategorie: Sociální role</i>	85
<i>Tab. č. 25 Kategorie: Zlepšení situace v ČR</i>	87
<i>Tab. č. 26 Kategorie: Cizinci</i>	88
<i>Tab. č. 27 Kategorie: Multikulturní společnost</i>	89
<i>Tab. č. 28 Kategorie: Úvahy do budoucna</i>	91

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník

Příloha P II: Přepisy rozhovorů

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

DOTAZNÍK

Dobrý den milí žáci, milé zákyně,

jsem studentkou UTB ve Zlíně a chtěla bych Vás požádat o spolupráci a vyplnění dotazníku, který se týká **Vašeho vnímání českého národa**. Dotazník je zcela **anonymní** - to co uvedete, využijeme pouze pro výzkumné účely diplomové práce. **Děkuji Vám** za ochotu a otevřenost při vyplňování!

✓ Zakroužkuj, podtrhni nebo srozumitelně zaznač, co je nejbližší Tvému názoru.

1. **Jsi:** žena / muž

2. **Jsi v ročníku:** a) v osmém b) v devátém

3. **Cítíš se být součástí českého národa? (zaznamenejte dle míry souhlasu; 1 = maximální souhlas; 5 = minimální souhlas)**

1   2   3   4   5

4. **Mají Češi světu co nabídnout? (1 = maximální souhlas; 5 = minimální souhlas)**

1   2   3   4   5

5. **V čem jsou Češi nejlepší?**

.....
.....
.....

6. **Co Čechy odlišuje od ostatních?**

.....
.....
.....

7. **Považuješ se za vlastence? (1 = maximální souhlas; 5 = minimální souhlas)**

1   2   3   4   5

8. Kdo nebo co Tě ovlivňuje v názorech na to, jací jsou Češi jako národ?

a) rodina b) přátelé c) škola d) média e) někdo jiný / něco jiného, uveďte:

.....
.....

9. Měli by být Češi na sebe hrdí? (1 = maximální souhlas; 5 = minimální souhlas)

1   2   3   4   5

10. Češi můžou být hrdí na

.....

neměli by být hrdí

.....

11. Jaký názor máš na tyto následující projevy vlastenectví?

(1 = naprosto pozitivní; 5 = naprosto negativní)

☐ Vlajky na školách	1	2	3	4	5
☐ Odpor k cizincům	1	2	3	4	5
☐ Sportovní fandění	1	2	3	4	5
☐ Pravidelné zpívání hymny ve škole	1	2	3	4	5
☐ Odmítání uprchlíků	1	2	3	4	5
☐ Účast ve volbách	1	2	3	4	5
☐ Přednost českým výrobkům v obchodech před ostatními	1	2	3	4	5
☐ Aktivní oslavy státních svátků	1	2	3	4	5
☒ Víš, co se slaví 28. října?					

.....
.....

12. Vybaví se Ti tato následující slova, když se řekne Česko?

(1 = maximální souhlas; 5 = minimální souhlas)

☐ Chudoba	1	2	3	4	5
☐ Slabost	1	2	3	4	5
☐ Láska	1	2	3	4	5
☐ Špína	1	2	3	4	5
☐ Hrdost	1	2	3	4	5

20. Chtěl/a bys žít na delší čas či natrvalo v zahraničí? (1 = maximální souhlas; 5 = minimální souhlas)

1   2   3   4   5

✓ Z jakého důvodu?

.....

21. Vybaví se Ti tyto následující vlastnosti, když se řekne Čech/ Češka ?

(1 = maximální souhlas; 5 = minimální souhlas)

☐ Pracovitost	1	2	3	4	5
☐ Lakota	1	2	3	4	5
☐ Lenost	1	2	3	4	5
☐ Moudrost	1	2	3	4	5
☐ Poctivost	1	2	3	4	5
☐ Bojácnost	1	2	3	4	5
☐ Šikovnost	1	2	3	4	5
☐ Vychytralost	1	2	3	4	5

22. Vybaví se Ti tato následující slova, když se řekne cizinec?

(1 = maximální souhlas; 5 = minimální souhlas)

☐ Příležitost	1	2	3	4	5
☐ Nenávist	1	2	3	4	5
☐ Pomoc	1	2	3	4	5
☐ Strach	1	2	3	4	5
☐ Méněcennost	1	2	3	4	5
☐ Poctivost	1	2	3	4	5
☐ Pracovitost	1	2	3	4	5
☐ Problém	1	2	3	4	5

PŘÍLOHA II: PŘEPISY ROZHOVORŮ

Účastník 1:

Považuješ se za vlastence?

To je složitější, já už jsem nad tím dřív přemýšlel, a říkám si, že jsem tak jako polovlastenec, protože nejsem něco jako Američan, že pokaždé kdy bych viděl vlajku, tak bych se do ní zabalil. Prostě nejsem nějaký extrémní do toho, jsem taky tak velký srab, že bych nepadl v boji za vlast, ale mám rád tento stát, když bych si měl představit nějaké vlastenectví, tak si představím krále naše a prostě si myslím, že tohleto je dobrý stát, mám ho rád a řekl bych, že sem teda takový polovlastenec, nejsem do toho tak nějak vlasteneckej, ale ani mi to není jedno.

Jak bys popsal typického vlastence?

Státní symboly – Státní hymna, vlajka, znak – mělo by to v něm něco vyvolávat, nějaký ten pocit sounáležitosti. Měl by si asi vážit českého jazyka a naší historie, která je dost bohatá, měl by mít víru, že tak náček ten národ někam vede, že to není nic špatnýho už být vlastence. Prostě věřit v to.

A myslíš, že být v dnešní době vlastencem má pořád smysl?

Řekl bych, že ano, ale lidi zmůžou něco, jen když jich je víc, ale myslím si, že v dnešní době vlastenectví vymírá.

Co ovlivňuje tvůj názor na tuto zemi?

No tak, jsou dva druhy: negativní, a ten pozitivní. Spíš je ten negativní, třeba když si vezmu, že je nějaká korupční kauza kolem těch politiků, že tak nějak, když se prostě dozvím, že spíš si prostě nahrabou pro sebe, že v tom státě jsou jen pro svůj prospěch, ale ne pro prospěch těch lidí. A co se týče toho pozitivního vlivu. Tak já nevím, třeba že jsme před 600 lety vyhráli bitvu, já nevím, s Maďary třeba. Mám rád středověk a právě v něm beru takovou vlasteneckou inspiraci.

A co tvé blízké okolí, také tě ovlivňuje?

Musím říct, že ano. Co se týče rodiny, tak to je takový neutrální, jako při hymně si stoupneme, ale že by, ale že bysme to nějak vedli, to ne, co se týče třídy - v naší třídě je většina takových zlobivých lidí, a přijde mi tak ňák, že pro ně nic nemá hodnotu, a když pro ně nic nemá hodnotu, tak si myslím, že ani to vlastenectví, ani ten národ nebude mít. Ale třeba to dění v národě, politice, to je zajímavá, třeba je to štve, myslím si, že má to na ně nějaký vliv, ale ne nějaký velký.

A co jiné oblasti, politika, kultura, filmy, úspěchy či neúspěchy ve sportu...?

Tak napřed politika – politika spíš negativně, protože je tady ta korupce, co se týče sportu, já teda nejsem moc fanoušek sportu, ale tak třeba na mistrovství světa v hokeji se dívám, když můžu, to mě jako ovlivňuje, aspoň si říkám, že jsme v něčem docela dobří. Dále já nevím, třeba ty filmy – řekl bych, že největší úspěch mají Formanovy filmy, a ty jsou prostě americký, co se týče filmu, myslím, že máme nadané filmaře, a co se týče vlastenectví, tak asi ano, mělo by to ňák vzbuzovat, ale myslím si, že ne asi tak moc výrazně.

Jakou pozici (roli) cítíš, že máš v našem národě?

Teďka jsem průměrný občan, který do státu může přinést třeba jenom tím, že bude vynášet odpadky, prostě ničím výrazným, ale můžu. A co se týče dospělosti - já bych v budoucnu chtěl být farmaceut, připravovat léky, a kdyby se mi to podařilo, tak si myslím, že by možná tu něco s tím hnulo, ale ten sen je docela daleko a budu se muset hodně snažit, takže co se týče budoucnosti, ňák bych ty vyhlídky neupřesňoval. To znamená, že bych vynalezl léky, a tak bych reprezentoval národ mezi ostatními.

Vedou Tě doma k lásce k českému národu?

No neříkají mi rodiče „Tohle je pan Masaryk a pan Masaryk byl strašně velký vlastenec,“ tak ale řekl bych, že to cítí, že v naší historii jsou lidi, kteří měli dost velkou zásluhu, třeba mám rád toho pána, co vymyslel názvosloví pro český kytky, třeba blatouch. Ale nejsme zas extrémně vlastenecká rodina, že bysme na státní svátek vyvěsili vlajku. Vedou mě maximálně k tomu, abych si stoupl při hymně. Řekl bych, není jim jedno, že jsou Češi, ale že by byli nějak úplně vlastenci, to asi ne.

Má ty sám nějaké vzory nějakého typického vlastence?

Tak toho by bylo víc. Jak jsem říkal, mám rád ten středověk, takže, kdybych si měl vybírat, byl by to asi král Přemysl Otakar I., II., Karel IV., ale pak si říkám, že oni to asi tak nějak národnostně necítili, že to spíš brali jako svůj vlastní prospěch, takže bych tak řekl, že takovým vlasteneckým vzorem jsou spíš čeští legionáři nebo pan Masaryk, že ti jsou prostě vlastenci no.

A v současnosti, myslíš, že je nějaký vlastenec?

Samozřejmě, já si myslím, že jich je určitě spousta, ale já nemám tak velký přehled. Kdybych měl uvést třeba tak Jaromír Jágr, protože on má tu šedesátosmičku na dresu, aby právě symbolizoval ten vpád v roce 68, takže ten by asi měl být takový vlastenecký vzor. Ale co mě třeba na těch současných vzorech štve je třeba pan prezident, že by měl reprezentovat ten názor, ale zatím to tak nevypadá.

V čem si myslíš, že můžeš přispět ke zlepšení situace v Česku?

Tak jako v současnosti asi byt hlavně vstřícný, pomáhat druhým lidem, protože si myslím, že když každý přispěje svou troškou do mlýna, tak že by se ten národ dal vytvořit, protože on je hlavně o těch lidech a o jejich individuálních chováních, které se pak přetvoří v ten celek, ale co se týče budoucnosti – dělat něco prospěšného, ale to je prostě budoucnost, to bude určovat náhoda, koho potkám, s kým se seznámím, jak se budu učit. Mohl bych teda v budoucnosti přispět no, v dospělosti asi ještě víc. V současnosti myslím, že když udělá někdo něco dobře, tak má tendenci to přenášet na druhé lidi, nejenom brát, ale i dávat.

Máš nějaké rady, čím by mohl přispět každý člověk v národu, aby ho nějak zveleboval, zlepšil život v něm?

To by se asi člověk musel zaměřit na primární problémy toho státu, třeba já nevím, korupce, nezaměstnanost, i když v tom jsou ti lidi docela nevinně, no prostě na problémy, který ten stát má, ale co se týče něčeho, co by mohl udělat každý, tak nevím... Napadá mě prostě vyhazovat odpadky, protože to je tak nějak jediná věc, kterou by člověk mohl udělat, ale třeba okolí mít hezký, nepohazovat odpadky, prostě aby to Česko nějak vypadalo, aby, kdyby sem přijeli náci turisté, tak aby si neřekli: „fuj, tady je čurbes.“ takže myslím, hlavně náká ta čistota a estetičnost. Ale myslím, že by se rozhodně mělo udělat víc než náká estetičnost, ale myslím, že tohle je v moci každého člověka. Jinak bysme museli mít moc jako ta vláda, jedinou moc je právě ta, kterou vkládáme do rukou té vlády. Já jsem

jednou měl rozhovor s tátou a bavili jsme se o té demokracii, to jsem byl ještě na základce, nevěděl jsem moc, jak ten svět chodí, ani teďka moc nevím, ale vím to trochu líp, no a říkal jsem, že demokracie je supr, že všechnu má moc ten lid a on říkal, že moc má jednou za 4 roky jenom, když se volí, že jinak nemá, že jenom jednou.

Co pro tebe znamená, když je ČR ve světě chválena nebo haněna?

Tak co se týče toho chválení, tak mně to právě říká: „jo, my jsme takový malej, bezvýznamnej stát, dalo by se říct, ale lidi nás mají rádi, mě to právě povznese, když se dozvím, že nějaký Čech něco udělal, vynalezl, objevil, ale myslím, že většinou je to prezentováno jinými národy, že hodně lidí emigrovalo třeba Ameriky a tam potomci Čechů prostě něco dělají a už jsou Američany. Každopádně, když se Česko ve světě vychválí, tak mám takový hřejivej pocit. No... A když kritizuje, tak já už jsem docela zvyklej, protože Česko je haněno v některých věcech, ono se to více rozléhá, třeba rakouský prezident/premiér, no prostě někdo z Rakouska právě hanil naše Česko, že má nedůstojný přístup k těm imigrantům nebo že nejvíc v Evropské unii spotřebujem drog a piva - to si nemyslím, že je až tak závažný, to jsme prostě Češi, ale ty drogy jsou ale horší. Co se týče té kritiky, já jsem zvyklej, ale vždycky je to pro mě tak jako smutný. Když byla 1. republika, tak jsme byli jeden z nejvyspělejších států, za středověku jsme byli důležitou součástí Evropy a pak přišli komunisté i ti dnešní politici a dneska už je tak prostě v kytkách. Jinak jestli je případů, kdy je chválena víc nebo míň než když je kritizována, nedokážu říct, protože nesleduju zprávy, to bych musel vědět, co se kde ve světě děje, ale co se doslechne ke mně, tak teda spíš haněna, ale kdybych to měl dělat z celkového pohledu, tak buď je to půl na půl, nebo trošku víc kritizovaná – ale nemám ty zdroje, jen to odhaduju.

Máš potřebu se republiky zastat, když slyšíš kritiku o ČR v novinách nebo, když si povídáš s kamarády?

Tak ano, tedy nevím, jak bych v tom rozhovoru, bych se nějak zastal nebo pokusil zastat. Kamarádi moji, my jsme všichni z Moravy a já uznávám Moravu, že je to můj domov, ale zároveň spíš se cítím jako Čech, že jsme bratři a sestry, že jsme sjednocení – ano, jsem Moravák, jsem na to hrdý, ale zároveň jsem Čech. Ale беру to z celkového pohledu a nejen z části Česka. Každopádně, když říkají Morava number one, je suprová, tak si říkám, že musíme být spojeni s Českem, že musíme spolupracovat. My jsme taková parta kamarádů, která se vyzná v historii, a pak vznikne, že: „U Bílý hory bojovali jen moravští

žoldníci,“a já: „Jen proto, že byli natlačeni u zdi nějakého letohrádku.“ Takže ano, zastávám se Česka celkově, rád to dělávám. Samozřejmě tam počítám i část toho Slezska.

Když slyšíš někde ve zprávách nějaké události, myslíš, že to jak je Česko utvářeno a nahlíženo na něj, máš také podíl ty a tvé okolí?

Řekl bych, že já v našem státě, ještě k tomu jako nedospělý, dítě, nemám skoro žádný vliv, takže to neberu jako vlastní zodpovědnost, když je kritizována, řecký režisér taky říkal, že Řekové nenesou zodpovědnost, že tam je nějaká krize, že za to můžou ti politici a tak to spíš beru tak, že když je ve světě někde Česko kritizováno, tak, že za to může někdo jiný, a kdybych za to mohl já, tak bych aspoň o tom věděl. Takže neberu to jako svou vinu.

Jaké pocity a dojmy tě jako první napadnou, když se řekne cizinec?

No, je to prostě někdo, kdo není z našeho státu a co se týče cizinců, asi by záleželo,

z jakého národa by byli nebo z jaké skupiny, tak třeba Slováci - no já mám takový názor, já je nemám moc rád, no nemám rád moc Slovensko, Slováci jednotní jsou prostě jako my – zlí, hodní, oškliví, pěkní, no prostě nechci to nějak zobecňovat, ale Slovensko, musím se přiznat, moc rád nemám. Co se týče ostatních, to je strašně moc národů, když se prostě chovají dobře, nekradou, takže ať si tady třeba žijou, Co se týče těch imigrantů, na ty nemám moc dobrý názor, protože to je docela rozporuplný, protože i média klamou, třeba někde se říká, že jeli někam autobusem a teďka že byl zadělaný výkaly a tak, že to symbolizuje ten vztah k majetku a k těm věcem, pak jsou zase ňáci, o kterých se říká, že jsou laskaví, a že si váží toho, že tady mohou být, takže je to takové rozporuplné. Záleží na konkrétních lidech, avšak předsudky a fámy se rychle šíří, možná, že záleží na tom, jak si to přeberou pozorovatelé. Já sám ale s žádným cizincem nepřicházím do styku. Ani s jiným etnikem, i když trochu vypadám jak cigán, tak cigán nejsem, prostě jsem opálenej. U bratrance akorát přebývá nějaký Indonésan, dvacetiletý, nemám moc o něm zprávy, ale u kamaráda přebývá zas Dán, na výměnný pobyt a ten je fajn, ten byl u nás ve třídě, něco přednášel a mluvil dobře anglicky, bylo tomu fakt dobře rozumět. V tomto ohledu mám s cizinci dobrou zkušenost, ale že bych měl nějakou osobní, z očí do očí, to nemůžu říct.

Jaký je tvůj celkový názor na Českou republiku?

Je to má vlast, mám ji rád, jsem pyšný na bohatou historii a myslím, že bysme měli v tom odkazu tak nějak pokračovat, a že jsou prostě úskalí, která se musí překonat. No já jsem

prostě polovlastenec, mám tuto zemi fakt rád, i ten jazyk, mám kladný vztah k ní. Jsou tu sice nějaké chyby, ale ty nejsou ani v nějaké nejlepší zemi na světě.

Chtěl bys žít celý život zde?

No, já nejsem moc cestovatelský typ, takže pokud by to šlo tak ano, ale s tím, že bych si mohl sem tam někam vyrazit. Líbí se mi hlavně jazyk.

Účastník 2:

Považuješ se za vlastence?

Já se za vlastence rozhodně nepovažuji, protože já vycházím z historie, že se mi celkově ta česká historie nelíbí a nikdy sem se prostě necítil vlastencem.

Jak bys vlastně popsal vlastence?

Podle mě to je člověk, který souhlasí s názory té země a cítí se být součástí té země. Já se necítím být součástí. Podle mě už to nemá takový smysl jako při národním obrození, ale teď to podle mě moc neznamená.

Máš nějaké vlastenecké vzory?

Ani moc ne, nikdo mě nenapadá. Možná ve středověku, to bylo těch panovníků, třeba Jan Lucemburský, jeho syn Karel IV. sice postavil mnoho staveb, hlavně v Praze, ale financoval to z otcových peněz, zatímco on si mohl v klidu stavět, tak jeho otec musel vytvořit ten mír nebo musel shromáždit peníze, takže to měl o hodně těžší.

Co ovlivňuje tvůj názor na tuto zemi?

Docela dost média, ovlivňují mě zprávy. Dívám se na Novu, tam je to hodně takové zvláštní. No podle mě hodně o národu vypovídá hlavně ta historie. My jsme měli hodně bohatou historii hlavně ve středověku, ale po bitvě na Bílé hoře to si myslím, že to hodně upadá, protože po středověku byla Česká země po 400 let pod Hasburky, i když měli České země přesilu, tak prohráli, protože asi 10 000 lidí přešlo k nepříteli. Takže to vnímám jako úpadek, potom Protektorát, 1. republika je taková pozitivní, ale zas to je jenom maximálně 50 let? Ovlivňuje mě třeba hodně diskuze s kamarády, protože každý získáváme ty informace jinak. Většinou se i pohádáme, protože máme hodně radikální názory. Mně třeba docela dost vadí současná politika, třeba teď jsou hodně sporné otázky ohledně imigrantů nebo otázky ohledně Ruska, války ve Středním Východě. V souvislosti s tím si

myslím, že to ani není válka, že tam Američané bojují už 50 let, ale nevyhráli, a to jsou v podstatě silnější národ. Nebo třeba že jsou tam ty souboje nepřetržitě. Podle mě nám to hodně škodí – ti uprchlíci, podle mě bysme je neměli vůbec přijímat, pokud nepožádají o azyl, tak tady nemají právo být. Protože ten, kdo by opravdu chtěl, tak ten by si tam požádal.

Jakou pozici/ roli cítíš, že máš v našem národu?

Tak já si myslím, že moc teda neznamenuji, protože volit ještě nemůžu ani, nemůžu se do takových věcech zapojovat. Já bych se v budoucnu do takových věcí, jako je politik rozhodně nepouštěl, protože to podle mě hodně kazí člověka. Já bych zkusil třeba vědu, třeba fyziku a takový věci.

Vedě tě někdo k lásce k českému národu?

No moc ne, protože když se doma o takových věcech bavíme, třeba o politice, tak se většinou docela dost pohádáme. Mamka se pohádá s taťkou, já se pohádám se všema. Názo-ry občas změním, ale málokdy.

Myslíš, že každý člověk může zlepšit žití v České republice?

Podle mě to člověk moc nemůže, obyčejný člověk by toho moc nedokázal. I kdyby tu bylo nějaké řešení, které by fungovalo, tak ono nejde o to, zda je správné či špatné, ale jde o to, jestli tomu lidé věří. Takže aby člověk něco změnil, tak by musel být třeba bohatý nebo by jich muselo být víc.

Máš nějaké rady, co může udělat každý z nás, aby zlepšil situaci v ČR?

No ono by stačilo, aby člověk, když něco vidí a čte, aby nad těma věcmi přemýšlel, protože ohledně těch věcí, které se na nás valí ze zpráv, jsou pozměněné a taky to není většinou pravda, ale je to názor těch novin nebo té televize, takže jde o to, aby si člověk udělal vlastní názor. Myslím, že Češi moc nad tím nepřemýšlejí. No ono se to dá odlišit třeba tím, když třeba zapřemýšlíme, jak by se opravdu lidé chovali, kdyby utíkali před válkou, tak by žádali o pomoc a nežádali by o pomoc z té země, z které utíkali, protože když žádají o pomoc, až když utečou, je potom zbytečné, protože oni chtějí pomoci, když se na ně útočí, ne když jsou už v bezpečí.

Znamená pro tebe něco, když Česko ve světě chválí či kritizují?

Mně se to teda líbí, když je ve světě chválena, ale neberu to úspěch té země, ale spíš těch lidí, kteří to dokázali. Teď v souvislosti s naším prezidentem je hodně kritizována, ale

podle mě je to dobrý prezident, protože řekne, co si myslí. Ten je tako zvláštní postavíčka, někdy si říkám, že takových by mělo být víc, na druhou stranu si říkám, že už je ho dost.

Když se řekne, že je někdo cizinec, můžeš říct, jaké pocity a dojmy tě jako první napadnou?

No mě v poslední době hodně napadají ti imigranti, já na to mám takové dva takové názory, na ty imigranty mám spíše negativní názor a celkově na cizince, třeba Slováky, Rusy, Němce, tak ti mi nevadí, takže podle mě to je dobře, když se tak kultury promíchávají. Podle mě je dobře, když se jako národ otevíráme světu, protože každý národ má určité své originální názory, a když je tady víc těch názorů a myšlenek, tak se stát může dále rozvíjet. Vnímám to pozitivně. Když jsem byl v létě na táboře, tak tam bylo asi 7 Rusů a prostě to byli normální lidi, normálně jsme si povídali, bylo to v pohodě. Bavili jsme se česky – na půl česky a na půl rusky na půl česky. Mám pozitivní zkušenosti. Žádnou negativní zkušenost nemám. To spíš s našimi Čechy... No třeba Romové, to je asi taková výjimka, ty teda vnímám negativně. Já se jim většinou vyhýbám. Stalo se mi už párkrát, že jsem zažil... Jak se říká, že jsou takový agresivní. Když jdu třeba po ulici, se mi stalo poměrně často, že by mně třeba nadávali bezdůvodně nebo na člověka v důchodu. Dobrého Roma neznám.

Jak bys shrnul tvůj celkový názor na Česko?

Podle mě je takový vlastní národ, a je rozpolcena mezi dvěma mocnostma. Ona byla i historicky mezi Německem a Ruskem, takže to je tady tak smíšené i ty názory co se týče ekonomiky nebo politiky, tak je to taky mezi těma dvěma stranami. Německo, Amerika a Rusko.

Jak bys charakterizoval typického Čecha?

U Čecha mě napadá řízek a pivo - dobré jídlo a pití. Jinak mě moc nenapadá.

Chtěl bys žít v ČR celý život?

Mně nevadí bydlet v České republice, ale kdybych mohl, tak se odstěhuju třeba do Ruska nebo na Island.

Účastník 3:

Považuješ se za vlastence?

Ne zcela. Neřekl bych, že bych byl hrdý na náš národ, to zase v jak kterých ohledech. Taky si nemyslím, že v ČR je nějak moc vlastenců.

Jak bys popsal vlastence?

Vlastence bych popsal jako člověka, který je hrdý na svůj národ a který částečně opovrhuje ostatními národy, který se snaží prosadit svůj názor a zakládá si na něm. Vnímám vlastenectví trochu negativně, protože žádný národ by se neměl úplně zastírat.

Myslíš, že by měl /má každý Čech nějak poslaní/úkol ve vztahu k ČR?

Myslím si, že každý člověk by se měl snažit nějakým způsobem zlepšit svou dobu, ve které žije, nebo pokud už ne, tak aby tu dobu aspoň nezhoršoval. Ale moc nevím, jak by mohl každý přispět.

Ovlivňuje tě někdo v názoru na Českou republiku?

Myslím si, že Česká republika je dobrý národ. Samozřejmě každý národ má svá negativa, stejně tak Česká republika, ale myslím si, že rozhodně nepatří k těm nejhorším. Trochu mě ovlivňují rodiče trochu kamarádi, se kterými diskutuju. Informace o ČR hledám na facebooku nebo také ve zprávách na ČT 1. Moji kamarádi se taky zajímají o aktuální dění. S kamarádama o tom diskutuju, často se stane, že se neshodnem, ale právě proto si vyměňujeme ty názory, abysme na to nahlíželi z různých úhlů. Tak můžu klidně i ten můj názor změnit ale změní ho jen tehdy, když je dobré ho změnit, když ta druhá věc je víc logická. Nejvíc mě ovlivňuje společnost, kterou se obklopuji – hlavně spolužáci.

Jakou pozici/roli cítíš, že máš v našem národě?

My děti jsme taková budoucnost. Já jsem takový optimista, já mám na všechno pozitivní názor.

Co pro tebe znamená, když je Česká republika ve světě chválena či kritizována?

Když je chválena tak si říkám, že je to super, že o nás svět ví, a když není moc chválena tak si říkám, pokud teda je to právem, že jsme něco udělali blbě a mělo by se to napravit. Myslím, že teda je víc chválená.

Když někdo kritizuje Českou republiku, máš tendenci se jí zastat?

Jak v kterém případě. Pokud nemám ověřené informace, tak se do toho moc nepouštím, nejdřív si je ověřím, než abych něco plácal. Já sám mám tendenci ji chválit především v těch vědeckých pokrocích. Zajímám se o vědu tak celkově i o sport také. Když někdo chválí Česko tak si myslím, že to je chvála ale i kritika i mě, jako Čecha.

Co pro tebe znamená Česko jako takové?

Znamená pro mě národ, skupinu šikovných lidí, ale i lidí, kteří moc v životě neuspěli, prostě obyčejných lidí, všechny ostatní.

Když se řekne cizinec, jaké dojmy a pocity tě jako první napadnou?

Když se řekne cizinec, tak si určitě jako první vybavím, že určitě nevypadají jako my nebo částečně, a určitě nemluví stejnou řečí jako my, dále si k němu nic nepřidávám, protože ho neznám. Nemůžu říct, že je takový a makový. Moje zkušenost s cizinci byla zatím pozitivní nebo alespoň ta zkušenost přímá. Jinak moc se s nimi nestýkám. Občas si chodím k Vietnamcům do bistra, ale tam jsou vždycky milí.

Co si myslíš o vlivu různých kultur v naší zemi?

Mně se to úplně nelíbí. Já jsem spokojený se svojí kulturou, kterou tu máme a představa, že by se tu začaly stavět nějaký mešity, a že by pak byly nějaké změny a spory v zákonech mezi těma kulturama, tak to se mi moc nelíbí. Nechtěl bych přijmout cizí kulturu. Co se týče imigrantů, tak záleží, jak kteří, třeba teď jak máme v Česku ty křesťanky z Iráku, tak to si myslím, že se udělala dobrá věc, protože jsou stejní jak my, akorát jiné barvy a jinak mluví, ale proti těm muslimům, ty bych nechtěl tady.

Chtěl bys žít celý život v České republice?

Uvažoval jsem, že bych tady pracoval jako učitel, ale pokud by se ty platy nějak moc nezvyšovaly, tak uvažuji vážně, že bych jel do té nějaké jiné země, protože v jiných zemích jsou opravdu lepší platy. Záleží, jak by se to vyvíjelo ta ekonomická stránka. Pokud bych chtěl založit nějakou rodinu, tak bych ji chtěl taky uživit. A sem bych ale taky jezdil.

Účastník 4:

Považuješ se ty sám za vlastence?

Celkem jo, ne že bych se nějak vyznačoval, ale řekl bych klasický občan.

Jak bys popsal osobu typického vlastence?

Tak byl by to někdo, kdo může nějak pomoci vlasti, vylepšit ji, pomoci jí, např. nějaký politik, který by dělal smysluplné zákony. Nebo to může být klidně obyčejný člověk, který by nějak pomáhal lidem, protože stát jim nechce něco zaplatit. Ale konkrétního člověka takového neznám. Nemám žádný vzor.

Myslíš si, že být vlastencem v dnešní době má pořád smysl?

Samozřejmě, když člověk chce pomoci, tak to smysl má. Když nechce pomoci, tak to vlastně ani být vlastencem smysl nemá.

Ovlivňuje tě někdo nebo něco, jaký máš názor na národ?

Ovlivňuje mě rodina, částečně kamarádi. Převážně mám ale názor svůj, ale ovlivňují mě třeba i politici atd. Zajímám se i o aktuální dění, noviny nečtu, většinou se dívám na TV. Ovlivňuje mě třeba nějaká gesta, když se odehrává nějaký zápas ve sportu na podporu dítěte, které je nějak postižené nebo prostě v kultuře, když se udělá ochotnické divadlo na charitu.

Vedou tě k lásce k českému národu?

Nevedou mě, ale bavíme se o aktuálním dění, ale nechávají mi svůj názor a já nechávám jim jejich.

Čím ty bys mohl přispět českému národu nyní nebo v dospělosti?

V dospělosti, mně jde celkem matematika, tak bych chtěl být nějaký fyzik, který by dělal nějaké výzkumy, popřípadě nějaký sociolog, který by dělal nějaké ankety- a tak si myslím, že bych pomohl. Vnímám sociologii a fyziku jako propojenou.

Myslíš si, že každý sám může přispět ke zlepšení národa?

Myslím, že by s tím mohl udělat každý něco, třeba tím, že by volil ty politiky, nebo také založil nějakou organizaci, dělal petice atd. Hlavní mocí je to v těch politicích, ale lidi mají většinový podíl.

Co pro tebe znamená, když je ČR ve světě chválena či haněna?

Tak když ji chválí, tak je to jediné dobře, cítím hrdost, když je haněna, tak zase záleží kvůli čemu. Když je to kvůli něčemu, kdy by měla mít Česko vlastní názor, třeba co se týká imigrace uprchlíků, tak tam myslím, že by ho neměli kritizovat, ale v něčem, kde republika udělala chybu a mohlo by to postihnout další země, popřípadě celý svět, tak tam tu kritiku chápu.

A myslíš, že nás svět hodně kritizuje?

Myslím, že nás svět nechává být, rozhoduje se, jak rozhoduje. Pouze, když udělá nějaké důležité rozhodnutí, tak to buď pochválí, nebo zkritizuje, a pak se věnuje dál svým věcem.

Pokud je ČR někde (třeba v kolektivu) kritizována, máš tendenci se ČR zastat?

Pokud je to neprávem a ČR by měla mít svůj názor, tak se samozřejmě ČR zastanu.

A vnímáš to jako, když něco o ČR slyšíš, že je to chvála či kritika na tvou osobu a tvé okolí, nebo si myslíš, že na tom jak je ČR vnímáno nemáš konkrétně ty podíl?

Já sám konkrétně ne, na tom mají podíl hlavně ty nejvyšší politici - oni je kritizují nebo chválí, obyčejných lidí si nevšímají. Obyčejný člověk nemůže přesvědčit parlament, aby to rozhodnutí změnil nebo upravil

Když se řekne cizinec, můžeš popsat jaké pocity, dojmy tě první napadnou?

Podstatě žádné. Když nějakého takového potkám na ulici, tak kolem něj prostě projdu jako kdyby to byl Čech. Protože když tady žije, tak se může vydávat za Čecha, i když je původem odjinud. S cizinci se moc nesetkávám. Protože bydlím v Kroměříži, tak sem jezdí zájezdy Angličani, Němci.

Máš nějakou negativní či pozitivní zkušenost s cizinci?

Nemám, moc se s nimi nesetkávám. Možná tak s Vietnamci, ale nebavím se s nimi. Ve škole máme jednoho kluka, ale ten je Čech, ale jeho táta je ze Španělska, ale ten se chová normálně, ten mi nevadí. Mluví česky, on se tady narodil

Co si myslíš o vlivu kultur v naší zemi?

Tak myslím, že ti Vietnamci, Číňani mají vliv na tu ekonomiku Česka a na produkty - nejsou tak kvalitní většinou, jak v českých obchodech. Jinak celkově multikult. společnost není špatná, pokud se lidé chovají slušně, neporušují zákony, pokud opačně může to uškodit zemi. Myslím, že bychom se neměli ani uzavírat ani přehnaně otevírat. Kdybychom se úplně zglobalizovali, tak by Amerika převzala celý svět a řídila by to jen ona nebo EU atd. A Kdybychom se uzavřeli, tak by naše ekonomika byla v mínusu, protože bychom neměli zahraniční výrobky a nemohli bychom vyvážet.

Myslíš, že teď, jaká je situace, je tedy vyvážená?

Myslím, že se spíš moc otvíráme. Teď jak je ta uprchlická krize a EU všem říká, ať uprchlíky přijímá, ale každý má na to svůj názor, a s tím nesouhlasí, ale obyčejný člověk tu EU nemůže nic změnit. Já bych uprchlíky nepřijímal moc, v Česku jich tedy zatím je málo, ale v Německu je to trošku horší, tak bych snížil sociální dávky, aby nebyli pouze v Německu a víc se rozprostřeli do víc zemí a dodržovali tam zákony, to by pak nevadilo, anebo ať zůstají v Sýrii a dělají si tam, co chtějí.

Jaký je tedy tvůj názor na Českou republiku?

Republika je slušný stát, který má občas výkyvy v politice. Někdy sama stojí proti celému světu v podstatě. Nechce udělat nějaké rozhodnutí, které by Česku prospělo. Konkrétní situaci si teď nevybavím. Nebo naopak se zase úplně podvolíme Bruselu a EU.

Jak bys charakterizoval typického Čecha?

Člověk, který chodí do práce, občas si dá nějaký alkohol. Je to těžká otázka, každý je jiný.

Chtěl bys žít celý život v ČR?

Nevím, co život přinese, láká mě cestování. V ČR nevím, jak to bude kvůli práci. Nevadilo by mně, kdybych uměl perfektně anglicky dva měsíce ubytovaný, pak na tři měsíce do ČR, pak zase do jiné země.